БЕОГРАД 11. ДЕЦЕМБАР 1971. ГОДИНА XXIII БРОЈ 404—405 ЦЕНА 1,50 ДИНАР

КЊИЖЕВНЕ НОВИНЕ

ЛИСТ ЗА КЊИЖЕВНОСТ И КУЛТУРУ

Вук

Окусио висину
Засекао у изговор.
За ризницама језика
Писмо сјатио.
Спор привео крају.
Стопе подбијене у пут један
свео.
Открио извор, окупио мливо,
За све:
Нека вода тече у свој захтев.

И да се не учини кривда!

БОЖИДАР МИЛИДРАГОВИЋ

СТАВОВИ

ОДЛУКЕ И ЗАБОРАВИ

ИМА МНОГО потврда да нам је посебна национална особина и то што лако и оберучке прихватамо предлоге који ће допринети да се неки славан датум историје, догађај из прошлости, живот и рад неке истакнуте личности, стваралачко дело и томе слично, прослави што значајније и помпезније. За јубилеје и светковине релативно брзо постижемо договоре, нарочито ако се таква прослава намеће као неодложна потреба, као део садашњег стваралаштва и сећања на минуле величине и остварења.

У том погледу Београд, као главни град земље, рекло би се, има једно од првих места, како му и припада. Главни град је уједно и оличење културе и достигнућа свих наших народа. Зато је и разумљиво да се на његовом лику сусрећемо са свим најбољим и најлепшим што се стварало кроз историју свих наших народа.

Највиднији примери сећања код нас су, несумњиво, споменици. Они се подижу понекад и врло брзо и предузимљиво, али чешће са прилично одстојања од времена када се таква личност или догађај неодољиво наметнуо да буде обележен спомеником за потомство. Али, на жалост, то није увек тако.

Прославе јубилеја, значајних годишњица и културних остварења, окупе често у организационе одборе низ истакнутих личности из јавног, политичког и културног живота. Датум прославе бива обележен низом пригодних свечаности, а према значају прославе дају се и разна обећања. Тако се обично наговести да ће на једном месту у граду бити подигнут споменик одређеној личности, или ће се отворити спомен-дом, спомен-школа, или неко друго градитељско дело.

Али, на жалост, није ретка појава да се, након свечаности, сва та обећања, планови и одлуке постепено заборављају. Оне остају у неким архивским списима и на пожутелим страницама старих новина да чекају, можда, неку нову свечаност истог значаја, па да евентуално буду поновљене, или да остану за далека и боља времена.

Еклатантан пример за то је одлука о подизању споменика Његошу у Београду. Пре осам година, тачније, у пролеће 1963. године састао се у нашем главном граду специјално образован Одбор за прославу 150 — годишњице рођења Његоша. А међу првим и најзначајнијим одлукама била је и та да се у Београду подигне Његошев споменик.

Београд нема Пантеон, али има Калемегдан. У овом зеленом пространству, на саставима двеју река, нашло се места да се захвални град одужи великанима, херојима и културним стваралаоцима и другим јавним радницима. Историјске зидине старе тврђаве добиле су још већи историјски значај када су под своје окриље примиле посмртне остатке најистакнутијих народних хероја. Дуж сеновитих стаза и око скверова посетилац овог најлепшег парка у нашем главном граду може да разгледа десетине и више споменика, биста и попрсја, подигнутих књижевницима, уметницима и другим истакнутим људима минулих генерација. Очекивало се да се ту, на једном од најлепших места, граде и споменик Његошу. Тиме би макар делимично био одужен дуг према великом генију, који је неизмерно задужио све наше народе. Овај песник са црногорског Олимпа гледао је далеко шире

Наставак на 2. страни

Саво Марић

ЈОШ ЈЕДНО РАТНО ЖАРИШТЕ ПОТРЕСА НАШУ НЕМИРНУ ПЛАНЕТУ — СЦЕНА ИЗ СУКОБА НА ИНДИЈСКОМ ПОТКОНТИНЕНТУ

ТРИБИНА

НАША ЈЕЗИЧКА НОРМА ДАНАС

ЈЕЗИЧКА НОРМА за сваког грађанина значи питање како да говори и пише кад не жели или кад му позитивна правила професије или културни обичај и обавеза не допуштају да се служи каквим жаргоном, дијалектом и уопште особеним изразом. За наставника и ђака она је питање каква ће се изражајна средства учити и допуштати у образовном раду, какав ће израз наставник ђаку допуштати и сугерирати а какав неће. За језичког редактора у јавним издањима и др. норма је питање права и дужности интервенције у туђем изразу, шта ће преиначити помажући аутору да постигне потребан ниво изражавања а шта је обавезан поштовати као ауторско право, право слободе израза. Уопште, за радника на језичкој култури норма је питање шта подстиче, шта допушта а шта сузбија у свом утицају на језик друштвеног саобраћаја, на изражајна средства других људи, питање куда управља развој језика.

Треба, према томе, разликовати питање какав језик преовлађује у срединама које упоређујемо и питање за какву су оне језичку норму и језички програм. Могу нпр. и једни и други говорити мање-више редовно простирач, студенац, шикара, вртлог, колебање, погреб, вјештина, залог, али да једни не виде никакве сметње да се поред тога каже и простирка, бунар, честар, ковитлац, недоумица, сахрана, умјешност, залога, а други да нерадо гледају на такву употребу (в. „Критика" 12, стр. 361); могу обоји говорити обитељ и породица, трубља и труба, половица и половина, али да једни теже да надвлада први облик а други не теже; укратко — могу имати исте или врло блиске изражајне навике, али не бити за исту језичку норму и програм.

Питања наше језичке норме постала су веома сложена, а дискусија нужна за њихово разјашњавање готово да је онемогућена, јер упуштање у њу значи излазак на својеврсну арену и излагање свакојаким етикетама и некоректностима, ако ни због чега другог а но по удобном правилу да се критика распоређује симетрично, што је довело до тога да је изостало изјашњење многих чији би суд ваљало чути. Биће ипак да ти ризици не ослобађају лингвисте обавезе да настоје дати што јасније информације и разјашњења широком кругу људи од којих зависи пракса у језичкој култури и њено регулисање. При томе се, углавном, може говорити о стању норме и њеној оријентацији у појединим републикама, јер има битних разлика.

Језичка норма у републикама

Најизричитије су формулисана и најодређеније друштвено потврђена начела језичког нормирања у Босни и Херцеговини. Зајемчена је и ђацима и ауторима јавних текстова потпуна слобода избора изражајних средстава, уз једно професионално ограничење (употреба екавице) наставницима основне школе, професорима језика и писцима уџбеника. Лексичка двојства сматрају се богатством нашег језика, а употреба било једне било друге варијанте (у „чистом" облику), као и њихова неутрализација и укрштање — утврђују се као неотуђиво право грађана. Такође се сасвим одређено тражи равноправан третман ћирилице и латинице. Стављено је у задатак стручњацима да обраде колективну норму, за текстове који немају карактер личног ауторства. Овај задатак неће, по свој прилици, бити једноставан, и уопште би било нетачно мислити да у регулисању језичке ситуације у БиХ влада некаква идила; напротив, и тамо има веома оштрих полемика и веома разноликих тенденција. Међутим, потврђена начела језичке толеранције и неотуђивог права грађана да им се не намеће овакав или онакав језички израз имају значај важног преседана, нарочито за језичке проблеме у вишенационалним срединама.

Испод свих ставова којима је у БиХ потврђена обавеза језичке толеранције и неотуђивог права грађана (посебно ђака) на слободан избор књижевних изражајних средстава — могу се, судећи по постојећим изјашњењима и пракси, потписати и лингвисти из СР Србије. Уз то, они не виде никакву опасност за стицање правилних изражајних навика ђака ако се покоји наставник служи ијекавским нарјечјем или ако која школа препоручи ђацима нпр. уџбеник математике или физике објављен у некој другој републици (кад се о овоме суди, треба имати у виду да је обука у правилној употреби ијекавског нарјечја професионално знатно сложенија него у употреби екавице, и да у екавским крајевима практично не постоји опасност да се ђаци навикну на бркање нарјечја). Они сматрају да је професионална, педагошка и морална обавеза наставника да у договору са ђачким родитељима пруже свесрдну помоћ ђацима у упознавању и савладавању језичког израза за који су заинтересовани, да их при томе ослободе бојазни од својеврсног жигосања или падања у немилост код наставника због оваквог или онаквог избора изражајних средстава. Они никоме не признају право да преиначује и боји својом бојом резултате туђег ауторског рада и уопште туђу јавну ријеч, било да је у питању књижевни и стручни састав, школски уџбеник или текст у новинама, тј. сматрају да присутност нечијег израза у језичкој култури и пракси неке средине треба да буде онолика колики је и његов прилог, допринос, учешће. — Што и у Србији новинарске куће спроводе неку своју норму и не држе се таквих начела, није кривица лингвиста, јер се о томе одлучује без њиховог учешћа и мимо њихове воље.

Међу црногорским културним радницима и ауторима јавних написа било је и категоричних изјашњења против нашег језичког јединства; понуђени су нам и обрасци преиначења уобичајеног књижевног израза. Пружен је, међутим, и недвосмислен отпор тим настојањима, а језик и израз у републичким гласилима остаје и даље стандардног типа. Нарочито је значајно да се поменуте тежње не испољавају у просвјетним круговима, што даје основа за претпоставку да одговарајућа настојања неће довести до издвајања Црне Горе из наше језичке заједнице.

Стање у Хрватској најмање се може изложити у сажетој дефиницији. Најутицајније културно-научне установе изричито су отказале Новосадски договор. Образложење које при томе даје Институт за језик Југославенске академије и само по себи представља битан елеменат кад се размишља о могућностима нових договарања и професионалне сарадње: „Одредбе тога договора је искористила централистичко-унитаристички оријентирана група филолога да од њега искује оруђе за унификацију и сербизацију језика, идући тиме руку под руку с економском експлоатацијом и отуђивањем вриједности створених радом радних људи у Хрватској"

Наставак на 15. страни

Митар Пешикан

У ОВОМ БРОЈУ:

ПИТАЊА СРПСКОХРВАТСКОГ ЈЕЗИКА И ЊЕГОВЕ ПРИМЕНЕ — пишу Митар Пешикан, Бранислав Брборић и Новак Милошевић

ИНТЕРВЈУ С ХЕРБЕРТОМ МАРКУЗЕОМ

АФОРИЗАМ — ТА ЗАНЕМАРЕНА ВРСТА КЊИЖЕВНОГ ИЗРАЗА — есеј „Похвала мудрој речи" Драгана М. Јеремића и афоризми Ксеније Атанасијевић, Миодрага Цекића и Слободана Добрића

КЊИЖЕВНИ ПОРТРЕТ ДАНИЛА КИША — пише Павле Зорић

ПОЕЗИЈА: Добрица Ерић, Миле Бискупљанин, Милосав Славко Пешић, Мирољуб Тодоровић и Милан Младеновић

ПРОЗА: Вера Благојевић и Драго Стефановић-Мрас

СТО ПЕДЕСЕТ ГОДИНА ОД РОЂЕЊА Ф. М. ДОСТОЈЕВСКОГ — пишу Милосав Бабовић и Станојло Богдановић

Драгољуб Влатковић: „НАДРЕАЛИСТИЧКА" ФАЗА БРАНИСЛАВА НУШИЋА

ПРОБЛЕМИ

ЈЕЗИК УСТАВА И ЗАКОНА

ПОШТО се садашња културна акција поклапа са нашом уставном реформом, било би веома корисно када би захватила и језик устава, закона и других прописа, који је, по мом мишљењу, са доста погрешних термина и појмова. Не треба човек да буде ни лингвиста ни, штавише, добар познавалац нашег језика, па да то одмах увиди. Чак и кад је устав у питању. А шта значи такав језик за примену и тумачење прописа, најбоље знају они којима је поверено, како ми правници кажемо, извршавање закона.

Садашња уставна реформа, која није ништа друго до прилагођавање уставне материје друштвеном развитку, обично се назива и сматра променом устава или уставном променом. Тај термин, промена устава, чак је и сам Устав СФРЈ употребио, да би га преузео и Амандман XII, који је изменио одговарајуће одредбе устава. И, правно гледано, ово преузимање је на свом месту. Кад је сам устав прихватио тај термин, који се уз то и одомаћио, нема разлога нити потребе да се у том погледу ишта мења. То је, исто као и устав и уставан, постао тзв. технички термин, и то за измене у уставној материји, за њено усклађивање са токовима друштвеног развитка. Осим тога, и тиме се, дакле, и терминолошки, устав разликује од осталих закона, који се у нашој пракси мењају не променом већ изменама и допунама. Ове измене и допуне се уносе у законску материју путем закона, а кад је посреди подзаконски акт (уредба, наредба итд.), истом врстом акта који се мења или допуњује. (Даље ћемо видети да и „измене и допуне" представљају гломазан термин). У устав се тзв. промене уносе амандманима.

Међутим, ако се понире у термин промена устава, нарочито с обзиром на значење речи промена, увиђа се да се он, у нашим условима, не може, па и не сме, употребити. Иако се устав, као и остали закони, мења и допуњује, само, за разлику од њих, тзв. уставним амандманима, он се не може нити сме променити. И није се ни променио, упркос неколико десетина амандмана. Основна начела Устава СФРЈ остала су непромењена, тако рећи, нетакнута. Она су, штавише, и узета за основу свих уставних „измена и допуна", тј. свих амандмана. И то у пуном складу са њиховим завршним начелом (под IX Устава СФРЈ), које гласи: „Изражавајући основна начела социјалистичког друштва и његовог напретка, овај део Устава је и основа тумачења устава и закона, као и деловања свих и свакога".

Према томе, ако реч промена узмемо у њеном правом значењу, до очигледности је јасно да је она унета у устав без довољно понирања у то значење, јер би промена устава у том значењу представљала у ствари промену друштвеног и политичког уређења и, наравно, нови устав, који

Наставак на 2. страни

Новак Н. Милошевић

ОДЛУКЕ И ЗАБОРАВИ

Наставак са 1. стране

него што су биле границе мале Црне Горе. Штавише, он их никад није ни примећивао, већ је са Ловћена увек видео и Саву и Дунав, и Шумадију, и Косово. Његошева поезија и филозофија имају у виду братство југословенских народа и представљају увек активни поклич о ономе што човека чини великим. Његош је песник свих Југословена, као што је и Београд град свих наших народа

Међутим, прошло је осам година, а ове јесени дошла је и 120. годишњица Његошеве смрти. Иако ни близу по обележјима неке светковине у знак новог јубиларног датума, ова јесен пролази са врло тихим сећањем на славног песника и мислиоца. И што је још уочљивије, о давно наговештеном споменику Његошу у Београду нема ни помена. Обећања, која су свечано дата на прослави пре осам година, као да су отишла у ветар. Нешто слично дешавало се и ранијих година, и пре и после рата.

Зар је могуће и помислити да се за минулих осам година није могло наћи место за такав споменик, или да се није могао одабрати аутор који ће ликовно представити нашег културног великана из прошлог века? Лакше је помислити да се, након првих церемонија и свечаних пријема, све брзо заборавило, па и саме одлуке Одбора за прославу и, што је још жалосније, само Његошево дело.

Али није такав случај само са спомеником Његошу. Београд је одавно предвидео место за споменик и оснивачима научног марксизма: Карлу Марксу и Фридриху Енгелсу. Када су порушене дотрајале куће, недалеко од зграде Савезне скупштине и терен рашчишћен за изградњу „монументалног трга" — како се својевремено говорило — било је предвиђено да овај трг буде украшен и импозантним споменицима двојици великана марксистичке мисли. Међутим, данас је ту — паркиралиште аутомобила за које је, вероватно, утрошено више него за било какво друго паркиралиште на свету. Поломљене плоче од украсног црвеног мермера уступају полако место обичним закрпама од асфалта, а решаци се једва провлаче између прашњавих аутомобила. Трг је изгубио сва обележја трга, осим што му такво звање још стоји на натпису окаченом на зиду зграде Дома синдиката. О подизању обећаног споменика нема никаквог знака, па све остаје у дубоком забораву.

Прошле године је свечано донета одлука и о подизању споменика Лењину. Хоће ли, по узору на изнете примере, заборав прекрити и то обећање, донето, уз сву помпу свечаности једне значајне годишњице?

Споменици нису само признања онима који су стекли славу, величину и захвалност поколења. То су скоро увек и значајна уметничка дела сама по себи, које љубитељи уметности с пажњом и интересовањем желе да виде и упознају. Ако пређемо у сада све модернију сферу тржишне привреде и система доходовања, онда морамо напоменути да су они све више и значајне туристичке вредности, које при експанзији туристичких кретања добијају и те нове димензије. Пред њима гости и други посетиоци лако и уверљиво упознају не само детаље главне прошлости и њене великане, већ и однос према култури који се таји у народу који подиже те споменике, његова брига о чувању и одржавању споменика. А туристи и сви који долазе да упознају културну и осталу историју народа и земље, сами брзо постају и шири и убедљивији информатори о томе, него многа средства информисања или медијуми пропаганде. Изгубити те шансе, значи умањити и вредност самом граду. Зато је заборавност опасан непријатељ, нарочито ако се заборављају одлуке које се доносе у еминентним групама, одборима, комитетима или другим форумима.

Саво Марић

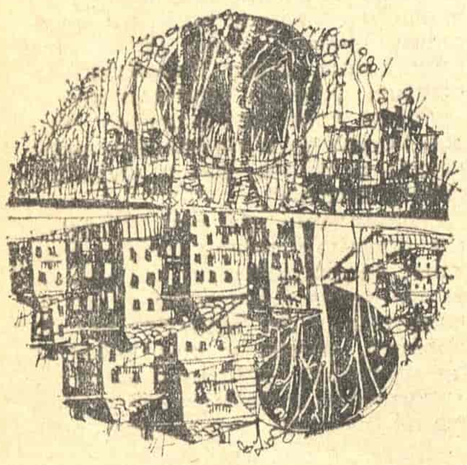

У ОБОМ БРОЈУ ВИЊЕТЕ ВИКТОРА Б. ШЕБЕРОВСКОГ

ЈЕЗИК УСТАВА И ЗАКОНА

Наставак са 1. стране

се, поводом садашње реформе, ту и тамо, чак и помиње. А то би, даље, значило прави удар, контрареволуцију, што је у нашим, чак и садашњим, условима пуне децентрализације и деетатизације, пуста жеља појединих фантаста.

Стога се, ваљда, уместо промена устава све чешће чује и пише уставна промена, употребљава се дакле, термин који је по свом значењу истоветан с првим термином, али, с гледишта нашег језика, много дефектнији од њега. Томе је, наравно, допринео у пракси створени појам речи уставан, уставни, која је као придев ушла у правну терминологију и via facti добила право грађанства, као чисто технички термин: уставни закон, уставни амандман, чак и уставни суд. У том контексту, та реч је изгубила своје придевско значење или, још боље, добила је и друго значење. У том новом значењу и у свом правом значењу она казује: све што је по уставу. У овом правом значењу употребљава се и за ознаку сукоба са уставом тј. кад је реч о противуставним појавама, дакле, о противуставности. Међутим, за разлику од промене устава или уставне промене, термин уставни је тако уврежен у нашем правном језику да је већ постао незаменљив. Мени, истини за вољу, веома одудара термин уставни закон, јер сваки закон је по уставу, дакле, уставан. Али, пошто већ имамо један такав закон из 1953. године, који представља један од наших најреволуционарнијих аката, па и низ таквих закона после њега, треба с гледишта језика проћеврдати кроз прсте и њиме обогатити језик.

Што се тиче саме промене устава или уставне промене као термина, мишљења сам да је по сваку цену треба изоставити и идеју о изменама у уставу на сасвим други начин изразити. Чак би се и место измене могао наћи много прикладнији и јаснији израз који би стварно значио прилагођавање устава нашем развитку. А, ако би требало акт о промени устава регистровати и у самом уставу, онда би га требало изједначити са актом о капитулацији или актом о окупацији (члан 254. Устава СФРЈ) и потпуно га забранити. Јер, реч је о уставу, који и по својој садржини и по свему ономе што му је претходило, не може нико променити док га „неко далеко поколење", када оствари у њему наведене циљеве и стремљења, не унесе у ризницу марксизма-лењинизма као врло драгоцен допринос.

С те стране, због свог изванредно великог значаја и специфичног карактера, може се основано поставити и питање да ли је устав као термин на свом месту. Јер у нас, и не само у нас, његов револуционарни садржај намеће један много бољи и адекватнији термин — Повеља социјализма. Међутим, ту је учинила своје велика традиција коју термин устав има у правној и политичкој терминологији.

Најзад, што се тиче „измена и допуна" у нашим законима и прописима уопште, тај термин се може мирне душе ограничити само на измене, јер чим један пропис допунимо, тиме га уједно мењамо.

Ако би, на овај начин, зашли у материју устава и уставних амандмана лингвисти и добри познаваоци нашег језика, извесно је да би наишли на многобројне погрешне и нејасне термине и појмове. А како је сада на помолу друга, ваљда и завршна, фаза тзв. уставних промена, требало би већ сада да се и они укључују у рад на уставним текстовима. Поготову с обзиром на интегрисање усвојених амандмана и самог устава, као и на чињеницу да је у амандмане унето доста нових термина и појмова, којих у уставу нема. Другим речима, они би по сваку цену требало да помогну приликом израде пречишћеног текста устава. То би имало снажан утицај и на рад око усаглашавања закона са тзв. уставним променама, а било би од користи када би то постало пракса при изради сваког прописа.

Новак Н. Милошевић

ЛЕТОПИС ЛЕТОПИС ЛЕТОПИС ЛЕТОПИС ЛЕТОПИС ЛЕТОПИС ЛЕТОПИС

АЛОВ И НАУМОВ: „БЕКСТВО" (I ДЕО) — РЕВОЛУЦИЈА ПО МОТИВИМА БУЛГАКОВА (НЕДЕЉА НОВОГ СОВЈЕТСКОГ ФИЛМА)

Совјетски естетизам

Кинематографија о којој мало знамо

Имали смо ретку прилику да, крајем новембра, видимо у Београду ревију квалитетних совјетских филмова, новијег датума, међу којима и дела нама мало познатих редитеља Глеба Памфилова, Георгија Шенгелаје, Андреја Смирнова, Владимира Наумова и Александра Алова — дакле, оних савремених совјетских аутора које познајемо исто тако мало као и савремени совјетски филм. Глобални утисак који смо понели са ове занимљиве филмске ревије, за коју је наша филмска критика показала тако мало интересовања, јесте да се у савременом совјетском филму догађају снажни процеси дебирократизације филмске производње и ослобађања филмског израза, односно да нови аутори уносе нови дух и нове садржаје у ову кинематографију. Пре свега, реч је о својеврсном естетизму којим су прожета ова дела (то се огледа нарочито на плану филмске експресије), као што је реч и о својеврсном интимизму који провејава из ових остварења (ови филмови лишени су патетике и окренути су људској судбини на један сасвим лежеран и субјективан начин). У томе смислу, и савремену совјетску кинематографију, изгледа, захватила су она естетичка и садржинска струјања, која су била карактеристична и за читав европски филм у минулој деценији...

Поменута филмска ревија била је тако компонована, да нам је пружила увид у разноврсне потхвате редитеља који припадају различитим генерацијама: почевши од филмског академизма двојице ветерана („Крај језера" Герасимова, „По цену живота" Донскоја), па преко конвенционалних потхвата представника средње генерације (филм Тарковског о животу Чајковског), све до нових филмова оних аутора који на суптилнији и провокативнији начин говоре и о темама из револуције („Кроз ватру пролаза нема" Г. Памфилова, „Бегство" А. Алова и В. Наумова) и о темама из савременог живота („Белоруска станица" А. Смирнова). Посебно место у овој ревији припало је филму „Пиросмани" Г. Шенгелаје, у коме се на веома рафиниран естетички начин евоцирају стил и експресивност наивног народног сликарства...

Совјетски филмски естетизам, изгледа има снажан ослонац у „Пиросмани" Г. Шенгелаје, у кофолклорном народном стваралаштву. Као што се филм Сергеја Парадјанова „Сенке заборављених предака" или филм Марка Донскоја „По цену живота" ослањају на народне приче и легенде, тако се и филм Георгија Шенгелаје „Пиросмани" ослања на сликарство грузијског народног уметника Пиросманишвилија. Из такве почетне инспирације произлази и одговарајућа естетичка стилизација — тј. напор да се банална реалност надвлада елементима фолклорне фантастике, која у себи крије дубља метафоричка и метафизичка значења. То је она врста естетизма која вуче корене још од Медведкиновог филма „Срећа", стилизованог у духу народне скаске, који је снимљен у исто време кад и драстични документарни журнали Дзиге Вертова или монументалне историске реконструкције Сергеја Ајзенштајна...

Ова народним стваралаштвом и фолклором инспирисана струја била је, доскора, потиснута у један периферни филмски жанр — у филм за децу („Камени цвет", „Бајка о цару Салтану" итд.). Таква врста естетичке стилизације, која се у духу фолклорног народног стваралаштва дистанцира од реалистичког манира, постаје данас све присутнија у савременој совјетској филмској продукцији, наравно на једном другачијем садржинском нивоу (у филмовима као што су „Пиросмани", „Рубљов" или „Сенке заборављених предака"!). Из древних фолклорних легенди и сликовитих народних митова, дакле, почиње да се рађа један нови естетизам совјетског филма, метафорички снажан и метафизички дубок — а савремено совјетско филмско стваралаштво, тако, мада чврсто ослоњено на традицију, почиње да се окреће, са новом инспирацијом, ка будућности. Совјетски филмски естетизам, дакле, бар једним својим током, има свој властити профил и своју властиту судбину!

Слободан Новаковић

Позоришни јубилеј у Сарајеву

Сарајевско Народно позориште као прва професионална театарска установа у Босни и Херцеговини у овој години прославља пет деценија плодоносног уметничког рада. Овај, без сумње, вредан пажње јубилеј достојно ће бити забележен у позоришној кући на десној обали Миљацке. Разумљиво је да је тежиште прославе на студиозно одабраном и брижљиво припремљеном репертоару за сезону 1971/72. Јубиларна позоришна сезона је отворена пре више од месец дана свечаном премијером „Куће оплакане" — доиста успеле драматизације истоименог дела писца — револуционара Родољуба Чолаковића. Опредељењем за извођење „Куће оплакане" Народно позориште се придружило и јубилеју отпочињања наше револуције.

Театарски хроничари забележили су да је сарајевско позориште званично отворено 22. октобра 1921. године. Занимљиво је да је тај свечани чин обавио главом Бранислав Нушић, као ондашњи изасланик Министарства просвете. Наш познати песник Алекса Шантић био је први управник сарајевске позоришне куће, што је такође куриозитет. У згради бившег Друштвеног дома (сада зграда Народног позоришта) у току мукотрпног педесетогодишњег деловања и постојања, уткали су део себе и Јован Гец, Вјекослав Афрић, Виктор Старчић, Олгица Бабић и многи други. Свој удео на „даскама које живот значе" дали су, поред осталих, и Боривоје Јевтић, Јован Кршић, Исак Самоковлија и поново Бранислав Нушић.

У послератним годинама основани су ансамбли Опере и Балета, који су успешно наставили традиције прослављеног драмског ансамбла Народног позоришта.

Душко Бабић

Награда града Дубровника

Поред позоришта „Марин Држић", Хотелијерског школског центра и генералмајора у пензији Данила Трмапужа, на предлог Оцењивачког одбора Награду Дубровника, која се уз Дан ослобођења града под Србом, сваке године додељује заслужним организацијама и појединцима за успехе постигнуте на разним подручјима друштвене делатности, недавно је добио млади дубровачки песник Мато Јеринић. Награда је Јеринићу припала за допринос дубровачкој савременој поезији збирком песама „Тако пише у њедрима драче". Сво је прва збирка песама младог песника, а изашла је у издању листа за младе „Лаус".

М. Бараковић

Додељене награде АВНОЈ-а за 1971.

Ове године је по шести пут додељена Награда Авној-а, која се додељује за „објављена дела и друга највећа дела у науци, уметности и другим подручјима стваралаштва и рада од општег значаја за развитак СФР Југославије". Овога пута награда је додељена дванаесторици истакнутих југословенских уметника, научника и привредника: књижевницима Марку Ристићу, Димитру Митреву и дру Есаду Мекулију, сликарима Ивану Радовићу и Милошу Вушковићу, вајару Борису Калину, композитору Крешимиру Барановићу, историчару дру Грги Новаку, петрографу дру Луки Марићу, педијатру дру Миливоју Сарвану и руководиоцима привредних организација Петру Зечевићу и Станку Томићу. Награде су дошле у добре руке. Марко Ристић је један од најзначајнијих српских књижевних критичара и есејиста, Димитар Митрев је један од најистакнутијих представника савремене македонске књижевности снажне антидогматске оријентације, а др Есад Мекули је један од оснивача албанске књижевности у Југославији. Иван Радовић је један од оних сликара који су у српском сликарству историјски афирмисали колоризам и експресивност, Милан Вушковић је, пак, не само еминентан ликовни већ и педагошки и друштвени радник, а Борис Калин је творац низа споменика значајних не само за Словенију него и за читаву Југославију. Крешимир Барановић, који је годинама радно у Београду и Загребу, један је од најистакнутијих диригената и савремених композитора, чувен нарочито по балету „Лицитарско срце", циклусу песама „З мојих брегов" и кантати „Пан". Грга Новак је са великим успехом проучавао историју Јадранског приморја у врло великом историјском распону; др Лука Марић је један од наших најстаријих, највреднијих и најсвестранијих геолога, а др Миливоје Сарван је социјални и клинички педијатар светског угледа. Најзад Петар Зечевић, као директор Пољопривредног комбината „Београд", и Станко Томић, као директор Зеничке железаре, својим радом су допринели да предузећа којима руководе међу у ред најбољих и најпродуктивнијих привредних организација у Југославији. Стога ће добро бити ако прегалаштво награђених послужи као пример млађим генерацијама.

Змајев дом у Новом Саду

У традиционалном јесењем термину Змајевих дечјих игара, у Новом Саду је 24. новембра ове године организован разговор о акцији за подизање Змајевог спомен дома у Новом Саду, као јединствени споменик нашем највећем дечјем песнику. Са тог разговора, у коме су учествовали многобројни наши писци, јавни и културни радници, упућен је апел читавој нашој јавности да се придружи јединственој акцији да се у Новом Саду подигне Змајев дом који би у исти мах био центар за изучавање дечје књижевности свих наших народа и народности, издавачка кућа, библиотека дечје литературе. Писцима, редакцијама, издавачима упућено је писмо којим се моле да библиотеци тог будућег Змајевог дома поклоне своје књиге, аутографе, часописе. Појавио се и први број билтена „Змајев дом" који ће пратити ову акцију, и доносити предлоге и прилоге посвећене садржају и концепцији будућег Дома. У том првом броју песник Душан Радовић је забележио: „Споменик Змају морао би бити оригиналан и упечатљив, културна и туристичка атракција Новог Сада. То би морала бити велика и ведра играчка, компонована од много атрактивних елемената: да нешто тече, да нешто свира, да се нешто окреће... Било би лепо да овај споменик има неки специфични звучни сигнал, који би у одређено време дана (вече?) подсећао децу да треба да спавају или пођу у школу или слично". Одлучено је да се Змајев дом подигне на крају старе новосадске Дунавске улице. Садашња адреса Змајевих дечјих игара (на коју већ стижу прилози за Змајев дом): Шумадиска 6, Нови Сад. Прилоге треба слати на жиро рачун Фонда за изградњу Змајевог дома 657-789-152, са назнаком: Средства за изградњу Змајевог спомен-дома.

МЕРЕЊЕ БЕЗ МЕРИЛА

Књижевна критика и криза вредности

1.

ОД ПОЧЕТКА нашег века до данас, историја српске књижевне критике описала је кривуљу успона и пада. Кулминантну тачку успона оличавају Богдан Поповић и Јован Скерлић. На полазној тачки тог узлазног кретања, критичар је био нека врста иследника или полицајца који вреба језичке, стилске и остале прекршаје списатеља; онда је полицајац „аванзовао" у судију који се убрзо прометнуо у законодавца књижевности и уметности. Његов пад, међутим, почео је већ у раздобљу између два рата, да би кричитара и критику у наше време довео на оптуженичку клупу.

Критика је сада „каменована" противречним оптужбама које по њој пљуште одасвуд, са стране писаца и стваралаца, као и са стране идеолога и политичара. Они први је оптужују да игнорише предмет критичког просуђивања, то јест унутарњу, особену природу уметничког чина. Та оптужба је превелика, чак и неограничена, јер концепт уметности (по Морису Вајцу и још неким америчким естетичарима) сачињава отворен појам или каталог неисцрпних, непредвидљивих квалитета. Са супротне позиције, идеолози и политичари окривљују критику да губи и руши исходно мерило просуђивања, садржано у важећем систему естетских и осталих вредности.

Није тешко схватити да се ове две врсте оптужби косе једна с другом, — али обе подједнако „косе" и онемогућују саму критику. Оне је излажу унакрсној ватри. Гурају је у једну кризу која је парализе. Према томе, у драми књижевне критике, протагонисти нису сами критичари, него идеолози и стваралаци уметничке културе. Сходно том „парадоксу", ове две категорије биле би криве за кризу о којој је реч. И, као што се често дешава, прави криваац прећутира и пребацује властиту кривицу на своју жртву, у овом случају — на литературну критику која, тако, постаје објект једног незналачког, неправедног и погубног „критиковања". Остаје да се дошира жариште описане кризе.

По свој прилици, оно се јавља у мерилу књижевне критике, што значи — у систему вредности коме се сообразава дата култура, па и књижевно-критичка оцена. У тој тачки се срећу марксист Стефан Моравски и немарксист Рене Велек. Разматрајући проблем „објективности естетског суда", Моравски примећује да примаран значај за ту објективност има аксиолошка саставница суда (па тек онда његова логичка структура). На страницама свог дела Критички појмови, Велек формулише поставку да се студија књижевности не бави чињеницама него вредностима; отуда он закључује да се књижевна историја не разликује од критике.

Истина, драму књижевне критике не побуђује само криза естетских вредности, већ и такозвано одумирање уметности: Морпурго — Тањабуе држи да је ово одумирање најдаље одмакло у савременом сликарству које би, стога, давало критеријум за процену кризе у литератури, музици, неимарству... Па ипак, тешко је отети се утиску да ситуацију књижевно-критичког суђења драматизује, на првом месту, криза његовог мерила, то ће рећи — криза нормативних идеја или вредности. Јер, ма каква била нека ствар — лака или тешка, крупна или ситна, оваква или онаква, она се не може вагати ако је вага поремећена и уништена. А „вага" данас није у реду. Другим речима, у кризи су идеологије или вредности.

Ова криза је општепризната, али је виђена на разне начине које је условила, углавном, њена многоликост и двосмисленост. Веома често, она се види као антагонизам између важећих вредности и постојеће стварности. За Станислава Лема, смелог мислиоца и писца научне фантастике, овај критичан антагонизам састојао би се у непрекидном, нерешивом рвању савремене технике са данашњом „метафизиком" која прописује норме, те самим тим омета мишљава модерну цивилизацију. Поменутој техници својствена је неограничена експериментација која увек изнова доводи у питање ове норме и вредности, па стога и сам смисао наше културе. Отуда многосмисленост ове последње.

Чини се да та многосмисленост није ништа друго до она амбиваленција на коју је алудирао још Маркс, истичући позитиван економски учинак таквих негативних чинилаца, као што су кривице и сличне врсте криминала. Лем је сличну амбиваленцију запазио чак и у биолошкој сфери: ове, младе врсте паразита су „одвећ успешне" у прибављању хране; зато оне брзо истребљују своје хранионе; тако се њихов максималан успех изокреће у самоутрожавање. Очигледно, свака дата вредност носи у себи сопствену негацију, а ова потоња рађа нове вредности. Дијалектика „ради" у самом срцу аксиоматике, у сваком систему аксиома, идеала или норми. Она изазива кризу унутар већ створене идеологије, а онда и несагласност ове идеологије са културом која не престаје да се ствара.

Идеолошка криза укључује и кризу књижевно-критичког мерила које, у ствари, није ништа друго до једна нормативна идеја о уметности. Оваква идеја и уметничка чињеница престају да одговарају једна другој; самим тим, оне онемогућују критичко вредновање или просуђивање; тада се и уметност и идеологија претварају у оптужбу против критике коју су баш оне онемогућиле својим међусобним непријатељством.

2.

Зауставимо се на идеологији. Она запада у кризу стога што у себи гомила најразноврсније, најзамршеније противречности које заташкава уместо да их разрешава. У капитализму, на пример, економска норма конкуренције искључује моралну норму хришћанске „љубави", али се обе намећу човеку као облигатни модели понашања. Стегнута клештима ових контрадикторних норми које не могу да се усклади, јединка је гурана у психичку кризу, у стање неуротичке личности. Таква противречја покрећу нормалну еволуцију у вредности, — која се посредује у аксиолошку кризу тек кад изостане дијалектичко разрешавање тих контрадикција.

Да би избегла овакво разрешавање, а да би се ипак искобељала из кризе својих вредности, уздрмана идеологија прибегава или догматизацији или дезидеологизацији. Друкчије речено, она се окреће или фетишизму вредности или вредносном нихилизму. У првом случају, вред-

СРЕЋНО ВРЕМЕ КАДА НИСМО ПОДЛЕГАЛИ НАМЕТНУТИМ КРИТЕРИЈУМИМА

ности се хипертрофирају, у другоме се атрофирају. Када се лепо, добро и остале вредности хипертрофирају до размера фетиша или светиње, онда он испаравају у чистом идеалу који остаје туђ стварном људском бићу. Када се исте вредности атрофирају, оне бивају сведене на голи факат који је такође рашчовечен, пошто је изједначен с атомом, каменом, машином или звездом.

Академски фетишизам приморава критику да књижевно дело цени као пуку „љуску" фетишизоване вредности, па било да се под овом разуме један идеал, или аксиом, или принцип, или модел, или ма шта слично томе. У том случају, критичар се тек узгред осврће на језичку материју у којој је писац стеловио нормативан идеал лепоте, добра, родољубља, и тако даље. Такав критичар подлеже догматизму, без обзира на то да ли за критеријум узима естетичку, или политичку, или религиозну, или неку другу догму. Овај догматизам, међутим, начелно се разликује од Лењиновог изборног појма партијности. Мада није марксист, италијански естетичар Морпурго-Тањабуе је проницљиво приметио да наведени појам не означава подвргавање уметничког чина одређеној политичкој догми, већ његову партиципацију у једном дијалектичком тоталитету који сједињује културу и политику, идеал и факат, вредност и стварност. Овако схваћена партијност дефинише, у суштини, сваку вредност која и није ништа друго него човеков афирмативан (или негативан) став према стварима, а поготову према својим материјалним и духовним производима

Ушанчен у меркантилизованој „масовној култури", вредносни нихилизам окреће фетишизацију наглавце, али је не укида, већ је допуњава — отприлике — онако како се допуњавају негативан и позитиван пол. Игноришући сваки идеал који осмишљава уметничко дело, критички нихилизам се интересује једино за вербалну грађу, боју или неку другу материју у којој дело налази своје биће и постојање. Он извлачи уметност из димензије вредности, да би је у целини ситуирао у раван стварности где се известан кип (на пример) изравнава са стечом или биљком. Због тога, један савремени немачки естетичар назвао је уметност „ко-реалитетом". У ствари, он је тиме рекао да уметност не оваплићује никакав идеал који би јој давао посебно значење; она је егзистенцијални факат који се не да вредновати нити упоређивати са неким идеалним „моделом".

Књижевно-критичко мерило је погођено у „живац" овим распадом категорије вредности на бестелесни идеал и на факат без значења. Дијагнозу тога распада имала би да установи филозофија, заправо теорија вредности. Али, мисао о кризи вредности била је захваћена кризом филозофске мисли, коју је изазвао спор око питања да ли се вредност уопште подаје истинитом сазнању.

На тлу грађанског духа, ово спорно питање представља вододелницу између идеалистичке аксиологије и „фундаменталне онтологије". Марксист Стефан Моравски дао је потврдан одговор на постављено питање, доказујући могућност да се вредност уметничког дела подвргне објективном опису, а не само свођењу на не-естетске елементе. Идеалистичка аксиологија такође се била утемељила у разматраној могућности, па је на том темељу изградила поједина адекватна сазнања, између осталог — и сазнање о културним добрима као објектима у којима се опредмећују одговарајуће вредности. Међутим, она је конструисала извесну надградњу која се неминовно руши, будући да не одговара приказаном темељу. Како изгледа, таква надградња врхуни поставком да стварност остаје непотпуна док јој вредност не да одређени смисао.

На рушевинама Винделбандове и Рикертове аксиологије, Хајдегер је саздао своју „фундаменталну онтологију" која одбацује категорију вредности, па и могућност њеног истинитог сазнања. Поврх свега, Хајдегер пориче чак и саму хуманитост, замењујући је егзистенцијом. По њему, човек није ништа друго до неопходан пролазни медијум у којем биће долази до сопственог „расветљења". Хајдегеров егзистенцијализам се стапа са својим антиподом — са неопозитивизмом који такође искључује могућност истинитог сазнања о вредностима. Пошто су се ова два екстрема додирнула, у тачки њиховог додира затворио се круг буржоаске аксиолошке мисли.

Средиште оцртаног круга изгледа фиксирано у проблему естетске вредности, дакле — у проблему од најнепосреднијег, најбитнијег значаја за књижевнокритичка мерила. Према извесним америчким социолозима, означена вредност као „стандард укуса и лепоте" била би посредник између техничких и етичких норми. Све три врсте норми налажу одређене дужности, — али све дужности нису повезане са одговарајућим санкцијама (које традиционална мисао обележава као казне и награде). Естетска вредност импликовала би дужност без санкције.

Ако је то тако, онда би она била антиципирани модел свих норми у бескласном друштву. Јер, по Мареку Фрицханду, Маркс је претпостављао да ће људско понашање у комунизму бити регулисано и мерено управо таквим нормама без санкције. С обзиром на то, Горки је био заиста далековид, кад је у естетици видео „етику будућности". На имплицитан начин, Горкијево виђење у битној мери проширује компетенцију и важност уметничке критике. Оно наговештава да ће се њен садашњи пад преокренути у нов успон и препород.

Први зраци овог препорода помолили су се на хоризонту марксистичке филозофије (коју данас обогаћује и поткрепљује научно-техничка револуција, а нарочито кибернетика). Ти зраци еманирају, поглавито, из Марксовог концепта самоделатности који обухвата језгру вредности, па и суштину књижевно-критичког мерила. Очевидно, уметнички чин је чист или врхунски облик човекове самоделатности, — у коју, сходно Марксовој прогнози, тежи да се преобрази сав људски рад.

„Душа" исте самоделатности био би један „енергичан принцип", какав је Маркс налазио у комунизму. Лако се може увидети да овакав принцип спаја идеју с енергијом, а тај спој остварује се у акцији, управо у њеном процесу којим се принцип делања сједињује с његовим резултатом. Имајући на уму овај процес као критеријум вредности, марксист се начелно одваја од Ренеа Велека који је књижевну творевину одвојио од њеног творца; исто тако, марксист не може пристати на одвајање те творевине од процеса стваралаштва из којег она резултује.

У ствари, марксистичка „аксиоматика" описује аксиоме човекове стваралачке драматике, а не само структуру или архитектуру готове творевине. Њен стожер је концепт самоделатности који превазилази класичну категорију вредности. Он упућује књижевну критику на то да вредност дела мери ауторовим самоделатним актом. Ова вредност била би сразмерна интензитету и домету тог ослободилачког акта.

Овакав чин, опет, није сводљив ни на небески идеал ни на приземни факат; укидајући њихово међусобно отуђење, он савлађује кризу вредности, што значи — и кризу књижевно-критичког критеријума. У својству таквог мерила, исти чин се поклапа са предметом књижевно-критичке оцене. У њему, дакле, идеологија као мерило поклапа се са уметношћу као предметом просуђивања.

Уколико изражава и потврђује то живо, дијалектичко поклапање, књижевна критика престаје да буде жртва непријатељства између идеологије и уметности. Она постаје чинилац који их спријатељује.

Радојица Таутовић

Милан Младеновић

Кружење света

I

Семенка наде песмом надахнута
Надахњује песму сазрева у стих
Путеви у мене враћају се с пута
И лукава песма римом чека њих.

Чудесни одсјај из дубоког неба
Чудесне ватре упитан је плам
Простор ван мене моју главу вреба
И тајну света ја удишем сам.

Неука ватро, трајање те заче
Пепео те саже, прослави те дим
У тражењу смисла корење те плаче
И ја те у песми сажаљевам с њим.

Јер чему напор да се вечност схвати
Беспућу да се врати смисла прам?
Ја прошлост неба никад нећу знати
А своју немоћ без напора знам.

Семенка наде песмом надахнута
Надахњује песму сазрева у стих
Путеви у мене враћају се с пута
И лукава песма римом чека њих.

II

Прерано навијен по сату свемира
Прерано самлех ватру разумех цвет
Прерано песму научих да речи бира
Прерано схвативши вечност осудих свет.

Свакога тренутка огољен пред собом
Наднесен над понор неизбежног зла
Пролазим у чежњи за вечитим гробом
Где корење свему нови облик да.

Остварен мржњом подземља и неба
Одлуком корења протеран у дан
Вратићу се сажет у колевку хлеба
Да подмладим биљке осмишљену стран.

И ничег нема јер снева таштина
У мојој глави будућност се слама
Све што смо хтели појела је тмина
Јер све што сневамо остаје у нама.

Прерано навијен по сату свемира
Прерано самлех ватру разумех цвет
Прерано песму научих да речи бира
Прерано схвативши вечност осудих свет.

III

Ал' зрно живота што ми вечност даде
Да зрну простора будем само трун
Сазре у сазнање светлије од наде:
Смисао је празан бесмисао пун.

Но тајне везе што простор и време
Истоветни вечно скривају од нас
Нејасношћу речи објасниће семе
Немоћи моје да им видим стас.

Јер мишљах досад како време тече
Ја — џунгле вечности неприметна влат
Ал' простор — то је непокрет што пече
А време — кретање побегло у сат.

Постоји само простор — вечито стање
У речи време погрешан смисао ври
Судбина сата открива ми сазнање
Да време стоји а да течемо ми

Јер зрно живота што ми вечност даде
Да зрну простора будем само трун
Сазре у сазнање светлије од наде:
Смисао је празан бесмисао пун.

IV

Охолост наша остаје у цвату
Измишљамо време оптимизму лек
Трајање своје препуштамо сату
У заблуди кружној да прође нам век.

Живимо стога! Прогледаће нада!
Слепило ума не омета вид!
Нек киша сумње беспомоћно пада
За нашу жудњу не постоји зид!

А круг лепоте смрти се удвара:
Ватра трајања нашег појешће свој сјај
Само је простор вечан он све ствара
А све што почне живи за свој крај.

Чудесни одсјај с неба кад догори
И кадо Земљом јекне смрти зов
Неки ће космос ново време да створи
И светом ће се чути јечај нов.

А охолост наша остаје у цвату
Измишљамо време оптимизму лек
Трајање своје препуштамо сату
И заблудом кружном прође нам век.

САМОРАЂАЊЕ

Верујем у Ништа да прогласа празнина
Еденског мира у разблудни свет
Сазри у мирис самосхватног крина —
На сушној пити напуштених тима
Истраја у бољу да клоне нам клет.

Скрханог ватри у наручју дима
Епитафом нежним препороди мој
Ропац немоћи стишај у грудима.
Далеком звездом што нам чежњу плоди
Авет блаженства пресели у ној.

Рима ће с тмином свитање да роди
Елегију бића испреден њим.
Верујем у Ништа склоном непогоди
Из које схватање ка вечности води
Борсокак ватре прерасто у дим.

СВЕТА ЛУКИЋ

За и против

Света Лукић: „РУСКА КЊИЖЕВНОСТ У СОЦИЈАЛИЗМУ“, „Нолит“, Београд, 1971.

СВЕТА ЛУКИЋ је познат нашој јавности као естетичар и књижевни критичар заинтересован за модерна истраживања у поменутим областима. Његови афинитети су вредни пажње јер су углавном упућени мање испитаним подручјима; једно од таквих подручја је и послеоктобарска руска литература, коју Лукић прати и анализује више од десет година. „Руска књижевност у социјализму“ је његов покушај да своја истраживања обелодани на нивоу књиге.

Очигледна су два циља која је радећи на овој књизи Лукић себи поставио. Први — да књига делује занимљиво, компонована готово као роман о авантури руских писаца после Октобра, слично његовој претходној књизи о послератној југословенској литератури. И други — да се покаже како су ауторова интересовања за ово подручје од самих почетака била дефинисана и изграђена, што се изразило у околности да је Лукић у књигу унео готово све што је о савременој руској литератури написао. Овај други циљ је одредио и склоп књиге: она се састоји од Лукићевих старих есеја писаних разним поводима, и нечег налик на везивни текст, чији је задатак да материју поменутих есеја повеже у целину, остварујући утисак и о целини интересовања.

Морамо констатовати да Лукић управо са овим другим циљем своје књиге није успео. Најбоље у њој јесу анализе појединих дела, појединих писаца, појединих проблема; у овом погледу заслужују пажњу текстови о „Заштитној повељи“ Бориса Пастернака, о „Голој години“ Бориса Пиљњака, о роману „Доктор Живаго“ и проблему теорије социјалистичког реализма (који је Лукић посебно проучавао у оквиру својих општих интересовања за марксистичку естетику). У границама осредњости крећу се Лукићеви текстови о постстаљинским кретањима — почев од проблематике савремене совјетске драме до случаја Солжењицина. У принципу не задовољавају ауторове амбиције да се представи као **историчар** модерне руске литературе и њеног свеукупног израза.

Покушајмо да аргументујемо последњу примедбу. Као многи наши писци, од Попе и Булатовића до Киша и Чинга, и Лукић је доживео опседнутост феноменом послеоктобарске руске литературе. Свет Бабеља, Пиљњака, Ољеше био је за њега откриће када га је упознао средином педесетих година; тај свет је противречио сивилу и јаловости ере социјалистичког реализма тридесетих година, и Лукић није могао да се одупре опасном првом утиску о једном сјају који је порекла наказна теорија. Речју, Лукић је у својим истраживањима остао на нивоу ране фасцинације: сва његова интересовања била су посвећена двадесетим годинама као првој читалачкој љубави у којој није било ни места ни страсти за наредне испитивачке подвиге. Такав Лукићев поглед, који је до пре неколико година био интересантан, данас је превазиђен; најновија истраживања показују да су тридесете године, период диновске литерарне самоодбране пред налетом нормативне естетике, биле не мање занимљиве од двадесетих година и да су њихови домети, закључно с „Мајстором и Маргаритом“ Михаила Булгакова, у претходници светске литературе нашег времена. Ако се овоме дода околност да је и у познавању најбољег из двадесетих година Лукић остао претежно **читалац**, бива јасно због чега „Руска књижевност у социјализму“ није књига са најсавременијом аналитичком апаратуром.

Истини за вољу, представљајући руске двадесете године, Лукић је учинио напор да ангажује разноврсна гледишта у прилог својим тврђењима — од компендијума Глеба Струвеа, Марка Слоњима, Едварда Брауна и Виторија Страде до мишљења Александра Флакера и Вјачеслава Полонског. Међутим, Лукић се позива на њих као на признате ауторитете у модерној русистици, губећи из вида да су, прво, ставови Струвеа и Слоњима, изграђени пре више деценија, анахронични, да се, друго, на пресек Полонског посвећен литератури двадесетих година без неопходне дистанце данас више не можемо ослонити и, треће, да поглед Флакера на руску послеоктобарску ситуацију није дефинисан само ставовима из предговора књизи манифеста и програма двадесетих година, будући да се овај вредни русиста итекако ангажује на упознавању управо загонетки тридесетих година, посебно у стваралаштву „обериута“.

С друге стране, Лукић чини непријатне грешке и у представљању познатог материјала. Има их чисто техничких, начињених услед нехата или непознавања предмета. Рецимо, Шмељов је код њега Хмељов, Петар Коган (или Кохан) — Пјер Кохан, Емануил Казакевич — Едуард Казакевич; за А. Лежњева се каже да после Стаљинове смрти није прештампаван (мада је 1966. године објављена његова књига „Пушкинова проза“), „Проневеритељ“ Катајева су означени као почетак совјетске сатире (а шта је с једночинком Горког „Радник Словотјоков“, с драмом „Мај муни долазе“ и прозом Лава Лунца, с Николајем Ердманом, Михаилом Булгаковом, Венијамином Каверином и другима?), при чему је Катајев однекуд уведен у круг „Серапионове браће“, уз погрешну примедбу да је Петров псеудоним његовог брата Ивана (који, узгред буди речено, постоји, али као писац из круга „Превоја“), Каверинова књига „Сликар је непознат“ (боље: „Аутор — непознат“) представља се као дело о коме данас нема помена чак ни у „Књижевној енциклопедији“ (иако је поново објављено 1964. године, у другој књизи Каверинових сабраних дела), итд.

Други тип грешака у Лукићевој књизи настаје као последица његовог заустављеног погледа на руску литерарну продукцију после Октобра. По њему, есејистичка проза Пастернаковог типа није обнављана после 1931. године, иако је њено присуство потврђено у последњим књигама В. Катајева и наслеђу К. Паустовског; исто тако, тврди се да је у ери социјалистичког реализма дошло до гашења фантастичне линије (што је последица непознавања Булгакова и у новије доба објављеног наслеђа Всеволода Иванова), да тридесете године у целини нису дале дело изузетније вредности (а шта је са остварењима Андреја Платонова, „обериута“ или поменутим романом Булгакова, да не говоримо о „Тихом Дону“ и „Животу Клима Самгина“?): Лукић очигледно не познаје дела Платонова и Булгакова, кад тврди да су она „ипак умерније модерна и прихватљивија за СССР данас“. Неке констатације из ове књиге су једноставно сумњиве или пак нејасне. Рецимо, не можемо се поуздати у олако изречену мисао да у време превласти социјалистичког реализма „нису главне наде полагане у бивше сапутнике“, будући да су познате позиције које у организацији совјетског литерарног живота имају бивши „серапионовци“ Фењин и Тихонов. Још је неодговорније пласирана констатација којом се литератури на нивоу серијске производње у овом периоду даје универзални значај; чини се да на овај начин Лукић покушава да сакрије одсуство детаљнијег познавања ствари. Понеко Лукићево тврђење једноставно изненади, поготово ако се имају на уму његови афинитети; тако су неразумљиви позитивна оцена књиге И. Гринберга о руској поезији, признање тротомној „Историји руске совјетске литературе“ као „најобјективнијем и најком петентнијем компендијуму“, често лаковерно баратање совјетским изворима, који се никако не могу сматрати аутентичном основом за разматрање проблематике која Лукића занима.

Књига која има амбиције да представи целину руске литерарне продукције у распону од педесет година морала би да поседује потпуни аксиолошки критеријум. Из описаних разлога, као и услед одсуства иоле потпунije анализе руске совјетске поезије, Лукићева књига не нуди овај критеријум. Пре десетак година овакве књиге су још имале сврху, јер је изучавање њиховог предмета тек почињало. Данас оне не задовољавају, чак и кад би биле ослобођене материјалних грешака и произвољности. Лукић је очигледно пожурио са објављивањем резултата својих праћења руске послеоктобарске продукције, мислећи да су они на пристојном научном нивоу; показало се, међутим, да је тема далеко обимнија него што је он претпостављао и да се без накнадних истраживања не може одржавати корак у савременом третирању ове области русистике. Лукић је, као познати естетичар и критичар, имао права да своје палазе о совјетској литератури објави, али је за жаљење што је брзоплетошћу и нестрпљивошћу испустио шансу: с његовим способностима за анализу, уз озбиљнije познавање материје, могло се постићи далеко више. Поготово што су наша русистичка изучавања на завидном нивоу и што управо наши русисти имају прилику да понуде потребну и очекивану књигу врхунских истраживања у овој захвалној области.

Миливоје Јовановић

ПРЕДРАГ ПАЛАВЕСТРА

Поуздани критички судови

Предраг Палавестра: „ТОКОВИ ТРАДИЦИЈЕ“, Матица српска, Нови Сад, 1971.

ПРЕДРАГ ПАЛАВЕСТРА је помало необична личност за наш данашњи културни и књижевни тренутак. Он се с подједнаком страшћу, доследношћу и постојаношћу бави и текућом критиком и књижевном историјом, у знатној мери премошћујући својом делатношћу имагинарну граничну линију између ове две дисциплине; дајући, током времена све више, текстовима о новим књигама и димензију књижевно-историјског контекста, а одузимајући књижевно-историјским студијама и огледима ону, у нас врло честу, академичну сувоћу. У време кад српска књижевна критика настоји да надвлада стварне или привидне кризе, а кад је у књижевној историји све привлачнија и плодотворнија тзв. специјализована усмереност и култ доследности једној методи, овај књижевни посленик уверава да без многостраности и синтеза нема крупних послова ни у области књижевне критике ни у науци о књижевности.

Вишестраност интересовања и усмереност ка ширим синтезама у праћењу токова традиције и књижевних континуитета Палавестра демонстрира и у најновијој књизи, која је у ствари четврта књига „Књижевних тема“. Десет књижевно-историјских текстова из „Токова традиције“, публикованих раније у часописима, разноврсни су по предмету интересовања, по намени и по критичкој апаратури и показују књижевног историчара отвореног за разноврсне појаве и струјања, који књижевним феноменима никад не прилази са предубеђењем и не сматра да је било која тема у толикој мери проистрпана да не би пружала могућности за откривање нових момената и за одређивање нових углова посматрања.

Он уме да оживи културну и друштвену атмосферу раздобља, као рецимо у два прва текста („Српски књижевни часописи у Босни и Херцеговини под аустроугарском окупацијом“ и „Приповедачки круг мостарске Зоре“), који су, поред осталог, и својеврсно виђење српске књижевности на почетку нашег века кроз особену босанско-херцеговачку културну климу и интелектуалну атмосферу. Кроз бројне познате напоре или данас више или мање заборављене личности, Палавестра оживљава у овим текстовима и прометејске тренутке српске националне свести рефлектоване у сфери књижевног живота. У текстовима о Кочићу и Ранковићу Палавестра уверљиво показује да се модерним приступом праћењу токова традиције врло много новог може рећи и о писцима и делима за које нам понекад изгледа да их је и школска критика са свих страна осветлила. Он запажа низ компонената које су дескриптивно-интерпретативној и социолошкој критици измицали из вида, а посебно је занимљиво како се модерном применом видова биографске и психолошке методе у српској реалистичкој традицији откривају нови елементи и односи. Огледи о Димитрију Митриновићу и Милошу Видаковићу представљају синтезу дугогодишњег интересовања за књижевност Младе Босне. Писани студиозно, обухватно и критички, без апологетског тона, ови огледи, очигледно, представљају део напора за реафирмацију две изузетне фигуре у српској култури. Надахнути есеј о исповедној поезији Тина Ујевића садржи луцидна запажања и о песниковом животу и о исповедним моментима у поезији; док је, и широј књижевној публици већ познат, врло обухватан и прегледан текст о српској и хрватској поезији XX века писан са потребним обазривостима које проистичу из разумевања за тешкоће што ствара форма предговора за хронолошки зборник.

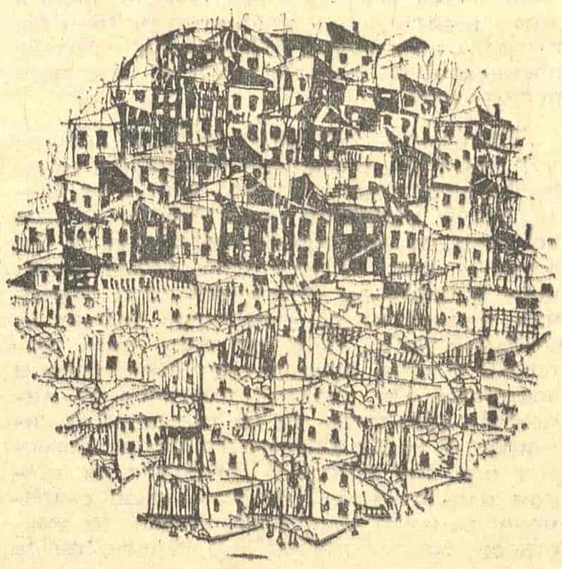

Од великог је значаја околност да се у овој књизи опширно говори о четири књижевна критичара, с тим што се о двојици великих (у текстовима „Скерлићева улога у развоју српске критике“ и „Сумрак импресионистичке критике: Милан Богдановић“) дају посебно успели синтетични судови и низ тачних, оригиналних и нових опаски. За Палавестру је писање о критичарима много више него само бављење књижевноисторијским темама. Наиме, за разлику од већине критичара своје генерације — од којих се, да напоменемо, и они најистрајнији одричу активног и јавног бављења критиком и повлаче у спокојство катедара или у необавезно критичко делање по издавачким саветима — Палавестра је један од ретких који се без бојазни и са успехом баве критиком критичара, непрекидно тиме проверавајући, поред осталог, и сопствена критичарска начела и многострукост функције књижевне критике.

Палавестра је изузетна личност критичара и књижевног историчара и по ономе што бисмо, широко и уопштено могли назвати **сопственим стилом**. Тај сопствени стил не састоји се само у многостраности интересовања, отворености и пријемчивости за разноврсне књижевне појаве и способности примењивања и комбиновања различитих метода; нити само у смислу за прожимање проницљивих анализа и поузданих синтетизирања; нити само у израженој рационалности духа, трезвености и логичности развијања идеја и компоновања; нити само у ерудицији и акрибичности. Палавестра је особен и по изграђеној елоквенцији, у оном позитивном, виду који делимично познајемо у српској критичарској и есејистичкој традицији; по садржајној реченици која се врло често проширује у апозитивски део, и по сигурној логици излагања, логици која и уверава у судове и остаје отворена за проверавање исправности путева до судова.

Чедомир Мирковић

Снага храброг отпора

Влада Булатовић Виб: „ВЕЛИКО СПРЕМАЊЕ“, „Просвета, Београд, 1971.

НЕПРЕСТАНО ПЕРЗИСТИРАЊЕ људске глупости и њено све опасније активирање развили су у литератури обиље могућности да се означе и осуде они садржаји друштвеног и индивидуалног живота који се од оштре сатиричне речи бране позивањем на неопходност једном освојене праксе, чију утилитарност третирају као историјску нужност. Али немоћ окоштале свести, сапете прагматизмом и неспособне за величанствене подвиге умствености, на жалост, постаје друштвена моћ за себе, скраћујући линију хоризонта и обилно хранећи мрак у уплашеним, пред матицама живота зазеблим душама које од момента не виде вечност, приморане на извитоперену логику свакодневног истрајавања. Зато су грабљивост и разобручени нагони, политичко слепило и полтронство, распродаја туђе савести и интелектуално непоштење итд., одувек били захвалан материјал писцу да наслика стање первертованог духа и укаже на потиснуту људскост.

Животна ситуација човекова, која се рођењем не бира, мора се свешћу и савешћу обликовати и осмишљавати, те се стога сатирична литература залаже за људско опредељење диктирано свесним и савесним избором бића, чиме се проблем хуманистичког става литературе поставља у први ред. Сваком правом људском избору иманентно је, пак, непрекидно усмеравање бића у правцу сталних аксиолошких провера, а личности које не успевају да прошире хуманистички аспект живота, кратковиде за мноштво понуђених животних перспектива, могу једино да бране уско подручје неразвијених пројекција људскости и тим упорније и бескрупулозније обезбеђују своје присуство у времену, које се супротставља свакој вољи окренутој универзалним вредностима.

Писац сатире принуђен је да штити достојанство идеала од духовно инертних сила, да развезује омчу слободи мишљења, снова и живљења, да буди неосвешћено а трпеће мноштво, да разара овешталу стварност и антиципира нова грађења. Он је освешћење етичких, духовних и друштвених потреба у постојећој стварности, креативни субјект који естетским смислом даје себи примат протеста међу савременицима.

Сатирична реч је, дакле, изазов друштву како би се успаваној свести омогућило да исплови из мртвог мора историјске устаљености, израстао из пипчевог страха да

Наставак на 5. страни

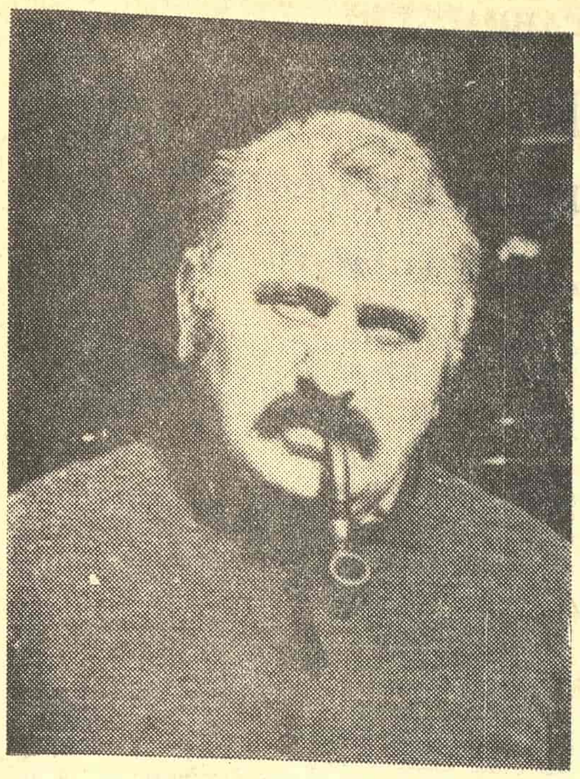

ВЛАДА БУЛАТОВИЋ ВИБ

Наставак са 4. стране

његово време не згази идеале за које се борило и одгурне их у апстрактно удаљену будућност. Тако ангажован став налазимо у самом дну побуда из којих су рођени заљућени текстови „Великог спремања", треће књиге сатира Владе Булатовића Виба. Иза опорог Вибовог причања о тврдовратој и повлашћеној бирократији иза скицираних ликова грлатих протагониста квазипрогреса који „понављају пароле које су биле тачне јуче, а које су изгубиле сваки смисао данас" (Лењин: „О паролама"), иза свих, оскудно фабулираних, тема о плутарховском пеглању историје и промућурно уновченим идеалима, запажа се ненатрујено пишчево уверење да снови револуције не могу бити засенчени тиме што су их појединци заменили за потребе парвенијског менталитета.

Основни мисаони став „Великог спремања", из кога је Виб развијао главне правце свог тематског одбира, супротставља се парадоксима савременог живота мудрим уверењем да је дијалектика друштвеног развитка најважнија историјска категорија, и исказује се етиком пишчевог незадовољства временом које често умност револуције замењује за безумље прагматизма: „Неке револуције гутају своју децу, а опет нека деца гутају своју револуцију". Откривајући норме понашања данашњег човека у оквирима изграђених механизама који коче личну свесну позицију субјекта у корист социјално аутоматизованог геста, не би ли објективизирао, па тако и етички проценио отуђену свест човекову, Виб није за стожерну вертикалу својих сатира одабрао власт, већ новопроизведеног човека данашњице коме „душа прелази из ствари у ствар", и око њега зденуо најважнију проблематику савременог живота. Он га прати у најразличитијим варијантама понашања, разлаже повампирени буржоаски менталитет који стабилизује нове форме да би дириговао туђим животима, и забринуто констатује бројне компромисе свести и савести, остварене кроз умножене облике адаптације.

Литерарна мотивација тако обрађених тема тражила је, наравно, пространију транспозицију. Теме „Великог спремања" имају, пак, нешто збијенији композициони вид од оних у претходним Вибовим књигама; њихово приповедно језгро углавном се задржава у оквиру сатиричног повода приче, без проширивања помоћу обраде литерарних повода фабуле. Писац се никада не вара у одмеравању важности језгра, али га мотивише с кратке дистанце, најчешће средствима директног казивања, прецизно фиксирајући основну опсервацију, и рефлексију на рачун изналажења разуђених структура, чиме донекле смањује ширину приповедачке транспозиције тема у корист непосредног есејистичког маркирања њиховог језгра (на пример, у „Клањању" и „Мишљењу с машинцом", а и другде).

Као и раније, сатирична басна је и овој књизи највећи књижевни домет; њена посебно оригинална вредност је у непосредности и актуелности, она је увек пуна вибовски добро темпираног смеха, много горчег него у „Будилнику", много увређенијег него у „Мењачници идеала". Булатовић је писац без компромиса, убеђен у друштвену корисност сатире и смеха, али временом његов подсмех постаје све хладнији и све трагичнији у осећању живота. И мада очигледно смањеног лирског напона, тај смех непрекидно представља храбар и племенит отпор побуђеног човештва нашег времена против разних вилова индивидуално и друштвено разобрученог понашања, отпор који људски дух показује према свим покушајима за његово поствање и потчињавање. Виб је неопходан не само нашој књижевности, већ и нашим нравима.

Милутин Срећковић

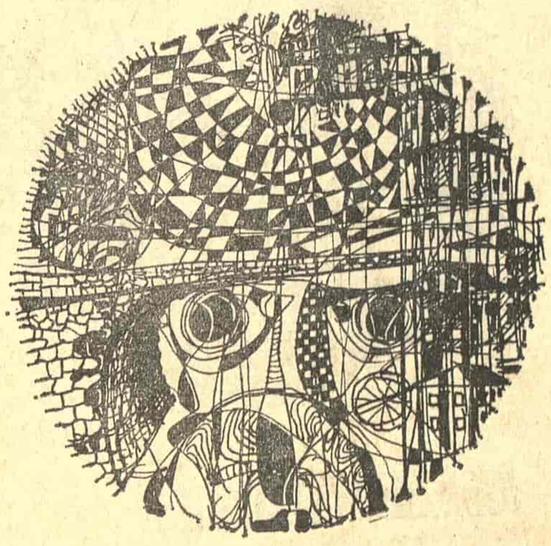

Нови домет српске прозе

МИРОСЛАВ ЈОСИЋ ВИШЊИЋ

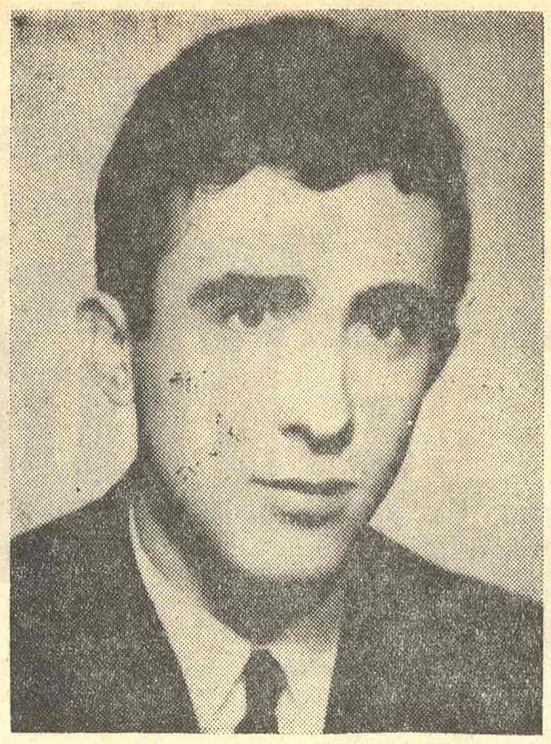

Мирослав Јосић Вишњић: „ЧЕШКА ШКОЛА", „Просвета", Београд, 1971.

„ЧЕШКА ШКОЛА" је обимом налик овећој приповетки, али је поетском потпуношћу близу једном нарочитом типу модерног романа. Јосић Вишњић, међутим, био је зле среће да га, уз приповедаче као што су Михаиловић, Стевановић и Савић, броје у некакав н о в и, г р у б и р е а л и з а м за који се ванредно кратковидо каже да је фасциниран ружним и провинцијским одломцима живота.

Истини за вољу, странице „Чешке школе" прожете су жељом да се у приповедању документаристички користе непреображени „одломци" стварности. Јосић Вишњић не само што смешта збивања у својој прози у историјски и географски сужене оквире (у једно месташце у Бачкој, ових последњих година) него помиње и користи као вид своје фикције сву силу ствари које се лако могу идентификовати у стварности: од наслова књижевних часописа и имена из књижевне и политичке историје, до назива београдских јавних установа или, чак, данашњег изгледа железничких карата. Поврх свега, аутор се сам, под својим именом, често једначи са изворištем нарације, са казивачем „Чешке школе".

Али, уочивши ову црту Вишњићеве прозе тешко да смо уочили оно што је у њој битно, и што је обезбедило не мали домашај „Чешке школе". Штавише, посматрана као реалистичка прича, „Чешка школа" се распада на низове заморно прецизних описа локалног значаја, затим на причу-сећање о лепршавом младалачком пријатељству неколико девојака и младића, већином несвршених београдских студената са знатним литерарним амбицијама, и најпосле на неколико догађаја који би требало да унесу у ово сећање трагичке акценте.

Има много разлога, међутим, за помисао да су намере Јосића Вишњића биле много крупније, и да их је он овде умногоме остварио.

Као и већина нових српских приповедача, Јосић Вишњић користи елементе непреображене стварности тако да они постају функција једне уметничке замисли чија конструктивна обележја ваља тражити изван односа уметничке фикције и реалности.

Аутор „Чешке школе", на пример, веома спретно рукује различитим обрасцима прозног уметничког говора, различитим приповедачким стилизацијама, и заправо, виђена у целини, ова проза је успела да у своја двадесет и два кратка одељка искористи запањујуће много „техника", од исповедне нарације у првом лицу једнине и множине, до тзв. објективног представљања, од епистоларног обраћања до документаристичког набрајања.

Прве странице „Чешке школе" спретно користе конвенционални облик увода: на њима се старинским реторичким начином одређује круг главних и споредних лица и наговештава извесна „мрачна прича". Не што од старе и опробане приповедачке технике присутно је и даље, у развијању фабуларне нити из почетног наговештаја. Мада каже да се жури да што пре стигне до најважнијег момента „мрачне приче", наратор „Чешке школе" ово једнако одлаже, уносећи мноштво хронолошки неуређених епизода које, у једном, спречавају откриће оног момента, а, у другом, чине га све занимљивијим. Спољни композициони оквир „Чешке школе" такође је изведен као у литератури позната схема: као затварање круга у свим тачкама. Лични тон с почетка, који износи тобожње разлоге приповедања, јавља се и на крају, у истом руху, опраштајући се од лица и средине о којима се приповедало.

Постепеност у приближавању „најважнијем делу мрачне приче" праћена је постепеношћу у вођењу тона приповедања. Одмах иза увода Јосић Вишњић приповеда о месту својих збивања у стилизованој путописној форми, са становишта каквог „обичног путника" који стиже у Бачку железничком пругом Београд — Провалије. Стилизација се, затим, мада је привидно задржана, нарушава причањем о ономе што се већ не би морало дешавати „обичном путнику". У личном тону, чије се изворište помера у разна лица, у првих десетак одељака „Чешке школе" приповеда се о карактеристичним странама војвођанског амбијента. Али, оваквo приповедање о мирној равничарској свакодневици пресецано је наговештајима све озбиљнијим, док се у тринаестом одељку не исприповеда о томе како је главно лице у збивањима у „Чешкој школи" потонуло у сасвим бесмисленој кафанској тучи. Сви следећи одељци, до последњег који понавља слику железничке станице са почетка, постепено се удаљавају од епизоде убиства и обележени су као сећање на овај догађај и на убијеног. Тринаести одељак је, отуд, средиште фабуларног склопа „Чешке школе", а његов положај у целини ове прозе значајан је и по томе што се овде понављају главне црте Вишњићевог приповедања — привидно лако и реалистичко причање о свакодневним стварима, испуњено описима и поређењима, развија се ка неочекиваном кулминационом догађају, који је утолико ефектнији, уколико се накнадно испоставља да је потајно, а сигурно припреман.

Овакав положај тринаесте епизоде у равни фабуле условно је у „Чешкој школи" сложену конструкцију у виду концентричних кругова који се шире од средишње епизоде као од жиже, или својеврсног модела целе приче.

У Вишњићевом приповедању посебно важну улогу врше описне секвенце са развијеним поређењима. Богата и одиста разноврсна поређења у описима у „Чешкој школи" не настоје да реалистички одреде предмете, него истражују поетску, често у самом језику откривену могућност спајања раздвојених, или чак противних ствари и искустава.

Тако се образује у равни Вишњићевог језика посебан тематски слој, друкчији од оног који омогућује језик реалистичке прозе. Док, наиме, у традиционалној реалистичкој прози описи и поређења, будући да су строго у функцији психолошког подтекста, з а т в а р а ј у свет реалистичког приповедања, у приповедању као што је Вишњићево описи, и поређења у њима, имају управо супротну улогу. Они, у ствари, о т в а р а ј у свет ове прозе и помажу писцу да у реалистичком смислу независно од сиромашне фабуле смести збивања у бескрајност природног и хуманог контекста. Вишњић приповеда тако да из сваке тачке своје фабуле може зракасто да крене у било којем правцу, што значи да се у самом уметничком поступку у „Чешкој школи" наговештава поетски значајна тема баш у ономе што би се могло учинити сасвим локално и безначајно.

Тематски слој у „Чешкој школи", образован у описима и поређењима, обележен је наглашавањем извесне радосне пунокрвности равничарског живота, поетичне повезаности биљног, животињског и људског света у сваком тренутку постојања у тој Бачкој која одиста почиње пред читаоцем да „све више расплиће своју плетеницу биљака и светлости".

Међутим, прави смисао овог тематског слоја може се наслутити тек када га доведемо у везу са фабуларном окосницом приповедања. Овде, како смо рекли, у средишту је трагичан догађај: бесмислена смрт бића које је за казивача „Чешке школе" оваплоћење вредности живота. Ову смрт, пак, Вишњићево приповедање открива како однекуд нужно долази из самог средишта онако занесено описиване равничарске свакодневице, као непрепознатљив, али свеприсутан чинилац људске судбине. У овоме, опет, језичке и стилске компоненте Вишњићевог приповедања имају пресудну и испољену улогу. Сама могућност, наиме, да се за тело убијеног пријатеља каже да је било „црвено као шипак, модро као божур", а да се његова крв по земљи разлива „као топла смола" и мирише „на босиљак и мајчину душицу" — у склопу Вишњићевог поступка постаје својеврсна тема, претвара се у „поруку", подарује причи одређену мисаону носивост.

Приповедање, тако, као да најпре ствара неку завесу од слика животне бујности да би, постепено разгрћући ову завесу, наједном открило тежак и суров исход. Али, ова два момента у Вишњићевом приповедању се не искључују, они трепере и одблескују се један у другом, и пружају овом приповедачу прилику да убедљиво наслика „пакао у зрну жита" како је једном усхтео, и, такође, да испуни „основни задатак прозе", који је себи једном поставио: „стварати мисли гледајући свет око себе". Његово приповедање заиста се претвара у напор да се маштом савладају трагичне околности живота, да се уметношћу укроти навала очајања.

„Чешка школа" далеко је од каквог грубог реализма везаног за делиће неког провинцијског искуства. У њој се, у причи о Бачкој, и о бесмисленој, а нужној смрти приповедачу најдражег пријатеља Љубомира Љубе Канта, заиста гради слика „извесне распетости између бића и ништавила, ведрине и олује" — слика универзалног значаја.

И ако није успео да сагради баш „дворац симбола и психологије" (о чему снева његов Љуба Кант), будући кадшто наметљив у својој жељи да истиче симболичан положај неких својих прозних слика, или да мудрује о књижевности, Мирослав Јосић Вишњић сигурно је успео да створи свој приповедачки свет у којем има, ако је допуштено поређење, нечега од дражесно безазлене прецизности тзв. наивних сликара, али и нечега од оног блеска живота што купа Реноарове призоре. Створивши своју мисао о противречностима људског живота, Јосић Вишњић је у српску приповедачку уметност увео нове тонове који ће овде, сва је прилика, дуго звучати.

Љубиша Јеремић

Роман као одгонетање живота

Војислав Максимовић: „ЗАВОДИШТА", „Свјетлост", Сарајево, 1971.

РОМАНСИЈЕРСКИ ПРВЕНАЦ Војислава Максимовића карактеришу два метода стварања подједнако присутна у савременом роману: један је традиционални, реалистички, а други, без сумње значајнији, показује модеран приступ у транспозицији обухваћене грађе, у коме романсијер ничим није спутан у бројним асоцијацијама, дигресијама и мешању рационалног и ирационалног.

Радња романа је динамизирана честом сменом планова приповедања и романсијерским поступком који омогућава често померање оријентационог центра приповедања. Посебно се истиче и несвакидашње свеж језик, његова сочност, богатство и лиричност. А стил романа одликују кондензовани језик и разноврсност, нарочито у погледу карактеризације бројних ликова.

И када је видна историјска димензија, у непрекидном смењивању времена и догађаја у роману, и када је једини садржај романа исповест јунака романа, и када се појави животна историја са романтичарским призвуком (Ханина судбина, на пример), и када се психолошки истанчано показују младалачки немири, романсијер са осећањем мере води радњу у нове токове, скраћује их или обнавља, једном речју — влада романескном материјом (то је нарочито видно у два основна наративна тока: Вука Маглића и Адама Маглића).

Од три симетрична поглавља („Ријека", „Сунце", „Вјетар") најуспелије је друго. У њему је успешно дат локални колорит амбијента који још нема свог романсијера. Симболика је на тим местима згуснута, а на широком плану показује се однос природе и људске природе и даје известан број универзалних истина. Природне лепоте Дрине, око које се одиграва читава радња, нису само статичан оквир него и динамизирани пејзаж помоћу кога се лакше одгонетају трајне загонетке.

Посебан је однос романсијера према времену. Прошлост је у највишем степену осавремењена тако да „Заводишта" представљају у потпуности роман из савременог живота. У њему се, кроз сукобе и многа традиционална оптерећења, најчешће говори о хуманизму и алијенацији људске природе. Животна историја једног региона и неколико личности није дата хронолошки, али је представљена целовито. Романсијер није само сведок времена и објективни посматрач него и активни учесник и носилац радње у роману.

Наративна бујица тече спонтано. На појединим местима видни су извори на којима се напајао, али је и поред тих местимичних паралела Максимовић уметнички самосвојан и аутохтон. Главна премиса романа лежи у тражењу одгонетки живота, трагању за смислом живота који је неухватљив и који, као неко митско зло, растрже главног јунака. То је нит која прожима сву грађу романа и чини је јединственом. Трагање за птицом Гагул, односно сукоб спољњег и унутрашњег у личности послужило је романсијеру као могућност засвођивања лука романа.

„Заводишта" су динамичан, лиричан, младалачки топао роман, који показује сложеност живота у региону који у нашим представама егзистира у упрошћеним представама. Романсијер помера границе тих представа, показује један необичан свет и открива многа његова превирања. То је роман у коме се местимично могу наћи и невештине, али је сигурно аутентичан и вредан читаочеве пажње.

Радомир Ивановић

ПОЗОРИШТЕ

У славу глумице

„Елизабета од Енглеске“ Премијера Брукнерове драме у Југословенском драмском позоришту

ПРИЧА О ЕЛИЗАБЕТИ, чувеној енглеској краљици, живи годинама и непрекидно се снажи у гардеробама многих наших позоришних кућа: готово да нема глумице на врхунцу или залазу каријере која бар једном јавно није зажелела да остане у сећању управо по овој улози! Марији Црнобори се, на њену срећу, јединој обистинила та жеља у режији Александра Огњановића.

Фердинанд Брукнер очигледно нема историографских амбиција, његова истраживања и описи се задржавају на фељтонистици која је понекад сувише декоративна и забавна, а премало истинита, тако да је слика Елизабете доста упрошћена, схематизирана и помало карикирана. Њој је подређена цела конструкција драме тако да све остале личности делују као декоративни украси или неопходна објашњења и допунске илустрације. Тражити пуни смисао и изворно значење сваког призора није много захвалан посао — јер писац пре свега има на уму гледалиште и сценске ефекте. Литерарна основа самог збивања је доста крхка, а асоцијације на данашњу ситуацију толико бледе и апстрактне да нимало не обавезују.

Александар Огњановић је сву своју пажњу концентрисао на обезбеђивање адекватног амбијента за игру Марије Црнобори. Многа решења су врло ефектна и крајње функционална, тако да прича о Елизабети добија облик самообјашњења: Марија Црнобори је непрекидно у покрету, кроз веома лепо и са укусом назначене ситуације, исказујући без устезања најразличитија спољна обличја своје природе. Она је потпуно идентификована са амбијентом и на тренутке се чини да између ње и њених поданика нема никакве разлике. Парадокси њене природе избијају на видело тако да долази до изражаја и нешто од Елизабетине индивидуалности, супериорности и слободне воље. Игра Марије Црнобори у тим врло тешким и деликатним трансформацијама је углавном сигурна, садржајна и све супериорнија, тако да у тренутку смирења у последњој сцени за време читања Петраркиних стихова добија необичну благост, сету и смисао који се неодољиво преноси на публику.

На жалост, оваква представа не може се градити на једном или два глумца. Поразно је гледати младе људе у костимима које не знају да носе, грубих покрета и некултивисане реченице. Отуда је низ сцена, у којима се кује завера или воде досадни разговори у парламенту о рату и привилегијама, остало сасвим безлично. Оне ремете целокупну структуру драме и збивању одузимају неопходну динамику, тако да су слободно могле и изостати. Јер, све ово како се догађа имало је утицај чак и на саму Елизабету која је у парламенту и извесним приватним тренуцима неутралисана у изразу до те мере да изгледа и невешта и неубедљива. Гојко Шантић би требало да је Есекс — али он то није: просто је несхватљиво колико је овај млади глумац ограничен својим оскудним могућностима. Он позира маркантном појавом на доста неук и нешармантан начин тако да је о Есексу створио представу која нимало не импресионира. Марко Тодоровић је био коректан али и помало безличан Сесил. Бекона је веома убедљиво представио Иван Јагодић, мада је нелогично што се толико наглашавају његове еротске настраности.

Уопште — у представи се доста инсистирало на спољним карактеристикама личности и догађаја. Црквена лица делују скоро аветињски и непрекидно су на ивици карикатуре. Превише је статиста на том скученом простору око болесног Филипа, а сувише је јадна и упрошћена слика о Филипу и чак и тамо где Симић успева да, и поред тежње за физичким ексхибиционизмом, пробије вештачки обруч и пође усусрет правоме себи, нисмо сасвим сигурни да ли га обрвава туга и болесна чежња за недокучивом Елизабетом или разочараност поразом у државним пословима. За разлику од своје околине која доста хладно и скоро незainтересовано прати развој догађаја Филип се и у самртном часу грчевито изнутра бори за сваку своју жељу и намеру. Тај унутарњи интензитет дао је Симићевој унакаженој појави чудесну снагу па опраштање од живота делује врло упечатљиво и потресно, као да са њим замире и нео живот на шпанском двору. Врло одмерене и убедљиве биле су Капиталина Ерић као Леди Ана и Дубравка Перић у лику Изабеле.

Представа „Елизабете од Енглеске“ носи на себи печат великог али увек недовољно продуктивног труда. Огњановић има маште, страсти и интересовања за овакве спектакле и учинио је много да он добије одговарајуће сценске оквире. Све је ту на одговарајућем месту; па ипак, тешко се отети утиску да је то пригодна представа у част једне глумице. Редитељ је са својом концепцијом у другом плану и њему је најважније да ли ће поједини призори бити сценски ефектни. У томе је заиста имао успеха, па није ни чудо што смо у свему добили представу у стилу доброг предратног театра. Она ништа не разрешава, њу не раздиру сумње, не богати нас новим сазнањима ни о писцу ни о времену његовог интересовања и све се своди на сценске ефекте и глумачке егзибиције. У основи — реч је о једном вештом али анахроничном односу према смислу театарске илузије — конформизму у оној опасној форми која у овој кући све више спутава субјективну, слободну и у свему креативну акцију.

Петар Волк

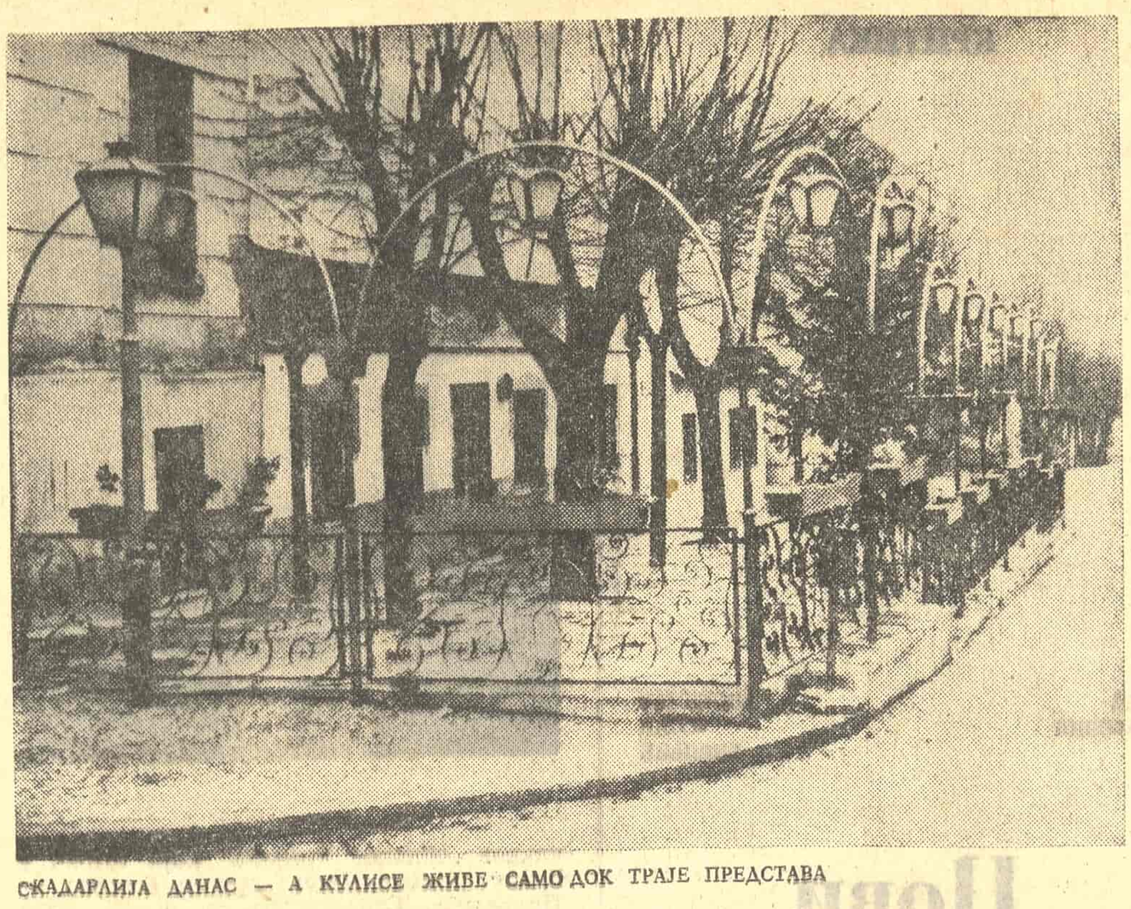

СКАДАРЛИЈА ДАНАС — А КУЛИСЕ ЖИВЕ САМО ДОК ТРАЈЕ ПРЕДСТАВА

АРХИТЕКТУРА

Стари градски амбијенти и њихова обнова

Поводом Скадарлије и будућих реконструкција

ДАНАШЊИ архитектонски тренутак Београда показује да већина новосаграђених објеката не успоставља никакав однос са архитектуром у њеном пуном одређењу. Стога је често немогућно осетити их или о њима говорити са позиција естетских расуђивања. С друге стране, намеће се присуство претенциозно стваraних и обнављаних амбијената који на неки начин остварују део намере својих стваралаца: привлаче пажњу и интересовање, изазивајући истовремено некаква емоционална стања својих посетилаца. Реч је о малим градским целинама што долазе под заштиту из лажног романтичарског заноса, који без критеријума одређује поље интервенције, а посебно о Скадарлији.

Архитектонски оквир је неизбежан саставни део човекове средине, па је сасвим разумљиво што се непрекидно постављају одређени, директни или посредни односи према њему. У животу данашњег Београда, Скадарлија је, већ неколико година, поново присутна. То је ново време и нови облик њеног постојања, који имају амбицију да реконструишу стару боемску атмосферу некадашњег састајалишта београдских уметника. Јасно је да архитектонски квалитети Скадарлије нису доводили људе у њене оквире. Пре би се могло рећи да је погодност локације и расположење које је било више у ваздуху него на тлу, дало потпуно оправдање за присутност њених поклоника. А ако се узме у обзир чињеница да је ова мала архитектура у својој средини, природно, имала већу шансу за прихватање од страних еклектичких архитектонских мотива с краја прошлог и почетка овог века, утолико је више разумљиво што је овај амбијент боље одговарао духу тог времена и његових људи.

Сада се, међутим, може поставити питање: одакле настојање да се у сасвим различитом времену и новим вредностима определи за физичку реконструкцију нематеријалних квалитета и како је неуспела реконструкција добила одговарајући значај?

Феномен Скадарлије у овим поставкама ипак остаје сложен. Постоји став који је за образлагање: да припада домену псеудоархитектуре. Из више разлога. С друге стране, стоји, као потврда успеле креације, бројност посетилаца.

Како у нашој архитектонској традицији и стварности постоји веома мали број правих креативних остварења, питање је и како створити критеријуме за процену. Уколико не постоји урођени осећај за вредности, довољно је позвати се на старо и прецизно Витрувијево објашњење архитектуре као firmitas, utilitas et venustas, и открити да је естетика архитектуру тумачила интегрално кроз све три компоненте. Основни захтев естетике у односу на архитектуру јесте да иза видљивог, првог плана мора да постоји „појављујућа позадина“.[1]) Ово би биле неке од основних поставки које треба да определе за реконструкцију.

Сасвим је разумљиво да модерна и савремена заштита амбијената треба да обезбеди нове животне функције, које су све више одређене социјалним условима. Поред обезбеђивања нових доживљајних квалитета, нужно је доћи и до економске оправданости новостворених средина. Емоционалне побуде ван домена културно-естетских и историјских квалитета определиле су за реконструкцију Скадарлије. Тако су реновирани архитектонски детаљи старих зграда, које не могу бити предмет заштите, у новим околностима изгубили свој изворни смисао.

Да ли је недостатак добрих микроурбанистичких целина у Београду, довео до тога да овај, мало боље организован простор, постане место за провод и састајање? Можда томе доприноси добро смишљена реклама, која, као по такту прецизног метронома, преко различитих или одређених средстава масовног информисања, ствара климу за прихватање. Или, изражено постојање слојевитости укуса, омогућује да просечност, која има најбројније присталице, фаворизује осредњост која је заснована на позицијама псеудоестетике. Тиме су обухваћени сви они ставови који искључују естетско уживање и из специјалних разлога нуде већи субјективни доживљај, што даје сасвим нове квалитете код односа естетски објекат — посматрач. А ти разлози су различити. Николај Хартман их своди на:

— одушевљење за садржај,
— везивање за површан, јефтин ефекат,
— дирљивост и сентименталност,
— унутрашње концентрације,
— стављање уметности у службу практичне сврхе.

На овим релацијама могу бити аргументи против Скадарлије — било да се ради о пројектантима, било о публици која је прихвата.

Одушевљење за садржај у литератури се може манифестовати интересовањем за фабулу. У архитектури и на овом примеру, у питању је такође садржај који привлачи и који се односи на амбијент који обећава забаву. Добар повод за пројектанта, а и за кориснике. Реконструктер и пројектант формално се може похвалити успехом — привукао је добар број људи у ове оквире. Али, претенциозност и амбиције су се, после прве површне провере, повећали па је тај мали простор, значајан само по амбијенталним вредностима (а не и по потребним условима за заштиту), у процесу даље и тек наговештене реконструкције, пројектован за надградњу без система и мере, кроз слабо одређен садржај и непрорачунат број. На тај начин су створене нове квалитативне вредности које ова средина, чак ни физички не може да поднесе.

Квалитет површног ефекта у потпуности је одређен тиме што су, за разлику од времена када је ова мала архитектура стабилно стајала у односу на своје околности, сада створене шупље кулисе, сурогат онога што је некада непретенциозно значило или сада требало да буде. Добија се утисак поигравања традицијом и лажног кинђурења. Створен је манир који претендује на дирљивост и сентименталност, као симболе новоромантичарског духа који даје амбијент површно допадљив, сентименталан и пун патоса. Процес реконструкције одређене одговарајућим критеријумима, захтева да се смисао тражи не само у изворима него и у надградњи према времену када се додаје.

Унутрашње концентрације су далеко и објективно неконтролисано асоцијативне и последица су уживања у сопственом осећају пријатности уместо у објекту који треба да ствара доживљај. Стога оне, у овом случају, могу бити ван естетских категорија. Стављање уметности у службу практичне сврхе јесте само позитивни претходни услов — конфликт између лепог и практичног разрешава архитект. Овде то није био случај.

Ово би уједно били аргументи са скромном намером да наговесте место које Скадарлији и сличним амбијентима треба дати. Чини се да код следећих реконструкција, а оне су на прагу (Косанчићев венац, на пример), проблематику треба добро размотрити унапред. Зашто Скадарлија не би постала добар пример? Ипак, с обзиром на бројност људи који су јој наклоњени, корисно би било, пре доношења икаквог закључка за или против ње, сагледати и социјалну структуру њених сталних посетилаца. Мислим да би се тада видело да ли је то право место за сусретање. Људи се истински састају тамо где се нешто догађа. Или тамо где се стварно нешто у њима дешава. На Скадарлији очигледно може бити добро међу људима, али из споменутих разлога и недостатка могућности за друкчије опредељење. Када би било већег и бољег избора, сигурно би и сама чесма била довољна препрека да се не прође даље.

арх. Татјана Јовановић

1) Термин преузет из „Естетике“ Николаја Хартмана.

СЛИКАРСТВО

Видљиве и невидљиве димензије дела

Јанез Берник: Слике — Адриана Мараж: Графике (Галерија Дома ЈНА, Београд)

АКО ЈЕ РАНИЈЕ тражио у структури „друго лице материје“ и у површини сударе светлости и таме, браздајући чудним знацима-словима податно лице платна, Јанез Берник је данас отворио дело димензијом неухватљивог односа са простором и временом, прихватајући (и градећи) нову поетику и нову визију света. То ново у Берниковом делу задржало је ипак неке битне карактеристике оне универзалне спремности ликовног језика да сажме видове истине који додирују само биће смисла постојања. Није то више симбол, али ни синтеза вишеслојних структура у континуитету стваралачке свести, то је сада отворено дело које више назначује него што дефинише себе као израз и себе као стање света у пројекцији духа, али дело које се ослобађа као критички тренутак реакције на нека све наглашенија питања која опседају човека на овој све оштријој граници садашњег и будућег. Прошлост више није елеменат суђења ни тачка ослонца у конструкцији нових простора човекове осећајности. Дело егзистира као део света али и као свет за себе, актуелно управо по мери свеје присутности у духовном контексту пре образа культуре и свести као обликовним вредностима духа времена.

Велики формати, широких површина, час сликаних час прсканих бојом, линеарно назначеног простора који се пројектује у дубину свога свеобухватања, са неколико основних атрибута који се ритмички понављају (јабука, фотеља), а све у знаку помало бизарне, оштре, лирске функције елемента који сада звони чисто и сонорно, реским звуком скоро чисте боје, сам себи довољан а ипак увучен у игру и као субјекат и као објекат. Као немирно небо у пролеће трепере ова платна по којима играју предмети и бројке и беле линије, преполућена јабука и пијана фотеља у кавезу који је и стваран и нестваран, као на сцени која са три линије добија илузију простора у духу и времену. Берник још увек гради слику поступком скоро класичним, суперпозицијом облика и бојених вредности, па чак и онда када у језивом белом квадрату црта црни лик Салвадора Далија са мувама и јабуком на грудима, он поставља једноставно питање о судбини слике и сликања као питање расудне моћи сликара. И када на испруженом телу нестварног пса утискује бројчаник телефона и када на зеленој осенченој површини исписује реч „траве“, Берник не оставља сумње о томе колика је његова приврженост потреби да слика буде активна свим својим структурама и свим својим димензијама, више невидљивим него видљивим.

* * *

Акватинте у боји Адриане Мараж имају тематски привид свакодневних ствари чија је ликовна компонента обојена јаким осећањем хармоније и неком магичном светлошћу сећања на тајне облике узете из света подсвести и детињства. Али у овим графикама као да се сукобљава носталгија са иронијом, мир са немиром, јер су предмети, обухваћени имагинацијом, затворени у своје статичке облике као саучесници људске пролазности и неког одбојног сведочења о својој сувишности. Због тога је и сам израз на овим графикама срачунат на улогу контраста: боје и облика, линије и површине. И тај други привид — реалистичког, понекад чак веристичког прихватања објеката носи у себи негацију потребе да се путем виђеног изразе голе чињенице постојања. Хтели ми то или не, ове графике, рађене технички беспрекорно, делују подједнако снагом своје ликовне убедљивости као и симболиком облика у које се увлаче значења њихове временске прихватљивости. Свесна специфичности графичке технике-њене репродуктибилности и мултипликације, Маржова ипак графику ради као уникат, са свим атрибутима доброг компоновања и просторне кохеренције. Компонујући своје листове у комбинацији затворених облика, обојених са два-три основна тона и бојом патине, она покаткад зналачки убаци контраст као апликацију лика — новинског исечка, фрагмента главе, у ритмичкој целини са физиономијом дела. Тако је њена графика добила улогу двоструког значаја: аутономног представника и носиоца своје властите суштине, али и улогу ангажованог дела у немирима нашег времена.

Срето Бошњак

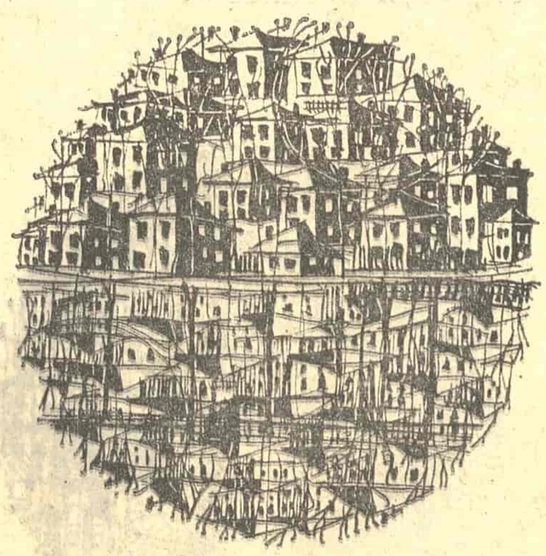

ТВОРАЦ „ЛЕГЕНДЕ О ВЕЛИКОМ ИНКВИЗИТОРУ“

АКО СЕ изучавање дела Достојевског замисли метафорично као мучни успон уз највишу планину света, онда би тумачење „Легенде о великом Инквизитору“ било освајање њеног најстрменијег врха. Тај врх је вечито у облацима и не да се јасно сагледати. После сваког тумачења остају дилеме. Тиме се и потврђује дубина и магична моћ ове уметничке визије Достојевског.

Шаљући рукопис пете књиге „Браће Карамазова“ редакцији „Руског весника“, Достојевски је писао о „Легенди“: „Ово поглавље је по мом мишљењу кулминативна тачка романа“. И одиста у „Легенди“ је суштина поруке романа, ауторова концепција човека и историје, „Легенда“ одражава комплексност и конфликтност уметникове визије света. Због оваквог положаја у структури романа, око „Легенде“ се групишу све књиге и поглавља, у њој се пресецају сви планови дела, једном речи цело приповедање романа има функцију аргументације за и против теза изложених у „Легенди“. Она органски израста из „Буне“; „Житије Старца Зосиме“ и поглавље „Кошмар Ивана Карамазова“ такође откривају своју дубинску мотивацију тек у спрегу са „Легендом“ и „Буном“. Најдубље осветљавање сваког поглавља зависи од светлости осталих. Тако се четири фундаменталне главе романа, контроверзно постављене, држе у јединству, као и сва противречја света.

По суштини својој, „Легенда“ је многоплана песничка слика и њено значење зависи од аспекта из кога је испитујемо. Отуда на разним дубинама текст „Легенде“ открива различита сазнања и не даје исте поруке. У тој вишезначности и јесте њена трајна вредност и актуелност. Из богатства њене философско-етичке проблематике узимамо за ову прилику самој једно питање, истина најбитније, — проблем хлеба и слободе.

Док је поглавље „Буна“ полемика атеисте Ивана Карамазова са теолошком концепцијом света, „Легенда“ је спор унутар хришћанства: кардинал шпанске цркве, Велики Инквизитор, полемише са Христом. Одмах да кажемо: у Ивановој поеми Христос је књижевни лик као и Инквизитор.

Указујући на узроке неуспеха ортодоксног хришћанства, Инквизитор, у ствари, настоји да оправда ревизију јеванђељских принципа, коју је извршила црква. По његовом мишљењу, Христос је погрешио што је дошао у свет само са поруком слободе, која се у очима смртних људи не може по вредности мерити са хлебом. Зато му је дух сумње предлагао да претвори камење у хлебове, и тада би „за њим потрчало човечанство као стадо, захвално и послушно“. Христос је одбацио савет са мотивацијом да „човек не живи само од хлеба“. Демон је предложио Христу да учини чудо, зато што чудо има велику моћ над људском душом. Чудом би не само лакше убедио људе да поверују у његову проповед, већ би их спасао од муке сумњи и колебања у дилеми избора. Најзад, саветовао му је да „узме мач царски“ и влада земљом. Христос је одбацио сва три предлога, јер није хтео да утиче на човека ни хлебом, ни чудом, ни ауторитетом власти. Хтео је да се људи слободно определе за његову проповед. Само у томе је видео потврду вредности своје истине и поруке: „Хоћу да вас учиним слободним“.

Инквизитор признаје да је Христов поступак величанствен, али истовремено види у њему фаталну грешку која је условила неизбежни пораз. Он не оспорава тезу да човек не живи само од хлеба, али истиче очевиднију истину да човек не живи и без хлеба: „Знаш ли да ће у име тог хлеба устати против тебе дух земаљски и сударићe се са тобом и победићете и сви ће поћи за њим... Знаш ли ти да ће проћи векови и човечанство устима своје премудрости и науке прокламовати да нема преступа, па према томе нема ни греха, а постоје само гладни. „Нахрани па онда тражи од њих врлину“, ето шта ће бити написано на застави коју ће подићи против тебе и која ће срушити твој храм“.

Инквизитор, дакле, узрок пораза хришћанства види у неправедној Христовој оцени значаја хлеба за човека, у томе што је слободу ставио изнад хлеба и тиме се разишао са судом еуклидовског људског разума, по коме слобода није животна неопходност равна хлебу. Уз њу није обавезан атрибут „насушни“ као уз хлеб.

Промашај у оцени вредности хлеба и слободе условио је још једну грешку, а самим тим и кривицу: Христос је испустио јединствену прилику да подари мир неспокојном духу човековом, који вечно трага за апсолутном вредношћу којој би се поклонио. Христос је морао знати за ово својство људског бића и требало је да прогласи хлеб за такву вредност. Јер нема ништа неопходније од хлеба, па према томе ни неоспорније од хлеба. Ту би истину сви прихватили. Око хлеба могао је ујединити човечанство и тако утолити исконску чежњу људског рода за свеопштим уједињењем. Најзад, Христос је погрешио што је слободу оценио као апсолутно позитивну вредност, губећи из вида две чињенице: прво, да се слобода личности може изметнути у самовољу индивидуализма, и друго, да слобода може човеку постати терет, јер намеће обавезу да сам и стално процењује шта је добро, а шта зло, шта је ружно, а шта лепо, да бира и да одговара за избор. „Никада и ништа није било за човека и људско друштво неподношљивије од слободе“ — тврди Инквизитор. Ако хиљаде јаких, „изабраника“, и буду могли да понесу бреме слободе, милиони обичних смртника то неће моћи издржати и пожелеће да своју слободу замене за прописана правила, за закон.

Црква је извршила ревизију и прихватила све што је Христос одбацио: извршила је поновну оцену вредности и хлеб ставила изнад слободе. Ограничила је човекову вољу и хлебом, и чудом, и ауторитетом власти. Инквизитор брани ревизију јеванђељских принципа са два аргумента: фактором бројева и својим схватањем човекове природе. Црква се определила за интересе милиона обичних смртника, уместо за хиљаде изабраника. Одрекла се високих етичких захтева да би нејаки човек могао лакше живети.

У највећем броју досадашњих тумачења „Легенде“, Инквизитор се обично третира као ренегат. Међутим, „Легенду“ је далеко природније посматрати као законити сукоб двеју фаза у развитку хришћанства: фазе — када се тек рођена идеја о једнакости људској борила голорука и снагом прогоњене истине мамила дух људски, и фазе када је идеја постала институција и почела ауторитетом власти да влада људима. Црква је проповед Христову, то јест дефинисање идеала, заменила догмом. Уместо да проповеда, почела је да заповеда. Идеју су заклонили и потиснули прагматизам и канон.

Али третман проблема хлеба и слободе органски је зависан од концепције људског бића. „Легенда“, у суштини, и јесте конфронтација двају схватања људске личности. Инквизитор полази од човека природе, отуда је за њега индивидуализам најбитнија компонента људска, хлеб најнеоспорнија вредност, а љубав према другима — „немогуће чудо на земљи“. Због урођеног егоизма, човек никада не може праведно поделити оно што има. Човек је слаб и не може носити бреме слободе, а истовремено опседнут је страшћу да све доживи и да све свим наслади, зато и прокламује девизу: „Све је дозвољено“. „Кунем ти се човек је слабији створен него што си ти о њему мислио. Може ли он извршити оно што и ти?... И шта је крива слаба душа што није кадра да прими такав страшан дар... Човек је слаб и подао“. По Инквизиторовом мишљењу човек се пре страхом од казне може приволети алтруизму, него слободним опредељењем. Зато он не скрива уверење да се људско друштво не може замислити без принуде.

Инквизиторови приговори указују да Христова концепција није апсолутна истина о човеку, зато имају вредност коректива. Јер ако се усвоји Христова порука о апсолутној слободи човековој, шта да у том случају раде људи опредељени за добро и лепоту, чак ако су и апсолутна већина, са апсолутном мањином која може изабрати зло и подлост? Ову дилему оснажује ауторово уверење да зло у животу није само последица одређених друштвених односа, већ и коефицијенат човекове природе. У миленијумима људске историје промениле су се многе формације друштвених односа, са својим варијантама и фазама, али ни једна није укинула зло као чин људски и друштвену појаву. Шта дакле, да ради апсолутна већина опредељених за добро, са појединцима који изаберу зло, на шта они, по принципу Христове слободе, имају право? Хоће ли чекати да им зло огади или их умудри, или ће се одлучити да примене средства принуде? У ствари, принцип апсолутне слободе у оба случаја трпи пораз. У првом случају — зло добија значај аргумента да може бити привлачније за човека него добро (јер су се људи определили за њега, а имали су могућност да изаберу добро). Поред тога избор зла сведочи о негативном коефицијенту у људској природи, на шта је Инквизитор указивао. У другом случају принцип доживљава пораз зато што примена принуде укида слободу.

Христова теза изазива још једну дилему: ако је слобода апсолутна позитивна вредност, зашто не постигне апсолутно прихватање, као хлеб, као страст живљења, као љубав према жени? Сви побројани елементи поређења су из сфере егзистенцијалне неопходности. Слобода, значи, није потреба тог реда. Одавде следи закључак: принцип апсолутне слободе, ма како био ласкав атрибут за афирмацију људске лепоте, не може рачунати на апсолутно прихватање, а и минимално неусваја ње руши принцип. Отуда се Инквизиторова теза о неопходности принуде не мора сматрати чином злог деспота. Нити патничку мисао Иванову: где поставити границу вољи човековој да се не би изметнула у самовољу, треба третирати као увреду људског достојанства. Дакле, Инквизитор је релативно у праву, као што ни Христос не даје апсолутну истину о човеку.

Резонујући у духу Иванове тезе: „Други никада не може схватити како ја патим, зато што је он други, а не ја“. Инквизитор је извео закључак да је сама природа одвојила човека на индивидуализам. Са гледишта биолошког антропологизма то је тачно, али недостатак Инквизиторове концепције је у томе што занемарује фактор историје у феномену човек. Јер човек је рођењем упућен да живи у људској заједници, а сама та чињеница искључује могућност живљења по законима инстинкта и егоизма. Етичке норме су настале у процесу човековог надрастања животиње наслеђа у себи. Отуда морални закон излази човека из царства природе више него рад. И слобода такође представља феномен историје. Јер у природи нема слободе избора, већ се све покорава нагону одржања и продужења врсте. Зато у природи нема ни одговорности: „У шуми лута страшни и свирепи медвед, који низашта није крив“ — пише Достојевски. Слобода избора и јесте човекова привилегија и бреме. Разум је човека уздигао до свести о свету и о себи у свету, а савест га обавезала да одговара за сваки поступак. Само се човек определује у свакој животној дилеми. Он има да бира између максимума природе и минимума човечности, и максимума човечности и минимума животиње. Само се преко човека врши дијалектички прелаз из царства нужности у царство слободе.

Ф. М. ДОСТОЈЕВСКИ (1860)

Сме ли, међутим, слобода бити схваћена као човекова могућност да задовољи све своје жеље? Јер он може пожелети и да пороби другог и да га понизи. Ако је слобода апсолутна, онда је све дозвољено. А ако човек све дозволи себи, онда ће бити најмање човек. Ту се слобода додирује са аморализмом, а то доводи у питање и њену сврсисходност и њену вредност. Остаје, дакле, дилема: шта је прави смисао Христове поруке: „Хоћу да вас учиним слободним“. Неоспоран је једино закључак да од две конфронтиране концепције људске природе, ниједна није апсолутна истина о човеку; држећи се на окупу као поларитети, обе заједно омеђавају амплитуду на којој осцилира људска природа у смеру зла и порока и у смеру добра и лепоте. У овом најдубљем хоризонту „Легенде“ откривамо сазнање до су за Достојевског телесност и духовност равнозначне човекове сфере и једина његова стварност од које није ништа отуђено. Смисао конфликта Инквизитор — Христос јесте симболика вечног сукоба трбуха и духа, откако је „дивља и зла животиња“ двоношца постала човек. Тај спор је трајна људска судбина. Међутим, хлеб који у „Легенди“ симболизује историјску нужност, није цела судбина људска на земљи. Човек мора да савладава нужност на путу ка идеалу. Без обзира што је идеал формулисан саобразно људској чежњи за свеопштом хармонијом, па према томе далек од стварности, он је неопходан човеку као заштита од доминације хлеба. Човек је најубедљивије доказивао своју вредност у оним тренуцима историје када је жртвовао хлеб ради „немогућег чуда на земљи“. И да човек не би стајао уз себичност и блато, мора да гори далека звезда идеала. Јер одсуство идеала само по себи пружало би шансе људској слабости да се утврди на телесности и егоизму, као на темељу. Лепота идеала ће пружити снази човековој шансу да се потврди. Вредност се не може афирмисати у прихватању неопходности хлеба, већ у одрицању од хлеба. Инквизитор и сам предвиђа да ће завладати светом онај ко умири неспокојни дух човеков. А умириће га када му открије неоспорну вредност у којој је смисао живота. Јер „ако не зна зашто живи, човек неће пристати да живи па макар био окружен самим хлебовима“. Инквизитор дакле слути да у хлебу не може бити смисао живљења, иако је примарна неопходност. А одавде није далеко до Христове тезе: Не живи човек само од хлеба. Велики дијалектичар Достојевски показује како се супротности додирују.

Према томе, није умесно питање које су постављали многи књижевни историчари и критичари: уз кога је Достојевски, уз Христа или уз Инквизитора? Само постављање питања упрошћава однос аутора према јунаку. У ствари, као творац Достојевски је и иза и изнад обојице. Сагледавши страхотну дубину људскости, он је најдоследније указао на сложеност, ширину и мутантност човекову. И у тој ширини Христос и Инквизитор равноправно дефинишу феномен човека — као резултанту природе и историје. Ово сједињавање антиномија, по мом мишљењу, симболизује Христов пољубац Инквизитору. То загонетно целивање није толико опроштај апостати, или израз саосећања патнику за душевну муку над проблемима света, већ, пре свега, признање да „једна истина — није истина“, да тек сливање тезе и антитезе даје универзалну истину. Оваквим тумачењем пољупца успоставља се склад између „Легенде“ и мисли Миће Карамазова о страхотној ширини човековој у којој се супротне обале састају и сва противречја коегзистирају.

„Легенда“ се може тумачити и као визија судбине сваке идеје. Идејни програм се, природно, ствара пре реализације и у околностима ван искуства. Пракса међутим оперише само конкретним фактима. Под утицајем отпора тралиције, несхватања, негативних коефицијената људских, програм се удаљава од предвиђеног, због много чега превиђеног. Отуда у току друштвеног развитка оснивач постаје за следбенике — сметња. „Зашто си дошао да нам сметаш“ пита Инквизитор Христа. Њихов сусрет за Достојевског значи онај неизбежни тренутак када институционализована идеја почиње да зазире од идеје-програма. Маса у Севиљи се одмакла од Христа и допустила Инквизитору да га ухапси. Нико се не само није супротставио, већ није ни замолио да то не чини. Овом сликом аутор сугерира мисао да је идеја-власт у домену свакодневног живота увек јача од идеје-идеала. Али истовремено је јасно да ће људи увек више волети оног кога се не боје и када се покоравају оном кога се плаше. У томе је израз и њихове слабости и њихове лепоте које носе у себи. У ствари, свако добија што заслужује: Инквизитор-покорност, а Христос — љубав.

Милосав Бабовић

КОМЕ ПРИПАДА ДОСТОЈЕВСКИ

СТОПЕДЕСЕТА, годишњица рођења једнога од највећих писаца свих времена, Фјодора Михајловича Достојевског, може, поред осталога, да потврди једну општу истину: времена се мењају, велика уметност остаје. Нарочито су карактеристичне и илустративне, у том смислу, акције, везане за ову прославу, у његовој домовини, у Совјетском Савезу. И по броју, и по карактеру, и по садржају свом, оне су, просто речено, импозантне. Те акције не доказују само нешто што је одавно доказано, величину и значај дела Достојевског, већ откривају, свакако, и понешто ново о њему и, с друге стране, откривају, у много већој мери, однос његових сународника према њему, однос, који је веома комплексан и контрадикторан још од појаве „Бедних људи“, то јест, откако је Достојевски закорачио па руску и светску књижевну позорницу. Епизоде са Бјељинским, Њекрасовим, Шчедрином, Љесковим и другим његовим савременицима, вероватно стога што су старијег датума, па су и више проучаване, нешто су познатије па и схватљивије код нас.

Совјетски период, и сам по себи веома комплексан и оптерећен најразноврснијом проблематиком, као да, грубо речено, представља извесну репризу судбине великог писца: делимично прихваћен 1920—30-тих година, потпуно одбачен 40-тих, он је 50-60-тих година, на одређени начин, био поново „рехабилитован“ и прихваћен од совјетске критике и књижевне науке као једна од најзначајнијих појава културног и духовног живота нације и државе, као светска величина првога реда. Овај однос према њему је сличан чак и по природи и степену својатања писца „Злочина и казне“ који се у њему испољава. Текућа књижевна критика и наука, слично атеистима, хришћанским тенстима, славјанофилима, западофилима, и другим идеолошким, етичким, естетичким и философским групацијама у прошлости, својатају га сада готово без икаквог остатка, не дозвољавајући могућност да било ко други у његовом уметничком штиву нађе потврду и инспирацију за своја одређења и критеријуме.

Један од најкарактеристичнијих примера у том смислу, који се, управо поводом стопедесетогодишњице рођења творца „Браће Карамазових“, појавио у претпоследњем броју (3) за ову годину ауторитативног лењинградског књижевног часописа „Рускаја литература“, напис Г. М. Фридлендера, под доста претенциозним насловом „Наука о Достојевском данас“, сасвим јасно о томе говори. Аутор овога текста, наиме, покушава да постојећи научни материјал разврста на прихватљив и неприхватљив за савремену совјетску достојевскологију, да одреди њене задатке и да покаже њен напредак за последње две деценије. Дужи пут научне идентификације овог писца него што је то био случај са, рецимо, Пушкином, Гогољем или Толстојем, аутор објашњава тиме што је његово дело „једно од најконтрадикторнијих и најкомплекснијих за научно тумачење“. То своје објашњење он образлаже на примеру „демократизма“ Достојевскога. Демократизам Бјељинскога, Чернишевскога, Њекрасова или Шчедрина, на пример, био је, по његовим речима, совјетској књижевној науци јасан непосредно после Октобарске револуције. Али писци код којих се манифестације демократизма јављају у „сложенијој, посредијој форми“, поготову Достојевски, „из чијег су дела непријатељи социјализма... црпли у прошлости па и данас настављају да црпу аргументе за борбу против прогресивне, напредне мисли“, остали су доста дуго спорни.

Наставак на 14. страни

Станојло Богдановић

Милосав Славко Пешић

ЛИТУРГИЈА МИЛОСАВА ЗЛАТОУСТОГ

ЈОВАН ПРЕТЕЧА

предели јордана и тегобе неизвесних путовања
сад га у тишини зида манастирског мимоилазе
док тужан и као замишљен јутро неко сања
каравани натоварени робом из мисира пролазе

смењују се годишња доба бледе успомене
и прашина све више прекрива тамни му лик
кратковека искра кандила некад га помене
док у несташној игри мине поред срца тик

дуготрајне хладне кише и прејарка лета
наизменично му спирају лице и пеку ум
док са дотрајалог зида зрачила је сета
гореше гореше гореше пустиња кара кум

предели јордана и тегобе неизвесних путовања
сад га у тишини зида манастирског мимоилазе
док тужан и као замишљен јутро неко сања
каравани натоварени робом из мисира пролазе

ПРОРОК ИЛИЈА

а олујне ноћи и на пророковом челу зру
док звезде тамне и чудесни вирови муте
с именом неба последњи калугероси мру
љубећи петогласник којим се зла слуте

у евангелију најотровније змије се легу
пират с лицком анђела у оку скорпионе има
заштитник путника и чувар људи у збегу
осмехује се само на мирис гарежи и дима

у сваком трену по једно лукавство кује
усмртити громом коња ил недужног себра
мисао је о којој непрестано будан снује
замишљен на трону у одежди од сребра

а олујне ноћи и на пророковом челу зру
док звезде тамне и чудесни вирови муте
с именом неба последњи калугероси мру
љубећи петогласник којим се зла слуте

СИМОНИДА

сад светом ко мирисним олтаром проноси очију
твојих божански прах
ту амајлију љубави и смрти то време мртвих
обузето видом
сулуди можда дервиш ил од братије прогнани
испосник монах
док двери царске место погледом отворене стоје
над јасним ти ридом

симонида чулна уснули сок биља тајно
освећење зида
у златној одежди између земље и неба између
хлеба и вина
смерни јереј предано најчистијом молитвом
ране ти вида
на предивном лицу као на залуталом сунцу
боје крина

БЕСЕДА

умно беседисмо данима као да свему дознасмо
суштину
знајући шта је прошло мишљасмо да знамо
долазеће
и никакво знамење слутње нам не потврди ил
одагна
док се опомињасмо година ратова и тренутака
љубави
умно беседисмо данима као да свему дознасмо
суштину саму

пролазише године као војске несите односећи
све са собом
а ми неумерено путовасмо намотавајући повесма
дана
и ништа нам не беше довољно ново ни довољно
знано
што не би могло на пут неизвесни заједно са
нама
док пролазише године као војске болом
овенчане

умно беседисмо данима као да свему дознасмо
суштину
знајући шта је прошло мишљасмо да знамо
долазеће
и никакво знамење слутње нам не потврди ил
одагна
док се опомињасмо година ратова и тренутака
љубави
умно беседисмо данима као да свему дознасмо
суштину саму

ФРЕСКА ИЗ МИЛЕШЕВЕ

гле заспалих војника у кошуљама од панцира
на христовом гробу од умора под оружјем клекли
док срце им спава нека тајна вест егзерцира
у сну их мôре мртви које у походима су посекли

кад чеденке би скинули главе им се распрсле
од свега што учинише ни починути мирно не
могу
да ли су икад девојке које на путу побише
васкрсле
ил мртве плачу као док их обљубљиваше у логу

многи сањају своје љубе у хаљинама од свиле
коју опљачкаше на путу од солуна до јерусалима
не знајући да су се многе и са богаљима плодиле
плакаху у сну милујући наказе у име оца и сина

гле заспалих војника у кошуљама од панцира
на христовом гробу од умора под оружјем клекли
док срце им спава нека тајна вест егзерцира
у сну их мôре мртви које у походима су посекли

Додир руку

Вера Благојевић

ПОКУШАВАЛА сам да разјасним своје последње сате пре сна. Са великим напором се присетих неког нејасног времена, које је трајало у одаји и довело ме у стање одсутности; у стање укочености тела и мисли, дубоко и нејасно стање непокрета; дуги сан који је завладао свим чулима. Ничега није било крај мене, јер ту, у тој замраченој одаји, као да нисам била ја. Само у углу на истој широкој постељи лежало је једно тело, моје сопствено тело, преобраћено у нечије друго, у сну туђе и непознато, непрепознатљиво у сенци, где се налазила постеља; бела постеља, по страни, у први мах неприметна; широка постеља која ме је у позне вреле сате магично привлачила и на коју бих обамрла напослетку клонула.

Бејах поново будна, додиривала сам образе, померала полако одсутно тело. Осећала сам густу скраму ноћи која се увлачила кроз процеп између застора на прозору. Ваздух је у соби био лепљив; врела ноћ која је све палила, завлачила се у одају и пламтела. Повлачила сам руком по постељи. Длан се припијао уз грубу тканину; била је топла, прегрејана — после дубоког сна. Са обе стране покрај мене ширила се врелина ланене плахте чије су се мељице припијале уз кожу.

Требало је устати и поћи око постеље, пажљиво заобићи предмете који су се у мраку само понегде светлуцали

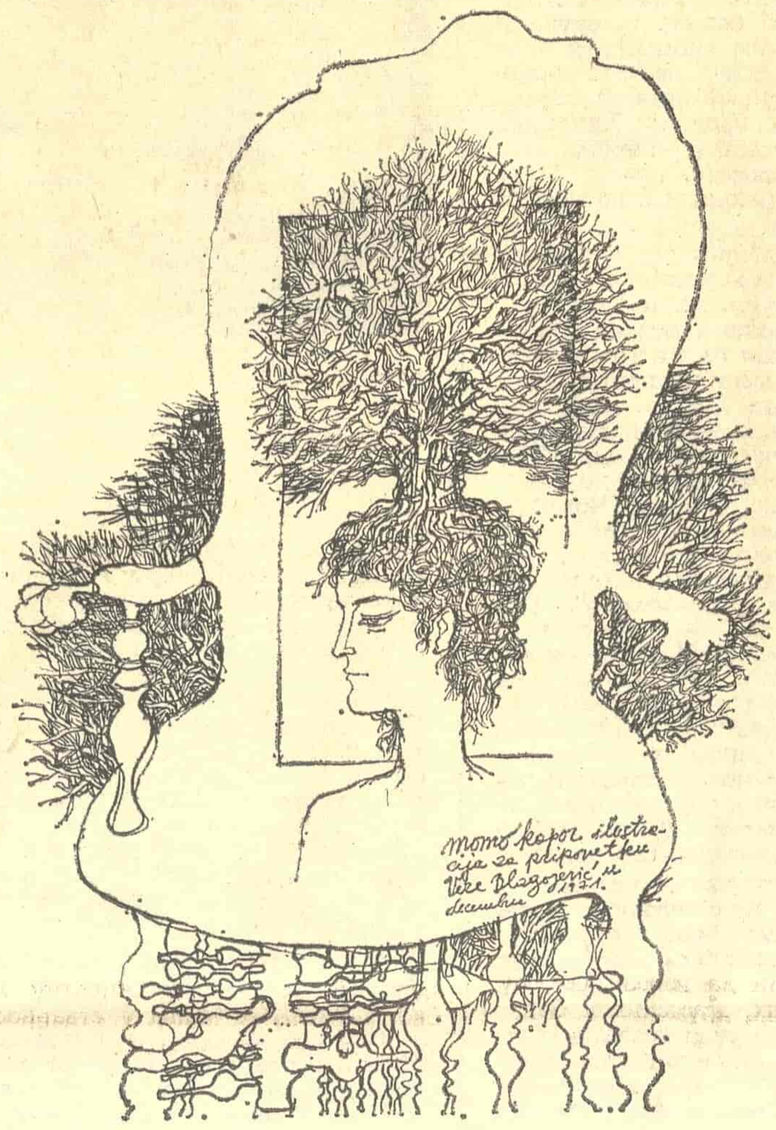

ИЛУСТРАЦИЈА МОМЕ КАПОРА

као привиђења искрсла у сну и заостала за њим. И, такође, светлосне струје које су се јављале уоколо и у исти час губиле сједињујући се са мрким обрисима и сенкама предмета у одаји. Све се испред погледа повлачило и тонуло у ту густу скраму.

На једном зиду је био отвор; четвртаст прозор застрт тешком тканином, која је штитила одају од врелине и гушила сваки сјај и бљесак упијајући га у себе. Требало је достићи до тог прозора и широм разгрнути застор. Напољу испред куће пружала се зелена чистина. Прозор је био окренут ка врту обраслом травом и дрвећем које је годинама из корења пуштало нове изданке. Беше то густа шума кроз коју се тешко промицало.

Присетих се сјаја стабала који сам посматрала пре сна. Данима је владала јара, али онда поче нагли пљусак. Коре почеше да пуцкетају. Усред тог изненадног пљуска дрвеће се кидало, а гране растварале као црни цветови. Над лишћем се дизала пара; крошње су добијале мутни сјај. Оштре стабљике траве, умршене и скоро увеле, почеле су да се успињу. Ничега више нисам могла да се сетим сем те кише и наглог дизања густе паре која је обавијала предео.

Ако се дигнем и допрем до окна, ако се загледам у врт, у његове скривене делове, можда ће ми неки мали детаљ помоћи, можда сломљена грана, можда дрво под којим сам седела. Или клупа на којој је заостао неки мајушни предмет, већ пропао од кише. Нека мала ствар од које се никада нисам раздвајала. Узалуд сам се напрезала, у мислима пребројавала ствари, ниједан предмет који би ми могао нешто открити није долазио у моју свест. Онда се, изненада, сасвим лако сетих сребрне кутијице коју сам данима носила са собом. Био је то дар који сам примила од мајке. Непрекидно сам је носила стегнуту у шаци, била је мала, готово минијатурна, могла сам је држати на длану и дуго посматрати њене савршене шаре, гранчице и цветове благо оцртане и украшене ниједлом. Када би ме у часовима заноса неко затекао у тој безазленој игри, стезала бих кутијицу међу прсте и она је неприметно почивала скривена у мојој шаци. Супротно могућој намени, у њеној унутрашњости је био сакупљен мирисни прах многих сасушених цветова и опојних стабљика биља.

Померих руку и завукох је под узглавље; под њим као у малом топлом гнезду обраслом зеленом маховином напипах сребну кутијицу и стегох је међу прсте.

У том часу осетих лако гибање, занос у целом телу. Крај окна зид је полако пуцао и размицао се, растварао као застор који је неко лагано повлачио. Остадох без покрета; укочено сам гледала уски процеп који се јавио изненада као да је искрсао из дубине мене, из мог обамрлог тела, из дубоког мртвила. Као да је био процеп мојих уснулих мисли, мог одвајања из бесвести; одвајања из таме која ме је држала стегнуту. Са меким зеленим светлом које је притицало у одају као да сам се и ја одвајала и дизала из попрскалих и искиданих нити беле тканине. Бејах загледана у светло које се множило пред мојим очима.

Кроз уски процеп видео се врт сав у густим сенкама као вешто принета слика засењена нечијим телом које се све ближе примиче мојим очима. Мале зелене биљке нежно се померају, додирују ми лице, увећавају се, и слепљују са оком. Видим њихову прозрачну опну која штити сићушна унутрашња зрнца што се светлуцају пливајући у зеленом соку. Опна их задржава да се не распу и не потеку низ моје лице. Изненада, моја рука се пружа, прсти се грчевито шире и ја кидам те нежне стабљичице, оне прште око мене, течност се разлива. Обузима ме несавладива жеља и ја се наглим покретом завлачим међу то меко биље, цело тело ми урања у њега. Падам дубоко у тај зелени вир међу нежна телашца, која се обавијају око мене, кидају се и шкропе по мени лепљиви бледи сјај.

Између стабала пробијаху се прашњави краци светла које је стизало из дубине, као да је извирало из самог корења или земље. Загледах се у обасјан простор, у малу чистину на којој не беше стабала. Ту се налазила баштенска столица, исплетена од танког жутог прућа. Ивица наслона и подметач за руке беху лако истрошени и искрзани од употребе. У њој је отпочивало, у потпуној непомичности, једно тело. Опуштено и погрбљено тело, као да је неудобно смештено, као да је нагло застало у часу док је још тражило прави положај у коме ће се добро осећати. Или као да се спрема да оде, да устане и некуд пође, наједном заустављено у том необичном положају. На његовом крилу, на тканини одела, лежала је раскопљена књига чије су се странице лако покретале ношене струјом топлог ваздуха. Једна рука тог укоченог тела, висила је лако по страни низ плетену столицу, као да није била у дослуху ни са књигом ни са самим телом. Схватих да је рука нагло застала, у трену док је полазила да да неки знак, док се одвајала од тог тела, од тог плевеног жутог наслона, и хрлила некуда из целог тог простора, бежала са пропланка.

Ова нестварна рука се полако спуштала на моје лице, нежно га додиривала, облагала топлим миловањем. Растворене поре коже увлачиле су ту бледу светлост, те расточене прсте. Поре руке спајале су се са порама лица, бледило је упијало бледило. Прсти су се спуштали на капке и полако их превлачили преко влажних очних јабучица. Удисала сам и упијала прах који се осипао по мени, то разређено невидљиво ткиво руке, ту пенасту масу која се цаклила као мноштво истрганих цветних латица, дуго ношених великим ветром, а затим спуштених на моје очи. Тонула сам, не опирући се, пропадала у дубину. У мојој свести се јављао и одмах нестајао обрис плетене столице, углачани прутићи што су се преплетени збијали један уз други, док је та рука, готово без капи крви, падала са мог лица, са мојих капака.

Лежала је опет одсутна, клонула низ наслон. Њени танки прсти, међутим, уплитали су се са прућем, са белим стабљикама. У тами, у дубини простора, рука, прсти, и исплетено прће умножавали су се и сплитали, а затим дизали са наслона столице. Пловили су ношени густим таласима, дубоко кроз шуму, на коју су лиле кише и натапале дрвета. Све је пловило неповратно, даље и даље, истопљено у тој расточености, у сну који је односио и мене и ту собу у потпун мрак.

Зид

Драго Стефановић-Мрас

ЖЕНСТВЕНА периферијска ноћ разапела је своју плаву звездану сукњу преко целог неба. То летње небо богато дубином и нежношћу... Дозволите ми да се избекељим на ово небо. Јер шта сам ја? Један обичан периферијски зид, накривљен, стар и попишан. Мени је остало још мало малтера у животу и то мало малтера квасе ми сваку ноћ пси и људи који замишљају да су од њих бољи. Периферија, пијанци... пакосне бабе. Ипак је одвратно морати слушати како причају о побачају какве цурице. Неколико климавих зуба и много отрова. Одакле су чуле? Да могу довикнуо бих: ЈА САМ ВИДЕО ЗАЧЕЋЕ. Стајали су наслоњени на мене око једанаест сати ноћу. Он је носио на себи мајицу кратких рукава, она лаку бледозелену хаљину стегнуту у струку. Груди су им се додиривале, грлиле, љубили су се дуго и уста нису скидали једно са другог готово читав сат. Много, зар не? Љубили су се ћутећке и ја сам скоро задремао. Продрма ме она крнтија, последњи трамвај који из Топчидера иде на починак у своју шталу. Тако ми се разбио сан. А ја и не волим много да спавам. Баш угодна ноћ, иста каква је сада, са овим небом... Нигде у близини паса, баба и пијанаца. Само њих двоје у мојој најцрњој сенци.

Али то небо може да буде тако бедно ниско и мало, блатњаво... Те ноћи било је бескрајно високо.

— Ја сам морала бити одавно код куће.

— Још мало остани. Кажи: игранка је дуже трајала.

— Види. Колико је небо, колико звезда.

— Ти Марице, имаш шеснаест година?

— Да, а ти?

— Напунио сам седамнаест прошлог месеца.

— Старији си значи годину дана од мене.

— Тако и треба.

— Зашто?

— Мушкарац мора увек бити старији од девојке.

— Гле, пада звезда.

— Још једна. Неко је побегао из затвора.

— Моја мајка ми је причала да је изнад куће пала звезда када је отац погинуо у заробљеништву.

Цурица се расплака. За погинулим оцем? Сумњам. Плакала је она да би је момак шапатом тешио и тешећи грлио. Љубав и сузе. Знам ја то. Некада сам и сâм волео. У време док још нисам био накривљен и овако ужасно го. Уз мене је расла кајсија, грлила ме лети зеленим лишћем, а у пролеће засипала ружичастим латицама. Једне ратне зиме су је посекли и изгорели. Гледао сам како се дим пење и нестаје. Отада сам овакав и мрзовољан. Па ипак, млади ми не сметају кад залутају под моју сенку. Младост није исто што и мудрост. Младост је старија. Мудрост наиђе касније. Па шта. њих двоје се, кажем, занело. Нису осећали влагу од киша и пишањка, нису примећивали моју ружноћу. Забацила је главу уназад. Очи су јој сјале, сјале, пуне звезда. Ноге јој нису осећале земљу. Уморна, повремено је хладила дланове додирујући ме. Били су сасвим сами, око њих је владало лето, био је ту и лак ноћни ваздух зрелих мириса... Нису више водили глупе људске разговоре. Она је савила руке високо горе, око његовог врата, једно колено је повукла навише, морала се пропињати, била је мала, а он се савијао ка њој. Сагињући главу гледао је мрке очи испуњене чудним мирним сјајем звезданих пламенова. И сам више није знао колико је пута пољубио њена уста. Питао сам се шта ће бити. Откривши њихову жељу, осетио сам је како се безгранично пење високо у небо избељено силним звездама. И из мог искуства (нисам га заборавио) знам ту луду и дивну величину жеље што их је шибала летњим мућама пред празник млечног пута. Погнули су се милујући косама лице, пољупци су изгубили нежност, ударац за ударцем натеклих усана скоро је болео и већ је цео простор од земље до неба био велики црвени пламен који је пробијао кроз њену лаку летњу хаљину и његовуознојену мајицу... Сав свет је изгорео у том пламену осим њих. Они су били његов несагорив део. Ја то знам, у мојој цигли има врло старе земље. И тада, кроз врући вихор грљења, кроз недовршену игру руку, усана, ногу, пред звезданим небом га је позвала:

— Дођи.

Рекла је дођи. Једну реч. Уздрхтао сам. Чудна је моћ речи која се говори хиљадама година гласом слутње љубави, бола и смрти. Знам ја то. У мојој цигли има доста старе земље. Он је био сасвим уз њу, а она је ипак рекла: дођи...

Смирили се. Његове усне су нежно лежале на њеним округлим образима. Опет је мало плакала. И тако су, дуго ћутећи једно друго као да се успављују, стајали наслоњени на мене. Нису више помињали колико има сати, нису више осећали. Стајали су немо, одмарајући се, не гледајући затамњено небо, не схватајући долазак зоре иза леђа моју сасвим бледу сенку. Боље је да ћутим. Ја сам зид. Не знам и не верујем. Дозволите ми само да се избекељим на ово небо, на пијанце, псе и бабе. Шта има, то је моје право. Јер шта сам ја? Један стар, накривљен и попишан зид коме ово мало малтера што ми је остало у животу квасе ноћници јер такав је обичај.

Ходочашће прошлости

ОГЛЕД О СТВАРАЛАШТВУ ДАНИЛА КИША

„ЗАОКУПЉА МЕ вечни проблем форме... форме која би могла да учини немогуће: да изнесе Дело изван домашаја мрака и таштине, да га пребаци преко Лете заборава", пише Данило Киш у једном свом есејистичком тексту. Ове његове речи не значе никакав површни и необавезни изазов реализму; оне изражавају суштину Кишовог приповедачког и романисијерског дела. Између његових теоријских ставова и његове стваралачке активности постоји потпуна сагласност. Тешко бисмо могли наћи у нас писца који толико страсно и доследно као Киш напада реалистичко сликање стварности, роман — фабулу, „пресликавање провинцијских нарави", „натуралистичку примитиву", ангажовану књижевност уопште. Непомирљиви тон његове критике може да нас подстакне и на противљење аргументима не увек чврсто заснованим и довољно убедљивим, али у овом тренутку је нешто друго важно: Кишова естетичко-критичка мисао је веран израз његових стваралачких замисли и стога она има посебну важност за разумевање књижевног света овог аутора.

Како остварити аутономно значење и естеску вредност дела, како се домоћи форме, независне, чврсте, довољне себи и изнад свега лепе? Како кроз писање продрети у загонетну густину живота и како стил поистоветити са истином? Кишова истраживања су дубоко лична и истине до којих долази и које саопштава тичу се у почетку само њега. Форма за којом трага треба да донесе спас само њему: да би је пронашао, да би се, дакле, избавио, он се користи својим искуством. Тражење идеалне форме је, у ствари, субјективна пустоловина узнемиреног писца, измученог мислима о пролазности и смрти, поклоника прошлости, који, међутим, зна да те прошлости више нема и да је он остао сам усред пустоши. Киш ће покушати немогуће, заронће у прошлост, у своју прошлост, међу мртве, не са жељом да реконструише тачан изглед несталих бића и пропалих ствари, већ да оживи њихову душу, да осети мирисе детињства и дечаштва, њихову интимну атмосферу, сакривени смисао некадашњег трајања. Бића које васкрсава на том ходочашћу, дечак Андреас Сам, његов отац Едуард Сам, мајка Марија, сестра Ана, госпођица Риго, Јулија, рођаци, другови, крећу се пред нама у свечаној и мистичној атмосфери смрти, у тишини. То су крхке фигуре једном, већ дефинитивно уништене или временом преображене, даклепопет на неки начин мртве, које сећање Андреаса Сама оживљава. Али прошлост није исто што и садашњост. Киш прича уверен да је поноре између садашњег и некадашњег времена немогуће премостити, па отуда и збивања и личности с друге стране као да лебде у некој измаглици која их чини нестварним, расплинутим, далеким и недохватним. Писац који говори о њима заиста је њихов творац. Едуард Сам и остали ликови који испуњавају детињство пишчевог двојника су имагинарне творевине. Васкрснут актом сећања, очев лик постоји на субјективном плану, у координатама које пишчева, односно Андреасова свест одређује. И остале, иначе мање важне личности, мада су вероватно замишљене према моделима из стварности, издигнуте су у „Башти, пепелу", изнад нивоа реалног збивања. Киш ниједног тренутка не жели да остави утисак како су јунаци његове прозе, у првом реду Едуард Сам, реалистички рађени ликови. Подручје његових лирских евокација припада у знатно већој мери сфери имагинарног но сфери стварног, „истинитог" збивања, а на плану имагинарног приватне анегдоте немају никаквог значаја. Зато се Киш и упушта у трагање за свим оним елементима искуства који превазилазе биографске оквире и који могу имати шири, општији значај и естетско важење.

Прошлост је сачињена од низа испрекиданих тренутака који се у свести рефлектују кроз мноштво хаотичних слика. Меланхолик, какав је приповедач Андреас Сам, опседнут је жељом и потребом да сваки садашњи тренутак претвори у прошли јер, да би неки догађај био јединствен, леп и непоновљив, мора најпре минути. Андреас Сам се с уживањем затрпава успоменама, пошто само ту, међу њима, као међу рушевинама, може тихо плакати. Има ли овај кошмарни свет успомена икакав заједнички смисао и може ли се дисконтинуитет појединачних и одвојених тренутака живота надвладати једном мишљу која би означавала тријумф идеје континуитета? Да ли, другим речима, постоји излаз из лавиринта сећања и хоће ли трагалац на крају угледати светлост? Исувише је добро познат исход једног већ класичног урањања у прошлост и тражења апсолутних вредности; циклус „У трагању за изгубљеним временом" завршава се делом које садржи последње одговоре: „Поново нађеним временом". И поред извесних елемената на основу којих би се дало закључити да је Данило Киш надахнут прустовским искуством, чини нам се да аутор „Баште, пепела" иде другим путем. Успомене које га опседају толико су по свом крајњем смислу непрозирне да он није у стању да их одгонетне. Истина је заувек сакривена и свакс тражење неких апсолутних вредности показује се као узалудно. Чежњиво тумарање по прошлости описано је на поетски начин у „Башти, пепелу". Андреас Сам евоцира поднебље и драга бића детињства. Али оно о чему он приповеда и сувише је густо и неухватљиво да би могао наћи одговор који ће га испунити задовољством. Све у овом делу остаје у оквирима двосмисленог трагања које се креће час једним, час другим правцем, које покушава да нађе упориште у лелујавом, хаотичном свету успомена.

У телевизијској драми „Ноћ и магла" Киш ће исказати релативистичко и песимистичко схватање живота на много упрошћенији начин. Да ли је мала Јулија Сабо имала прћаст нос и плаву косу? Јесу ли постојале две букве крај насипа на реци? Је ли Андреас Сам урезао своје име у кору једне од њих? Док Андреас потврдно одговара, госпођица Риго и њен муж поричу његове тврдње... На крају, сви долазе до закључка да су успомене „дим, пара, сан, магла — ништа". Кишов главни јунак никуд не доспева, ништа га не очекује на крају пута. Свестан тога да коначне истине и нема, бави се претпоставкама, формулише низ питања, износи своје недоумице и исповеда своја колебања, свој страх, несигурност, стрепњу, тугу и немоћ.

У књизи „Рани јади" Данило Киш се, усвојивши метод лирског, импресионистичког стила приповедања, нашао на самој граници реалистичке веродостојности (чувајући се ипак да је никад не пређе). У једној од прича у овој књизи, која се зове „Из баршунастог албума", изнео је низ појединости из биографије свог двојника, виђених овог пута у реалистичкој оптици. Мали Андреас Сам, за време честих селидби у ратним годинама, брижљиво је чувао очеве фотографије и документа: преписе судских парница, решења о постављењу отпуснице душевне болнице у Ковину. Међу документима која је носио са собом најдражи му је био „Југословенски земаљски и интернационални кондуктер", чији је главни уредник био његово отац. Овај кондуктер ће, по признању Андреасовом, тј. ауторовом, „доживети своју поновну афирмацију и своју чудесну метаморфозу своје узашашће у једној од мојих књига". Сувопарни саобраћајни водич претвориће се (у „Башти, пепелу") у дебелу књигу са сличним насловом, али сасвим друкчије садржине. „Ред вожње" постаје животно дело Едуарда Сама у коме он жели да изрази помоћу сложених железничких, друмских и бродских веза, мистично јединство света, присуство једне више воље и једне свеобухватне мисли у свој природној, националној и људској шароликости. Одбивши да се потчини безличном поретку имена и бројева, овај железнички службеник жели да укине власт чињеница и здравог разума у име пантеистичке филозофије. Душевно оболели човек, измучен алкохолом, преображава се у метафизичког бунтовника, у митску фигуру која надвисује све остале личности и значајем, и загонетношћу, и визионарском снагом мисли. Андреас Сам хоће да открије идентитет оца: је ли он био само психопата, или геније у чијим су се поступцима и размишљањима мешале суманутост и оригиналност?

Лик Едуарда Сама је у „Башти, пепелу" до краја проблематизован. Док га у „Раним јадима" видимо изван симболичног контекста, као личност са одређеним карактерним особинама, у „Башти, пепелу" његово биће се умногоструча и ми заједно са Андреасом Самом, односно аутором, више нисмо у стању да га дефинишемо. Живот Едуарда Сама је тајна, узбудљива тајна коју је немогуће на рационалан начин објаснити. Уместо тумачењу, Киш прибегава вишезначној поетској евокацији. Историја Едуарда Сама је „лишена земног"; то је „густо, тешко ткање, материја сасвим непознате специфичне тежине". Све оне епизоде, велики јунак романа, о сестри, мајци, па и о њему самом „обележене су земним знацима", припадају области реалног па су самим тим и мање значајне. Данило Киш гради роман „Башта, пепео" на контрасту „земног" и „небеског" начела, чињенице и симбола, јаве и узвишеног сна.

И „Мансарда" је испуњена истом, афективно јако наглашеном одбојношћу према реалности. Киш је најпре написао „Мансарду", али понашање главног јунака овог романа постаје много разумљивије ако дело посматрамо као неку врсту наставка „Баште, пепела". Младић из „Мансарде" који тражи идеалну љубав и који одбија сваки компромис са стварношћу: то је, у ствари, стасали Андреас Сам. Дечак је одрастао, али је задржао болесну преосетљивост „лирску раздраженост", склоност ка меланхоличним размишљањима и заљубљеност у снове. Некадашњи дечак из „Баште, пепела" и „Раних јада" је на свој, детињи, начин показивао неуротичну склоност ка усамљеничком сањарењу о далеким, немогућим и измаштаним бићима и догађајима. Млади трубадур из „Мансарде" има веће животно искуство обојено горчином. Он рационализује афективна стања Андреаса Сама и, будући да је сваки дан који се рађа за њега само ново разочарење и нова рана, он свет доживљава као неподношљиви хаос и, што је још горе, као понижење. Он је већ у стању да од свог незадовољства и туге изгради филозофски став који се карактерише крајњом непомирљивошћу према реалном свету. „Ти се заражен чистотом као сифилисом", каже му цинични, „земаљски" оријентисани Јарац-Мудријаш. Младић истиче с пркосом своју приврженост сну и машти; одушевљава се егзотичним крајевима и уметношћу ослобођеном сваког описа и приче; воли једну девојку као што верник обожава богородицу; живи у једном необичном поткровљу да би се издвојио из гомиле, да би се узвисио и симболично и дословно.

ДАНИЛО КИШ

У понашању овог младог човека (са којим се аутор декларативно поистовећује) препознајемо исте оне тежње које су покретале и остале Кишове личности. Едуард Сам је састављао „Ред вожње" као што су се писале пророчке књиге, „опседнут својом визијом и на маргинама стварног живота"; а ево шта каже Андреас Сам о омиљеном предмету свог сањарења: „бисерне шкољке, мулаткиње, корални спрудови, кокосов орах, егзотичне флоре и фауне, све су то биле божанске творевине кројене по мери мога сна..." И неименовани јунак „Мансарде" бежи у сферу егзотике, јер је незадовољан устројством реалности, њеном ограниченошћу и бесадржајношћу. Сви Кишови јунаци су меланхолици, сањари, бића предана романтичним илузијама. А онда кад увиде да су њихови снови о савршенству неостварљиви, они падају у очајање. Сваки компромис са животом је за њих доказ слома. Јунак „Мансарде" силази, на крају романа, међу обичан свет који станује испод њега, али ово помирење са свакидашњицом је препуно резигнације.

Данило Киш верује у снагу имагинарног које дереализује животну материју. Све оно што се збива у стварности, што је и он сам преживео, има значаја само као градиво за естетско уобличење. У духу бодлеровске и малармеовске естетике он настоји да живот потчини уметности. Као што су његови јунаци опседнути идеалом савршенства које није ништа друго до потпуна чистота осећања, тако и Киш тежи стварању чисте, беспрекорно писане прозе ослобођене свих социјалних проблема. Социјални проблеми су неизбежно за једног писца малармеовски оријентисаног лажни и мрски: Киш не крије презир према романима у којима се описују друштвени сукоби. Јунак „Мансарде" се подсмева Јарцу-Мудријашу који пише социјално-реалистички роман са класичном радњом и назива га „фабуланом". За разлику од Јарца-Мудријаша Кишов двојник сања о делу без заплета, о чистом делу лишеном сваке предметности које ће се држати снагом стила. Овај стари флоберовски сан, данас поново оживљен, толико је близак и творцу „Мансарде".

Са укусом формираним на делима великих претеча симболизма и њихових следбеника, Киш схвата властити стваралачки чин као еминентно поетски. Његово прозно дело треба посматрати у контексту оних настојања која су прозу, притиснуту реалистичким наслеђем желела да обнове ослањањем на лирску традицију проистеклу из Бодлера. Ова критичка свест о потреби мењања традиционалног израза, која истиче као позитиван пример модерну поезију и прозу њој блиску, лако се уочава на многим кључним страницама Кишових књига. Аутор „Мансарде" припада оној врсти писаца који не желе да прикрију артистички карактер књижевног стваралаштва, чињеницу да је један роман, пре света, производ културе, остварење уметности.

Не дешава се ретко да писци привржени оваквој естетици почну да пишу извештаченим стилом. Киш не пада у извештаченост, јер се надахњује својим трагичним искуством и не занемарује богатство својих доживљаја, својих болних сећања. Он остаје изнад свега песник који другује са мртвима на начин непосредан и, поред све уздржаности и циничности чак, потресан. Његова реченица, час сетна, час јетка, увек дотерана, подрхава од снажних откуцаја срца које је много патило. Са изузетком романа „Псалам 44" (који стоји некако по страни од главних пишчевих преокупација), сва Кишова дела писана су под притиском те патње, годинама нагомилаване, прожета су истим темама, симболима и идејама. За разлику од неких других писаца његове генерације, који иду из књиге у књигу насумице, Киш пише само једну књигу. Његове намере, методи и циљеви могу се критиковати са једног унапред заузетог критичног становишта које претпоставља естетизму такозвану ангажованост, али ако се непосредно суочимо са прозама Данила Киша, осетићемо уживање и радост које само истинска дела уметности могу да пруже.

Павле Зорић

Добрица Ерић

Баладе слова Д

ВИТКА БИЉКА ДИСАЊА

Сунце ми сише лице ко кап кише
на врху витке биљке твог дисања.
Срећни спавачи никад не уснише
оно што будан патник цветач сања.

Сва моја брда сад о теби ћуте
стиснута небом у које оковах
и ове мисли тобом покренуте
у чаир у ком још не чобановах.

Преодавно се нисам насмешио
брату што љуби булке златоусне.
Шта ли сам биљан звездама згрешио
да најсјајнију у мој атар спусте?

Крао сам росу просу и свицима
и гризо позлату с калипољског броша
све док ти ниси с пуним ибрицима
прекорачила плот мог грудног коша.

ЖИГ СЈАЈА

Крстине, златне цркве ратара
ја спустих пред вас на шаренице
срце ко ћуле спало с кантара
којим бог лета мери пшеницу.

То слово бајно овито тајном
коју и глуве урвине чуше
печи ме светлошћу краткотрајном
под којом росне душе блеснуше.

Па кад већ трајем жигосан сјајем
зашто да себе најлепшег кријем:
Ја све признајем и ја се кајем
што не дотакох тај сјај и прије.

Блажено семе што моје теме
круниса класом милосних чини.
Крстине, крстине — укрстите ме
бар с њеном сенком на месечини!

ПРЕТВОРИТЕ МИ СРЦЕ У БЕЛУТАК

Претворите ми срце у белутак
у златни орах с језгром леденице
и наћи ћете и ту један кутак
где она кља ко зрнце пшенице.

Пено мог вина у жилама млина
велико пшенично доба дани ложе:
Године моје — сува боровина
на ђурђевданској ватри њене коже.

Крај ње ми бива малчице јаснији
мутни видокруг где мој живот тиња
Кад њен лик зађе најпесмокласнији
предео биће безлична пустиња.

Заштитиће нас заједничко слово
од ђе која се хвата по видику.
И смрт бих своју ноћас прстеново
кад би ми дошла у њеном облику.

ЛЕТЕЋИ ЋИЛИМ ЛИВАДА

Све моје стазе које сам свио
у клупче — биће твоји ђердани.
Сваку бих воду пребродио
кад би ти била на другој страни.

Чим дан изустим и заустим
сан као плод што са неба пада
ја ти пред биструпутању спустим
летећи ћилим јунских ливада.

Сних туђ длан што се кришом брчкаше
у птичјем млеку твоје пути
и моји се снови збрчкаше
као макови тек одшкринути

Ти залазиш све дубље и дубље
у ову крв што ко раж пуцкета.
И моје руке — две танке зубље
пламте на златној капији лета.

БЛИСТАВЕ КАПИ

Хвала ти на дару. Опрости:
звезде су нас земљи одале.
Опрости и ове прозукле кости
које су своје месо глодале.

Ко год ми сврати на конак сниће
сунце у птичје перје скривено.
И твоје венчано одело биће
мојим мислима прошивено.

Узалуд ће ми траве бајати
и сунцокрети на које личим:
Сви када зађу, ти ћеш стајати
у кругу што се не брише ничим.

Кад стресем са се блиставе капи
ускршњег вина твојих година
земља ће преда мном да разјапи
безубе чељусти пукотина.

ТЕК ПАО С ВОЋКЕ

Ја те не вичем, ја само мичем
устима чија нема жеђ злати
врхове јабланова које дотичем
прстима дугим и танким ко влати.

Тек пао с воћке коју сам брао
по дивној летњој непогоди
ни извор жедан не бих познао
да не наслутим твој смех у води.

Било би лепше да си још трава
што се таласа по мом дисању.
Овако нек ти бар моја глава
обасја име при крунисању.

Сад млади ветрови играју уже
у дупљама где камичке крисмо
и свирале свих стабала брује
то што корењу поверисмо.

ОЖИВЉЕНА ПРОШЛОСТ

„Надреалистичка“ фаза Бранислава Нушића

МАЛО ЈЕ ПОЗНАТО да наш велики комедиограф Бранислав Нушић, мада у основи реалист, има и надреалистичка дела. Истина, Нушићев надреализам није ни „чист“ ни јасно исказан, а ни много значајан. Па ипак, творац „Посланика“ и „Покојника“ је први наш драмски писац који је чинио покушаје надреалистичке комедије.

„Надреалистичку“ фазу у Нушићевом стваралаштву чине три позоришна дела — „Жена без срца“, „Књига друга“ и, досад мало познат и необјављен, „Предговор“. Све три комедије готово су истовремено настале и приказиване (1928—1931). Међутим, прве две имају више сличности међу собом, првенствено у тематици и фаталистичком третману људске судбине и човекове љубави, а „Предговор“ је покушај психоаналитичког истицања значаја сексуалног живота и љубавних авантура пре брака.

У овим комедијама Нушић покушава да уђе у тајне људске психе на надреалистички начин, тј. он осветљава човекову душу и са њене подсвесне и ирационалне стране. Што је веома интересантно (и дотад неискоришћено код Нушића), он описује догађаје који су не само фаталистички предодређени него и фатални по живот његових јунака. Тачније, „нечисте силе“ доводе његове личности до неприродних поступака или чак до друштвених преступа. Тако, на пример, један, лудо заљубљен, лекар у „Жени без срца“ после смрти своје драгане узима њено срце и чува га у боци са шпиритусом да га оно увек подсећа на некадашње наклоности и клоњења. Слично је и у комедији „Књига друга“. У њој један глумац — слободно се може рећи, у наступу лудила — убија своју драгану јер је тако „записано“ у књизи (другој) његовог живота. И у „Предговору“ је исто тако један човек лудо заљубљен, само се и та љубав јавља „неприродно“ — тек онда кад га је драгана (жена) напустила. У свим овим делима се, дакле, описују л у д о в а њ а и л у д о р и ј е од љубави и због љубави, а све се то махом јавља из човекове подсвести и порива, тамних и недовољно познатих страна његове природе.

Ипак, може се лако запазити и закључити да Нушићев надреализам, наговештен и испољен у овим делима, није онај „прави“, а нарочито му недостаје симболика. Друкчије речено, надреалистичко код Нушића је само једна „варијанта“ његовог реализма. Ако се још зна да Нушић није био изврсни и изразити психолог, неће нам бити чудновато што су му ова дела само експерименти и „екскурзије“, какве је он чинио и у ранијим периодима свога стваралаштва (покушај романтичне, грађанске, натуралистичке и симболистичке драме).

По свему судећи, Нушић није надреализам озбиљно схватио, те га није ни проучавао и упознавао, нити пак, као Марсел Ашар или Макс Фриш, тражио и трагао за узорима и изворима. Нушићева склоност и наклоњеност надреализму може се, према томе, тумачити само тиме што су и надреалисти жени и љубави поклањали доста пажње и што су тој теми прилазили шире и друкчије него дотадањи и тадашњи писци. Због тога код нашег великог комедиографа и „варијабилног“ писца нећемо наћи онај прави и познати „психички аутоматизам“, по коме се надреалисти одмах познају и међу собом распознају, оно њихово „између сна и јаве“, па ни нејасноће у изразу. Једном речи, Нушића за надреализам везује само склоност ка натчулном и мистериозном, необичном и неуобичајеном, нагонском и подсвесном.

*

„Предговор“ је, како је стајало и на позоришним плакатима, приликом првог (и јединог) извођења, к о м е д и ј а с т е з о м. Теза у овом делу је врло јасна и веома наглашена. Писац сам каже да је тражио и трагао за оним што у браку „чини дисхармонију“, тј. за оним што „убацује отровне инјекције у његова фина, такозвана танкоћутна ткива“. И дошао је до закључка да брак, „ма колико повољних услова имао за свој сентиментално-реални опстанак под звездама и под маглама, не може никад постићи праву хармонију без једне околности“, а та је да мужеви (не и жене?) — морају имати п р е б р а к а п р е д г о в о р (види: Бранислав Нушић о свом новом комаду — „Време“ од 8. септембра 1930). По Нушићевим схватањима брак је, дакле, књига која, као и у правој литератури, треба да има предговор.

Нушићева теза о брачном предговору настала је, као што смо напоменули, под утицајем Фројдовог учења и надреалистичких остварења. То се најбоље може да види ако се комедија упореди са приповетком (из 1908. године), данас такође мало познатом и нештампаном у Нушићевим Сабраним делима, „Предговор“, на основу које је и настала. Наиме, Нушић је од једне у основи сентиментадне и романтичне приче — која истиче н у ж н о с т з а љ у б љ е н о с т и и појаву љубави пре брака као основ и предуслов за срећу у браку — направио дело с тезом и „филозофским“ учењем да човек пре брака мора имати „лудих дана“ и брачни „тренинг“, односно дело у коме се као црвена нит провлачи схватање да сваки човек у животу „једанпут мора бити луд“; и ко то „није у младости био, њега стиже лудост у старости“. Ако се, дакле, у брак ступи без предговора, онда се у њему јављају епизоде и интермеца, долази до драматичних сцена и драмских сукоба, па чак и до несрећних епилога и трагичних завршетака. Штавише, без предговора брачна драма би била непотпуна и неприродна, једностранa и неинтересантна, промашена и несрећна.

Своје схватање о нужности предговора и о неминовности рђавих последица у браку ако предговора није било, или ако на време није исписан, писац је и н к а р н и с а о у неколико ликова. У првом плану је стари нежења доктор М а р и ћ, који је, као слуге у ренесансним комедијама, покретач и носилац радње. Он, иако се под старост заљубљује, не м а р и за брак. Писац га, осим тога, користи и као „резонера“ кроз чија уста казује своја схватања, размишљања и „филозофирања“ о браку. Различите, пак, могућности и варијанте исписивања и неисписивања предговора и „реализовања“ брачне драме Нушић је описао у неколико брачних парова. Те који су на време (и онако како писац замишља) написали и интензивно проживели свој предговор, па су у браку на свом месту и с р е ћ н и, дао је у брачном пару С р е ћ к о в и ћ. Међутим, они који су без предговора, па због тога у књизи праве ексцесе и екскурзије и претварају се у мучитеље и великомученике, писац је насликао у лику брачног пара М а т и ћ (и ово је презиме симболично јер је овај неверни муж на сваком кораку браколомства м а т и р а н и малтретиран од своје горопадне жене). Но, у центру пажње овом приликом су, поред Марића, они који н и с у н а в р е м е написали предговор, па га морају да исписују прекидом брачне везе. Жртва таквог промашаја је млади супруг Ј е л и ћ који је у браку с лепом и симпатичном женом, али са којом се сасвим случајно и без предговора оженио. Он се стално п и т а да ли воли своју жену. Но оног тренутка када га је његова млада супруга напустила, у његовом срцу се јавља љубав. Према томе, Јелић накнадно (у браку) исписује предговор, те његова брачна драма има само продужену експозицију.

Све у свему, пишчева је теза добро смишљена и замишљена. Али, Нушић своје идеје није успео довољно уметнички да оживи и да их утка у радњу и ликове. Због тога „Предговор“ делује књишки, вештачки, мада писац и овом комедијом, као са „Путом око света“, није имао већих литерарних претензија.

*

По свим својим особинама „Предговор“ је комад л а к о г жанра. Користећи нарочито неспоразуме и сукобе брачног пара Матић, писац је овде у ствари дао к о м е д и ј у и н т р и г е која може да разоноди и разгали, само не и да „поучним“ и „правим“ примером каже и покаже нужност брачног предговора. Дело обилује водвиљским ситуацијама (кишобран као „симбол“ брачне везе претерано је експлоатисан), те садржина комедије не одговара у потпуности основној идеји писца. Осим тога, „Предговор“ нема ни нарочито интересантан заплет, ни посебно наглашену радњу. Једном речи, досад непозната и необјављена комедија „Предговор“ је нека врста „смеше“ и комбинације између драме и комедије, мелодраме и водвиља.

Још је интересантније да је Нушић у овом делу, као и у неким другим својим комедијама (у „Протекцији“, на пример), напоредо дао т р и „сижеа“ — један је у брачним неразумевањима младих супружника Јелића, која се претварају у љубавну идилу, други је у брачној дисхармонији и љубавним екскурзијама Мате Матића, које се не могу зауставити у мирној брачној луци, а трећи — у позној заљубљености старог нежење Марића, која има све услове и могућности да буде поговор а не радња предговора. Сваки од ових „сижеа“ даје комедији „Предговор“ посебне карактеристике — неразумевања и равнодушност младих супружника дају сентиментадну боју и обојеност и намећу мелодраматичност; стално кретање забрањеном стазом и скретање од праве брачне линије Мате Матића даје, пак, делу живописност и занимљивост али га одводи у буфонерију и лакрдију. Међутим, љубав старог нежење Марића, о којој се у комедији говори тек пред крај — а која је у ствари узрок свим овим „изрежираним“ раставама и саставима младих супружника — могла је да буде ц е н т р а л н а тема, али је писац од ове личности створио неку врсту луткарског глумца, који све конце држи у својим рукама само је „иза“ сцене и у сенци догађаја.

Да је којим случајем љубавна историја доктора Марића била главна и основна тема,

ВЛАДИМИР ЖЕДРИНСКИ: БРАНИСЛАВ НУШИЋ

„Предговор“ би можда носио име „Поговор“, комедија би највероватније била трагедија или озбиљна драма, али би тиме ово дело сигурно било очишћено од наталожених конвенционалности и стереотипности, и не само да би тема била потпуно адекватна идеји, него би отпале и понеке кловновске игарије и срачунато комедијашење. Имали бисмо, дакле, комад о правом предговору и о истинским „лудовањима“, која не знају ни за разлике у годинама ни за филозофирања. Овако, и поред Нушићевог нерва и верва за комику и комично, „Предговор“ је, како је тачно рекао Милан Богдановић, више слика „ружних него комичних ствари“.

Када је „Предговор“ (1930. године) приказан на позорници, много је критичких судова и осуда изречено о њему. Што је још интересантније, тадањи критичари нису уопште обраћали пажњу на речи писца (п р е извођења) да овим делом „није имао великих литерарних претензија“. Истицало се, на пример, да Нушићев „Пут око света“, „Госпођа министарка“ и „Предговор“ чине „т р и о г р о м н е м р љ е на страницама српске драме“ (подвукао Д. В.), али они који су тако говорили (Душан Крунић и други) већ су давно заборављени а „м р љ е“ и данас углавном неизбрисиво стоје у нашој литератури и на нашим позоришним сценама.

Мада се слободно може рећи да је комедија „Предговор“ више плод и производ пишчевог искуства и уметниковог занатства него истинска инспирација и права доживљеност, да је више црпљена из богатог резервоара него из новог извора, тј. пре је из „магацина“ него од магичне моћи Нушићевог духа и духовитости, — не може се прихватити (ни схватити чак!) толико игнорисање од стране тадашње критике нашег великог комедиографа и његовог „Предговора“. Ми сматрамо да ово дело није без вредности; по својим основним карактеристикама и значају најближе је „Обичном човеку“. И поред сликања обичног и свакидашњег, она је необична и неуобичајена за Нушића. Пре свега, она је слика н а ш е г друштва и у њој је исмејан лажан и лицемеран црквени морал и грађански брак. Нушић је „прешао“ преко свих оних предбрачних „невчности“ и преко учења о сексуалном уздржавању и „светости“ брачне везе. И у овом делу писац показује да се брак, иако је најстарији облик људског удруживања, у капиталистичком друштву лако претвара из бајке или приче у трагедију и драму, из сентименталног романа у лакрдију, из романтике у грдобу. И зато Нушић као лек свим оним, тако познатим, брачним троугловима и четвороугловима и враћањима на групни брак, препоручује брачни „тренинг“ и „предговор“. Та је мисао за оно време била јеретичка (мада није проглашена за јерес), али је била животна и истинита, савремена и актуелна не само за тадашњи тренутак него и за давнашња и данашња времена. Због тога ово дело старог комедиографа и данас делује „освежавајуће“ и младалачки.

Драгољуб Влатковић

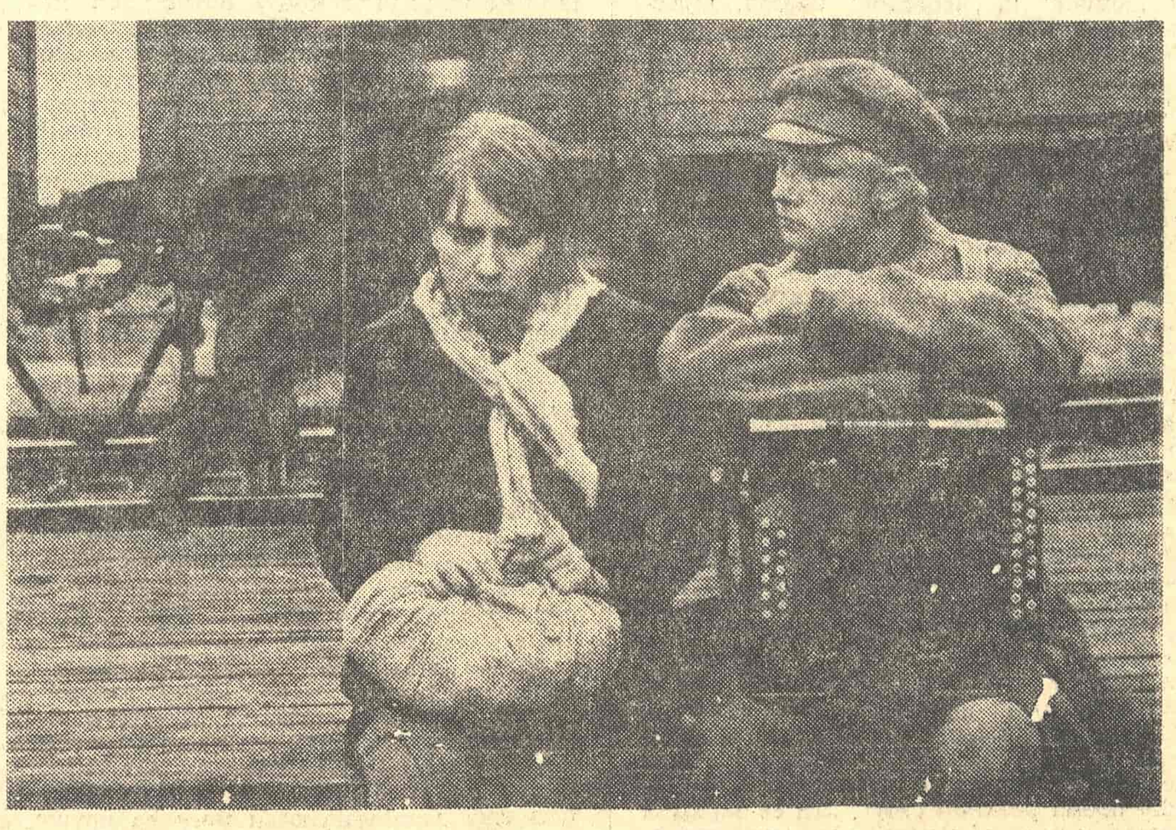

Г. ЈАНФИЛОВ: „КРОЗ ВАТРУ ПРОЛАЗА НЕМА“ — СУДБИНЕ НЕКИХ ЉУДИ У ОГЊУ ГРАБАНСКОГ РАТА — (НЕДЕЉА НОВОГ СОВЈЕТСКОГ ФИЛМА)

Миле Бискупљанин

Скице за аутобиографију

1.

Око мене уско и широко
Око мене плитко и дубоко
Око мене радосно и тужно
Око мене северно и јужно

Мутан Дунав и три Црна мора
Три Косова, пет Лелејских гора
Сто година, хиљаду столећа
Једно добро на триста несрећа

Париз један, десет Ватикана
Триста мора и пет океана
На југ један по триста севера
Сто Хитлера на једног Хомера

Нож усташки и четничка кама
Три Камбоџе, десет Вијетнама
Сто Берија на три Јесењина
Једно сунце, двеста помрчина

Рајем дато, паклом одузето
Све је свето и све је проклето
Чун ме кобни превезао преко
Све је блиско и све је далеко

Мене кобне посестриме љубе
Две Биафре, три Кине, пет Кубе
Сто кобаца, двеста голубова
Мре ми златно жито сред корова . . .

2.

Рана сетво и касно листање
Три поноћи за једно раздање
Сто невиних и двеста убица
Један славуј на сто мртвих птица

Једном дато, сто пут одузето
Десет зима а тек једно лето
Клетво млада и проклетство старо
Мој Сибиру и моја Сахаро

У ме тушта и тма коби легло
И уздање пред стрепњом побегло
Ал' је зато мени друго дано
Неречено чух, видех незнано

Кобни полип моје срце стеже
Па ми седма неба вазда беже
Моју наду триста уза веже
На ме тама смртоносна леже

Мени сјаје угашене звезде
У мени се лед и очај гнезде
Мноме тутње пакленске наједе
Мноме кобни коњаници језде

То је мени ваљда судбом дано
Да знам сунце тамом обасјано
Да се мрети ни живети не да
Разроко ме анђео среће гледа . . .

3.

Мноме плове неке црне лађе
Мноме хује проклети оркани
Мене ломе стрепња и безнађе
Мене маме друми завејани

Мноме трају осеке и плиме
Мноме студе неизмерне студи
Мене секу непролазне зиме
Мене зову неки гласи худи

Мноме плове тек магле и тмине
Мноме бесне невидљива мора
Мене ломе сунца из низине
Мене зове нека тамна гора

Ја сам ватра ватром сажежена
Ја сам кула вечно опседнута
Црном водом ада опкољена
И пустиња без сигурна пута

У мени се ноћ са даном рве
У мени су јагањци и вуци
У мени се зло и добро крве
и не слути добро рука руци

У мени су змије и штакори
У мени су и звери и птице
Мноме огањ сверазорни гори
Мноме хује тамне понорнице

4.

Не плаше ме ни глади, нит студи
Ни смрт што се уоколо мота
Око живих и око живота
Ни нож мучки ударен у груди

Нити стрепим од болке свирепе
Нит од омче сред вешала витки
Да недужног стигне ме мач бритки
Засужњеног да ме сољу крепе

Не бојим се ни ватре, нит воде
Не плаши ме ни лед, нит олуја
Жеђ пустињска, брзе реке струја
Нити громи усред непогоде

Не бојим се ни мемле, нит мрака
Тамничарског бича ил' кундака
Да ме згоди из потаје тане
Већ рањавог у тами апсане

Не бојим се да ми ломе кости
И не стрепим од непребол-ране
Мрења брзог, смрти полагане . . .
Мене друге плаше подмуклости:

— Све се бојим нећу издржати,
— Правим путем право путовати,
— Нећу моћи или нећу знати,
— Глас заветни за себе дозвати,
— И све стрепим да ћу забасати,
— Па по пути заувек остати.
— Пре одсудне битке се предати,
— Све се бојим — срце ће сустати . . .

АФОРИЗАМ — ЗАНЕМАРЕНА ВРСТА КЊИЖЕВНОГ ИЗРАЗА

ПОХВАЛА МУДРОЈ РЕЧИ

МИСЛИ, рефлексије, апофтегме, медитације, сентенције, гноме, максиме и како се већ све може да зове ова врста кратких текстова заснована на запажању разних појава у човеку и свету, спадају, свакако, у најстарију и најтрајнију врсту књижевног и филозофског изражавања, старију чак и од писане речи. У свом усменом облику ова врста представља основе читавих цивилизација, и то оних из којих и модерна цивилизација црпе велики део своје баштине. Без сажето исказаних рефлексија о животу и правила о томе како треба живети немогуће је, на пример, замислити индијску или кинеску, па и хеленску цивилизацију. Један од највећих хеленских филозофа, Хераклит, који је својом дијалектиком и данас актуелан, писао је, по Херману Дилсу, у афоризмима.

С друге стране, једну од највећих вредности неких великих књижевности чине баш писци ове књижевне врсте. Сетимо се само француске књижевности, чији велики део славе чине тзв. моралисти: Монтањ, Паскал, Лабријер, Ларошфуко, Вовнарг, Шанфор, Жубер. Нема ниједне историје француске литературе која велику пажњу не посвећује овим писцима, истичући њихову велику улогу у националној писмености и духовности. За једног Вовнарга, који сигурно није ништа већи од нашег Божидара Кнежевића, ако није и мањи, Емил Анрио ће, на пример, у свом делу „Мајстори француске књижевности" рећи: „Вовнарг је један од најлепших и најчистијих фигура наше књижевности".

Код нас би се, пак, готово на прсте једне руке могли набројати они који су посебну пажњу посветили записивању и објављивању својих „мисли", а није велики број ни оних из чијих би се дела могла извући бар једна мала књига рефлексија, као што је она коју је Љубомир Петровић „извукао" из дела Богдана Поповића. У таквој ситуацији, природно, за онога који жели лак успех и опште разумевање, није препоручљиво инсистирати на нечему што још није ухватило корена у средини у којој се још увек много више цитирају народне пословице него мудре изреке појединих писаца (изузимајући, можда, Његоша). Па ипак, не треба ли, баш зато, стварати традицију у том погледу? Један чланак, наравно, не може много учинити, али бар може скренути пажњу на ову врсту казивања.

Има, наравно, извесних „слабости" које ова врста изражавања садржи. Неке од њих, уосталом, нису само њена карактеристика. Прва њена слабост, коју мање или више дели свака врста књижевног израза, јесте у томе што није универзална. Ниједна књига друге врсте није сачињена од самих мисли, а, с друге стране, можете прочитати много књига које ће вас и очарати а да у њима не нађете ниједну мисао коју бисте желели да запамтите и, понекад, у погодној прилици, употребите или примените; ово је нарочито видно ако је реч о песмама, али и у прози, изузимајући, наравно, филозофску прозу. Много штошта у свакој књизи речено је из других разлога а не да би се утврдило и забележило једно запажање и препоручило одређено понашање у животу. Артур Шопенхауер је у своји рефлексијама под насловом „О писању и стилу" добро запазио да „има мисли које, саме по себи и усамљене, не би било вредно записати, али које су потребне ради везе: из таквог цемента састоји се бар половина готово сваке књиге". Неким људима то „везиво" у књигама не смета, али, с друге стране, неки воле само оно што чини суштину ствари, а кад је реч о књижевности они у свој позитиван биланс пре свега урачунавају идеје што су их сазнали од писаца које су прочитали.

Има, дакле, људи којима се, због природе њиховог духа, свиђа или не свиђа овакав начин изражавања. Они који су склони да о животу пре свега мисле и закључују, и то у облику кратких и лапидарних судова, имају природне наклоности према овој врсти изражавања. Има, пак, људи који се много више препуштају осећањима и маштањима, па чак и ритмичко-моторичном дејству речи и они, наравно, за њу неће имати предилекције. Једна типолошка подела је, дакле, нужна ради објашњења зашто неки људи имају много, мало или нимало склоности према стварању и коришћењу, односно писању и читању рефлексија и максима. Пол Валери је у другом тому својих рефлексија објављених под насловом „Такво како је" записао: „Моја врста духа није да учи књиге с једног краја на други, већ да у њима налази само клице које ћу неговати у себи, у затвореној вази". Али, као што Валери указује на карактеристичну црту свога духа, која га чини не само љубитељем рефлексија и максима него и њиховим врло значајним писцем, било би неопходно да и људи који не воле овај начин изражавања буду свесни да у природи њиховог духа лежи узрок анимозности према оваквој духовној склоности и раду. Захваљујући, пак, предилекцији за ову врсту изражавања, Јован Скерлић је боље него ико други осетио изузетну вредност „лирике интелекта" Божидара Кнежевића и уврстио га у своју историју новије књижевности, где сам репрезентује читав род моралиста.

Али, ако указујемо на то како у овом погледу постоје разлике међу људима, то још не значи да желимо да укажемо и на релативност вредности мишљења о писању рефлексија. Уколико треба да бирамо, чини се да предност морамо дати онима који читање и слушање сматрају средством уздизања и образовања, над онима који у томе виде само једну врсту разбибриге.

Могло би се помислити да одељене мисли у односу на књижевно дело у које су мисли функционално употребљене подсећају на мање или више уређен грађевински материјал у односу на готову грађевину. Ово поређење се, међутим, никако не може одржати, не само стога што је мали број грађевина које су ремек-дела, већ и стога што мисли нису једина грађа из које су књижевна дела састављена. Поред тога, оно није добро и стога што се у „мислима" обично скрива не само један план него чак и једна остварена мисаона зграда, а понекад и готово читава једна филозофија, било да су, као код Божидара Кнежевића, накнадно настале из ње, било да је, као код Паскала или Шанфора, тек требало да је створе. Пажљив читалац наћи ће у њима готово увек бар основе једног погледа на свет, и то чак са извесном предношћу у односу на филозофске системе: без схема у које треба да уђу и којима треба да се потчине да би имала системску строгост. Паскал је у својим „Мислима" написао: „Записиваћу овде своје мисли без реда и можда не у ненамерној збрци: то је прави ред, који ће увек баш нередом обележавати мој смер". Тај „неред" је, у ствари, природни ред мишљења о изабраном предмету, који никакав накнадни ред не може заменити а да не изгледа тражен, глумљен, вештачки.

У том новом реду, међутим, „мисли" губе не само тиме што се „лепе" помоћу „лепка" који није исте природе као оне, већ и због тога што губе непосредност коју су имале, температуру и осећајност личног доживљаја и везаност за живот и ситуације које нам он свакодневно нуди. Настале у непосредном додиру са животом, оне се могу лако и применити у животу. Животност, осећајност и непосредност јесу, дакле, њихове велике врлине, које се губе у апстрактним филозофским синтезама једног Хегела или, још више, Хајдегера. Због тога је чини се, имао права Жан Ростан, који је, наслеђујући најбоље француске класичне моралисте, у својим „Мислима једног биолога" рекао: „Чим су мисли срећене, чини се да су мање искрене". Моралисти су вероватно рекли много више истине о животу од филозофа, јер су му увек остали ближи и вернији и о њему говорили с више осетљивости и доживљености.

Једна од слабости „мисли" је, међутим, баш та њихова тесна повезаност са животом. Настале из непосредног додира с њим, без оне апстрактности која је резултат њихове даље „прераде", оне нам се свиђају или не свиђају према томе да ли се наше искуство поклапа с њима или не поклапа. У њима нема места за доказни поступак и навођење примера, већ је све препуштено непосредном схватању и прихватању или неприхватању. Ако у њима не нађемо оно што нам се чини познатим, сматрамо да нису тачне, а ако нађемо, може нам изгледати да су банални, јер износе оно што је општепознато. Оне се, дакле, крећу између нетачности и баналности као између своје Сциле и Харибде. Прихватање или неприхватање једне мисли, дакле, често говори речитије о нашем карактеру и искуству него о њеној властитој вредности. Није случајно што је Волтер, који се дивио Ларошфукоу и Вовнаргу, побијао Паскала, и то више говори о разлици мисаоних типова којима су они припадали него о томе да су Ларошфуко и Вовнарг дубљи мислиоци од Паскала. Сећан је онај писац који има тако самокритичног читаоца да његове „мисли" превасходно не дели на добре и лоше него у онима које му се не свиђају види своју сопствену неспособност да их разуме, читаоца као што је била госпођа де Севиње, која је за „Рефлексије или сентенције и моралне максиме" Ларошфукоа говорила: „Има их божанствених. Има их, на моју срамоту, које не разумем".

Будући да умногоме зависе од нашег карактера и искуства, понекад је могуће да, према постојећим „мислима", поставимо не само другачије него чак и супротне „мисли", које ће нам, можда, више одговарати а неће бити ни нетачне. Живот је тако дубок и разнолик да ниједна „мисао" не може стићи до његовог дна ни обухватити све његове ликове. Лотреамон је у „Поезијама" обрнуо смисао многим „мислима" Паскала и Вовнарга и (о чуда!) његове „мисли" изгледају исто тако тачне као и њихове, Јер зашто би човек био само трска која мисли — како је тврдио Паскал — а не и храст, и зашто би велике мисли долазиле само из срца — како је писао Вовнарг — а не и из разума? За једно или друго одлучујемо се према свом карактеру и искуству и спремни смо да инсистирамо само на једном, али се у животу обе варијанте, иако су супротне, измирују без великих тешкоћа.

Рећи ћете, можда, да је слабост „мисли" што се, у крајњој инстанцији, толико заснивају на личности њиховог писца. Али зар није исти случај и са свим другим врстама књижевности, па чак и филозофије, која је само добро прерушена у објективност, за којом, уосталом, и нису тежили сви филозофи (сетимо се само Ничеа)? Зато се, пак, с друге стране, лична непосредност за којом се толико тежи у свим областима, налази у „мислима" чак и више него у другим областима, јер у њима нас управо очарава то што смо „очекивали да ћемо наићи на писца, а налазимо човека" (Паскал). У њима се, дакле, човек налази у двоструко жижи: човек који их пише и, још више, човек који се у њима огледа, и по томе су „мисли" сличне делима добрих портретиста, у којима се, поред тачно приказаног лика једне индивидуе, види и много од лика људског бића.

Због своје двоструке усмерености према човеку, „мисли" су изразито класична (и класичарска) књижевна врста. Није нимало случајно што су у француској књижевности цветале збирке рефлексија у XVII и XVIII веку, односно пре него што су у романтизму преовладали лирска очараност природом и наглашавање субјективног виђења света необично осетљиве личности: Ренеа, Дон Жуана или Мојсија. И данас приврженост овој књижевној врсти, у ствари, значи извесну приврженост класичном идеалу књижевног изражавања, мада постоји и њена модерна, иронична верзија, коју, на пример, заступају Станислав Јержи Лец и Габријел Лауб и која, на инверзан начин, исто тако представља афирмацију класичног идеала. Ову варијанту казивања „мисли" следи, с великим успехом, низ наших писаца и мада привидно слична, она не припада моралистичкој него сатиричкој књижевности. Разлика између ове две варијанте је, међутим, много више у средствима него у циљевима.

Значај ове врсте књижевности је врло велики; она је, штавише, једна од најутицајнијих. На усменим „мислима", пословицама, изрекама и крилатицама заснивају се — неопходно је да поновимо — не само књижевности него чак и цивилизације великих народа. Многи писци „мисли" су у својим народима не само формирали укус и склоности него и саму историју. Није ли Волтер с правом рекао да су максиме Ларошфукоа једно од дела која су највише допринела формирању укуса француског народа и дала му дух тачности и прецизности, и није ли Шанфор учинио за Француску револуцију више него многи револуционари стварајући крилатицу „Рат дворовима! Мир кровињарама!" и дајући основну идеју Сијесу о трећем сталежу, а Мирабоу теме за многе његове говоре? А на темељима класичне моралистичке литературе формирали су се многи писци од великог угледа и утицаја на модерну мисао. Није ли Ренан пажљиво читао Паскала и нису ли Стендал и Шопенхауер парафразирали Шанфора?

Најзад, већина моралиста су били и остали учитељи стила. Они су више него други писци практично доказивали да стил није ништа друго него — како је Шопенхауер писао — „сенка мисли". „Мисли" су изворне више него било која књижевна врста и природно је што су они који износе сасвим лична запажања и искуства, не понављајући оно што су негде прочитали или чули, и добри стилисти. Без прецизности, развучености и непотребних детаља, њихови текстови су, по правилу, пример доброг писања и није онда чудно што се то увек истиче приликом анализе њихових дела.

Једна од специфичности „мисли" је и несразмера између њихове екстензивности и интензивности. Та несразмера захтева нарочито поступање с њима. Један савремени писац има обичај да на књигама својих есеја исписује речи једног француског писца да их треба читати као роман, с једног до другог краја. Књига „мисли" се, сигурно, не може читати ни на исти начин ни истим темпом као роман. Док романе можете готово прелетети, књигу мисли треба читати онако како шетају пасионирани а беспослени шетачи: са застајкивањима, загледањем, враћањима. То је, наравно, добро осетио Анри де Монтерлан, који је и сам писац рефлексија, те је у својим „Бележницама" написао: „Треба имати специјалан начин за читање максима: једна страна на дан, можда". У његовом ставу има, наравно и претеривања, али и доста истине, јер готово у свакој доброј медитацији налази се заметак једног већег написа: филозофског есеја, моралне студије или психолошке анализе и, пошто је писац није развио, то треба да учини читалац, а за то му, наравно, треба доста времена. Карел Чапек је тврдио да је дошло време романа јер он допушта непажљивост у читању коју нам намеће брзина животног темпа у наше доба. Такву непажљивост „мисли" не допуштају и стога добри читаоци романа, по правилу, нису и добри читаоци „мисли".

Драган М Јеремић

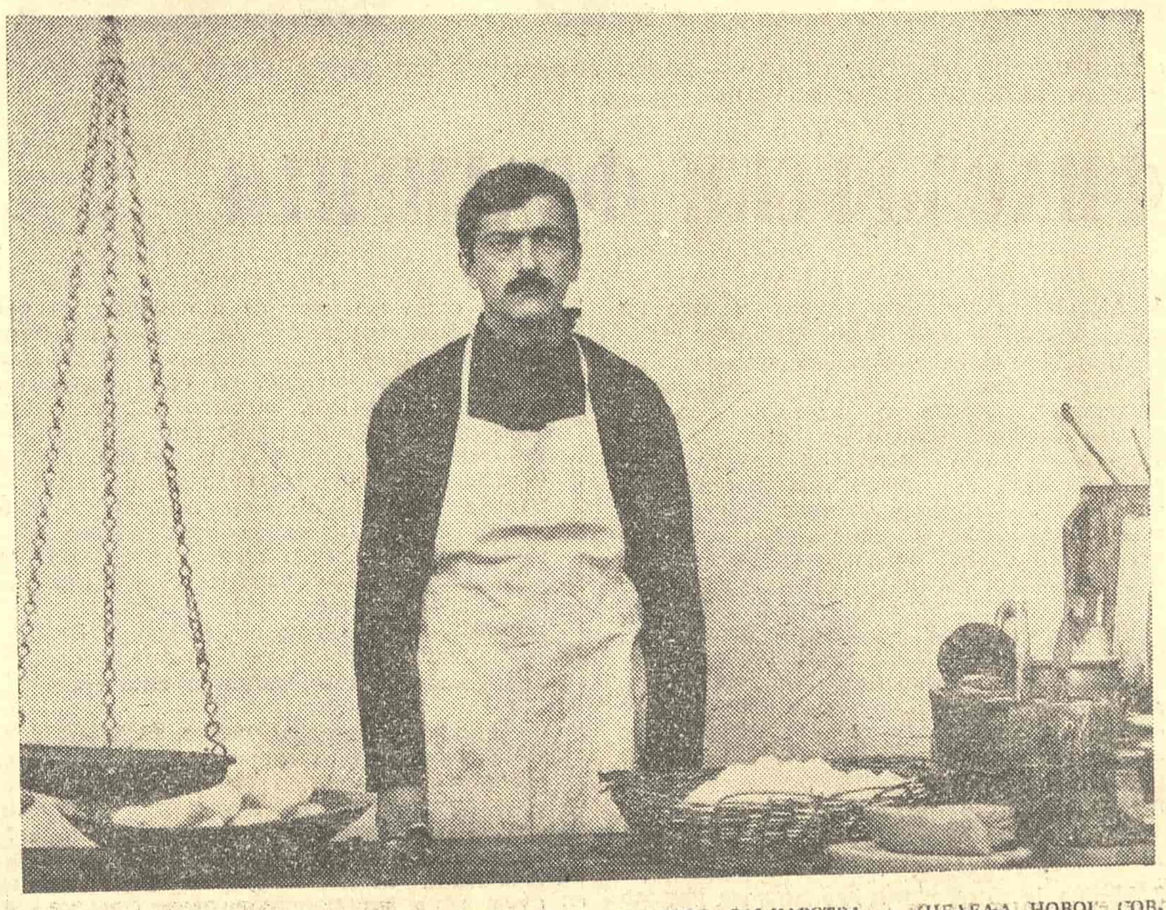

Г. ШВЕНГЕЛАЈА. „БИРОСМАНИ" — ЕСТЕТИЗАМ НАИВНОГ СЛИКАРСТВА — (НЕДЕЉА НОВОГ СОВЈЕТСКОГ ФИЛМА)

РЕФЛЕКСИЈЕ

МА КОЛИКО један људски индивидуум био настројен за безнађе, он ипак постаје оптимист у оним тренуцима кад наједном осети у себи интензивну и несаломљиву тежњу да и он домаши животне расклиштаности. Тада насилно потискује у страну свој природни став и почиње да се нада добром.

Ништа тако отровно не замара и тако злћудно не исцрпљује као грозничава ужурбаност и безумно напрезање да се поправе и подигну неповратно изгубљене и коначно упропашћене ствари.

Сведени смо, заиста, на бедне границе свог задовољавања незнатним. Зато осећамо као свој кукавни успех кад о некој личној катастрофи успемо да произведемо опсену што је улепшава, спасавајући на тај начин бар спољну страну једне дубоко пропале ствари.

Права олакшица наступа, кад бол изгуби за нас сву стравичну моћ. Истина је да су позитивности у емпиријском свету растурене само у једва уочљивим мрвицама, — али шта онда? Нисмо ми, ваљда, позвани да све своје снаге без остатка утрошимо тумачећи и правдајући рогобатности људског живљења, или непрекидно очајавајући што тако много горких састојака има у њему. Ваља чврсто веровати да се неизбежности морају храбро подносити, али, истовремено, треба неуморно изналазити начин на који можемо приспети у неко тихо скровиште. А најмудрије ћемо поступати, ако последња окупација потисне све друге у нама.

Коначно смо се приближили спасењу ако је, поред свег нашег поразног искуства о свету, у стању да нас задиви један пољски цвет, или каква поносна птица, или нека мирисом натопљена ваздушна струја.

Некад природа изгледа неправична што прелива светлошћу и сунцем и оне беднике који из густе помрчине својих плеснивих просторија мржње и зависти никако не умеју да изађу у разведрену атмосферу хуманости и симпатије.

Бескрајно је жалосно што човек своја искуства не плаћа само оштећењима душе и организма, него и својим временом, и што су, према томе, непоколебљива становишта и неколебљива животна мудрост достижни тек у старости.

Сва делатна снага неких људи налази се у њиховом говорном апарату. Зато, уместо да раде, они неуморно просипају штуре и узалудне речи. И што су ти људи својом природом фаталније везани за пасивност, тим њихов језик хитрије функционише.

Иако је ова појава као таква трагикомична, она је, ипак, најбољи аспект и за саме те људе и за њихову околину. Јер, шта би тек било, кад би они са речи прешли на дело, и кад би све изговорене инепције, недотупавности и ништавности покушали да остваре!

Једно зло изазива непрегледни ланац других зла; зато ниједан опаки предумишљај није тако тежак као што су његове последице.

Леност не кочи само привођење у дело корисних и позитивних намера; она, са истим успехом, паралише и извршење штетних и злонамерних хтења. Тако би многи завидљивци дејствовали као бич божји да, срећом, њихова леност није поставила непремостиви понор између опаких покрета њихове душе и спровођења тих покрета у акцију.

Поступити по импулсу, значи, у већини случајева, без свести о злу што сами се-

Наставак на 12. страни

Ксенија Атанасијевић

АФОРИЗАМ — ЗАНЕМАРЕНА ВРСТА КЊИЖЕВНОГ ИЗРАЗА (II)

РЕФЛЕКСИЈЕ

Наставак са II. стране

би паносимо — сасећи грану на којој седимо.

Мора да је јако мучно усиљавање онога ко себе приказује као обдареног особинама којих је уистину лишен. Али такво једно изигравање ипак је мање тегобно него што је разочарање онога ко је своје поверење поклањао тој комедији...

Има огромним романтичарским надахнућем натопљених личности, способних да једном, пре много година прохујалом интимном трагедијом, насељавају отегнути и неиспуњени ред свих својих доцнијих дана. А има злопамтила, незаморених ни најкрупнијим временским размаком, који су у стању да у својој афективној меморији чувају препотопску увреду тако свежу као да су јуче њоме ошинути били. Са овима, доиста, није лако имати посла.

Самосталност извесних људи састоји се у чињењу необичних и неочекиваних будалаштина и у писању незапамћених галиматијаса. У таквој делатности са њима би се по оригиналности ретко ко могао такмичити.

Увек то тако наопако иде да се поводом једног догађаја говори о свему другом пре него о оном што се у ствари збило, и да се једна личност тумачи на све друге начине сем на онај што једини пружа шифру помоћу које се ова може правилно разумети и објаснити.

Кроз како смешне и рогобатне логичке и етичке погрешке пролази човек, биће обдарено разумом, „круна стварања"!

За многа огрешења и злости нема уопште категорија.

Кад се случајно дотакне центар грубости и примитивности неког човека — има се шта чути!

Кад видимо да неко чини невероватне глупости и неочекивана психичка расипништва, и да приноси, без икакве потребе, нетражене и узалудне жртве, — можемо, са пуном сигурношћу, закључити да му је саветодавац — глас његовог срца.

По нашој земљи пребогатој апсурдностима ширкулишу људи који своје заблуде предано чувају, као да су неке величанствене тековине, и који се грчевито држе неких очајних створова, као да су ови свезнајући мудраци.

Сасвим је једноставан цинизам с којим нас неко проналази кад смо му за нешто потребни, а с којим нас потпуно занемарује кад ни за шта више не можемо да му послужимо.

Где више људи у неком сукобу помешају своје интересе и своје афекте и ставе у покрет своје говорне апарате, начине се таква збрка и таква смутња да ни најумнија бића не би била у стању да установе ко је прав, а ко крив. Због тога, човек који тежи осунчаности духа и спокојству душе осећа од места где се такве наклености збивају чврсто усађену, панични одвратност.

Из саме чињенице да смо са неком личношћу, случајно и без наше воље, неко време општили, ма и сасвим површно и конвенционално, могу по нас произаћи непрегледни заплети које, док смо живи, нећемо бити у стању да размрсимо.

Није неизводљиво бити, на крају краја, победоносан над устремљеношћу наоштрених људи и несносних прилика, ако се располаже коренитом отпорношћу и непопустљивом чврстином. Али једно је немогуће отклонити, чак и у случају кад је борац обдарен завидном очеличношћу, — нужност да он постане, неизбежним преображајем, после свих трвења и сукоба у разним стицајевима, знатно грубљи, горчи и, уопште, гори него што је пре тога био.

Скоро би се могло формулисати: колико доживљаја, толико патњи. И што је неки доживљај многостраније и дубље обухватио човека, тим његова патња постаје звучнутија и судбоносније. Да би то избегао, мудар човек претвара сопствено учествовање у свету у личну бездоживљајност, ограничујући своју унутрашњост од нескладних спољних струјања, и одстрањујући из своје психе елементе што би је могли узвитлати и замутити. Тако мудар људски индивидуум штити себе од два зла: од промашености већег дела проживљеног, с једне, и од болова што усколебану душевну динамику обично прате, с друге стране.

Испреда се читава незграпна конструкција апсурдно намештених и неистинито шупљих речи, кад једну невредну ствар треба завити у вео варљивости.

Илузије које се упорно одржавају упркос очевидностима што их демантују пре дају доказ о нескорењивој ограничености него о идеалистичкој настројености онога ко од њих не може да се отргне.

Наше сазнање може успети да актере нашег најомиљенијег психичког доживљавања из прошлости постави пред нас у њиховој стварној, никаквом варком више необавијеној, чудовишној аутентичности.

Кажу да непријатељске очи виде оштрије и продорније него пријатељске. Али не треба заборавити да насупрот том казивању стоји чињеница да злотворне процене сеју пустошење, раздор и умирање, док из добротворних произлазе срећни подстреци, склад, одушевљење и животворност.

Ксенија Атанасијевић

АЛОВ И НАУМОВ: „БЕКСТВО" (II ДЕО) — ЖИВОТ ПОЛИТИЧКИХ ЕМИГРАНАТА ПОСЛЕ РЕВОЛУЦИЈЕ" (НЕДЕЉА НОВОГ СОВЈЕТСКОГ ФИЛМА)

ФИЛОЗОФСКИ ФРАГМЕНТИ

1. Могућност примене научне методе на људске и друштвене проблеме

Џон Џјуи се деценијама залагао за то да се научне методе примене на решавање људских и друштвених проблема. То његово настојање остало је без успеха. А тако је и морало бити. Јер људски интереси не могу поштовати никакав ауторитет, па ни ауторитет науке и научне методе. Кад наука постане ауторитет, као што је то случај данас, онда ће се људски интереси увући и у науку па ће је натерати да им служи. Другим речима, данас се одређени интереси заклањају, покривају, оправдавају научним аргументима. Ни наука није светиња. Увек је било и биће таквих људи који имају све формалне па и стварне квалификације научника и који ће ауторитетом науке подржавати интересе одређених људских група. То ми данас веома јасно видимо, исто онако као што смо то раније веома јасно знали.

2. Наука је интегрални део живота народа

Насупрот Џону Џјуију, који је наивно мислио да је научна метода нешто идеално рационално и једини могући врховни судија у свим људским стварима, ја истичем да је свака наука (као збир научних дисциплина и као свака појединачна научна дисциплина) интегрални део живота једног народа или једног друштва, да је она израз потреба тог народа, и да је стога свака наука увек онаква каква је датом народу и времену потребна. То се односи и на природне и на друштвене науке у подједнакој мери. Наука је слуга. Наука или омогућава искоришћавање природних сила у човекову корист или објашњава, оправдава и учвршћује постојећи друштвени поредак, прихваћена веровања, начине мишљења и понашања, освештане предрасуде и табуе. Ако ово последње не чини (а у извесним периодима живота народа она то доиста не чини), онда она оправдава и подстиче реформу. А пошто је реформа такође потреба народа у датом тренутку, то је наука која оправдава и подстиче реформу (као и нови друштвени поредак, нова веровању, начине мишљења итд. које носиоци реформе стварају) такође израз датих потреба народа.

3. Наука у свом времену

Наука једног времена одговара општим детерминантама тог времена, идеалним датостима тог времена. Резултати научног истраживања крећу се у границама откривачких могућности дате епохе. Научно се истражује, проверава и доказује увек само оно што је у хоризонту људи датог времена и народа. Зато није чудно што у одређеним временима и код одређених народа нема ни трага од неких питања која су фундаментална у неком другом времену и код другог народа. Демокрит је, на пример, поставио категоријалну основу за тумачење физичких процеса (тј. материју и кретање), али квантитативна математичка физика ипак није била створена у античко доба; тек у доба Галилеја створене су опште претпоставке (откривачке могућности, односно хоризонти) за квантитативну математичку физику, па је ова тада и створена. Те опште претпоставке биле су друштвено-економске околности у којима се употребне вредности робâ претварају у прометне вредности (и, наравно, све остало што је томе претходило као узрок и све што је из тога произашло као последица). Пијаже је поставио одређене старосне границе у стицању нових сазнања; Вигодски је увидео да су те границе теоријски неодрживе; разлика у научној експликацији феномена сазнавања код ова два научника долази од разлике у друштвеним (и природнонаучним) могућностима двају различитих средина, односно епоха.

Према томе, може се рећи да свака епоха носи у себи семење свега онога што се може открити, и то како семење свих ствари које ће се открити тако и семење мисаоних форми у којима ће се обавити процедура откривања.

4. О тзв. интердисциплинарности данашње науке

Научници који су се бавили само једном дисциплином и који не виде ништа друго осим ње чуде се и поновно на велика звона откривају да је наука интердисциплинарна. Они, дакле, прво поделе науку на дисциплине, па онда увиде да је наука целовита, па зато захтевају интердисциплинарни (или још „мултидисциплинарни") приступ у истраживању одређених појава, као да наука није и раније била интердисциплинарна и као да може и да је могла бити некако другачија. У ствари, наука је увек била и биће целовита, па разуме се и независно од савремене њене тзв. интердисциплинарности.

5. Нужност догми, схема и система

Нисам присталица догми, схема и система, али увиђам да су они неопходни. Помоћу њих као помоћу некаквих материјалних оруђа човек разара, растреса, савлађује непробојност природне, друштвене и сопствене стварности, савлађује нељудски, неантропоморфизовани континуум вечног протицања ствари и догађаја. Помоћу догми, схема и система човек постаје кадар да заузме активан став према стварима и догађајима, тј. он је тада у стању да их класификује и да изазива промене на њима и с њима.

6. Језик је хоризонт света

Човек је окован језиком више него било којом традицијом. Језичке баријере је најтеже разбити. Наше живљење у свету и наше разумевање света већ је сковано у језику. Језик је не само прибежиште нашег разумевања света, него и прибежиште нашег живљења у свету. Језик је тополошка одредба нашег живота и сазнања.

7. Људски говор је чаробњаштво

Говор је призивање, магија, чаробњаштво. Људска реч и говор настали су пре свега као лозинке, као волшебни знаци, као симболи који отварају нешто (логос је реч и уједно суштина ствари). Речи су силе које носе и управљају стварима и људима. Говор је оно што људе разликује од других живих бића. Реч је човек. Реч је људска омама и помама, као што сам већ писао у „Једно и све".

Први човек Адам који је први давао имена стварима сигурно је био најсрећнији човек на свету (али то није знао нити је могао знати). Касније су га подражавали изговарајући чаробне речи у магијским обредима. Још касније су се именовање ствари и изговарање магијских речи претворили у дозивање (у молитви) и у призивање (у поезији). И у науци човек призива, али већ са свешћу да ништа неће моћи призвати. Тако се оцртава пут деградације моћи људске речи.

8. Чежња за чистим бићем

Код човека се са свим оним што се у свету збива и са свим оним што он сам чини меша оно људско, антропоморфно, родно (односно рођачко). Човек свуда тражи и налази оно што спада у његов род (односно у његову родбину). Он се тако радо оређава с људима и стварима. И зато све што за човека постоји у свету ван њега и у његовом духу то је увек само оно што је постало његов род (односно његова родбина). На све што човек додирне остаје траг људскости, ствари су се изгубиле. Ја бих тако радо желео да додирнем саме ствари, чезнем за чистим бићем, за оним изванљудским обликом и укусом ствари. Хтео бих да искусим ствари, а не људски облик ствари, не људско искуство о стварима. Хтео бих да некад сазнам, да доживим, да чујем да је неко имао контакт с неком ствари и да је при том није умазао својим људским жлездама, својим осећањима, својим категоријама. Чезнем да сазнам однос ствари према ствари.*

Миодраг Цекић

*) Прва два дела „Филозофских фрагмената" објављена су у бр. 369 и 375 нашег листа.

Афоризми

Поштење многих људи је врлина корисности.

Истина је морална чињеница као што је чињеница материјална истина.

Крај уснуле савести понос лако задрема.

Врлину доброте каткад заволе зли, а часну племенитост често прогоне добри.

Структуру сваке деспотије испуњавају две врсте душа: послушних чиновника и покорних грађана.

Истина врлине пред деспотијом је бунт, а лаж порока знак оданости.

Малим народима и великим људима често су судбина велики народи и мали људи.

Хвале у политици су пре знаци опомене него охрабрења.

Држава изнад народа је деспотизам, а слобода изнад државе анархија.

Срећа је животна а правичност историјска прилика људи.

Племенита брига и патња над лошим стварима су добрим делом осећања саучесништва и кривице.

Нема доброг рода без калема дужности на дивљем стаблу здравих инстинката.

Морална беда народа је већа претња за културу од масовног сиромаштва.

За вековно ропство народа довољно је издајство једне генерације.

Мањина добрих или злих људи не чини један народ али га често заступа.

Права усрдност зрачи разумевањем а не попустљивошћу.

Позна љубав је, у ствари, посталгија срца.

Суједа је мање антипатично стање самољубља него лажна скромност.

Предрасуду мрачног ауторитета у ропском духу обично подупире легенда о хероју.

Клонити се рђавих порива у себи значи добрим делом избећи лоше утицаје света.

Неодговорност за реч — несавесност на делу.

Деспот је не само идол већ и политички идеал роба.

Мноштво доброчинстава се не би чинило, ни захвалности узвраћало, без вере у њихову уносност.

Машта и сањарије су често само друга имена за доколицу и лењост.

Равнодушна одсутност више вређа људе у друштву од наметљиве присутности.

Пут моралности је самотнији и трновитији од пута ка слави.

Амбиција нас води ка дужности, суједа ка титули; прва ужива у успеху, а друга се шепури у достојанству.

Мноштво наших симпатија је скривено одобравање онога на шта се лично не усуђујемо.

За расипника имати мало је невоља, имати много је несрећа.

Човек је често принуђен да учи ствари које никада не може знати и да сазнаје ствари које никада не може научити.

Чист интерес тражи сурово памћење и пријатан заборав.

Непогрешивост је верски атрибут, а култ личности религија деспотизма.

Немогуће обитава у срцу немоћи.

Најоскуднији и наајмунћнији људи су обично склони да изнад свега цене моћ новца.

Неразвијена друштвена свест народа нужно условљава два облика владавине: деспотизам и анархију.

Слободан Добрић

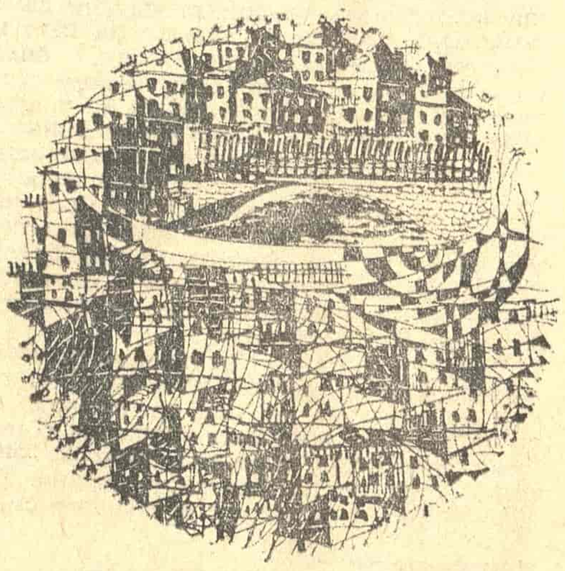

ОТВОРЕНА ПИТАЊА СРПСКОХРВАТСКОГ ЈЕЗИКА (II)

Враћање Вуковим начелима и грађење нових мостова

ДОБРО ЈЕ што се последњих година посвећује више пажње Вуку Караџићу макар само кроз то што се на саборима у Грошићу оживљава успомена на њега и његово дело. Пошто је Вук пре свега био лингвист, ваљало би да у овим судбоносним тренуцима наши лингвисти и писци покушају прочитати у чему се састојала његова лингвистичка величина. Уместо оживљавања успомене на њега, требало би да оживимо језик наших народних песама, наших народних пословица, нашег Вука и његова превода „Новог завјета". Требало би да оживимо Вукова начела, његову синтаксу и стилистику, његове морфолошке спознаје, његове завете, у једну реч: дух и структуру његова језика. Како је наш савремени књижевни језик у знатној мери одступио од многих Вукових начела, како је без чврсте норме и кодификације, без „опћените правилности", о којој је он више пута говорио, вредело би погледати да ли је и у којој мери могућ повратак тој „опћенитој правилности".

Кад ово кажем, не мислим да језик којим, на пример, пише академик Михаило Стевановић представља велику изневеру Вукових начела. Напротив, у много је чему језик којим је писана његова досад најпотпунија српска нормативна граматика (две књиге под насловом „Савремени српскохрватски језик", Београд, Научно дело, 1964. и 1969) вуковски: и стилом, и конструкцијом реченице, и склоношћу к народним речима. Али када проф. Михаило Стевановић тврди „да се наш књижевни језик, све до данас, развија по принципима Вуковим" (из Речи унапред уз прву књигу споменуте граматике, с. 52—53), то би могло бити тачно само ако мисли на језик којим пише он и још покоји српски лингвист, а од савремених писаца Бранко Ћопић, на пример. Међутим, језик београдске и србијанске штампе и публицистике, радија и телевизије, преводилачке литературе и школских уџбеника има мало везе с Вуковим језиком и мало везе с језиком и стилом самога проф. Михаила Стевановића, а то су једини облици (боље рећи огранци) књижевног језика с којима се сусреће огромна маса писмених и полуписмених припадника нашег народа.

Не знам ко је крив за такво стање и зашто се нико не бори против њега, али наслућујем да разлог томе може бити и то што наша књижевнојезичка норма допушта многа двојна и тројна решења и што многи наши граматичари сматрају да је њихов посао једино да региструју појаве у књижевном језику уместо да се боре за боља решења (кад има више могућности), за бољу реч, за лепшу реченицу, за бољи стил. А, као за инат, кад је више могућности, људи бирају горе. Тако се може поступати у књижевном језику с дугом традицијом, одавно учвршћеном нормом у свим битним питањима и одавно изграђеном културном физиономијом и књижевног језика и народа који се њиме служи. У језику, какав је наш, не верујем да је то добра политика. Нашем је језику потребна чврста норма и пуно лектора који би њоме овладали и примењивали је свагде где раде. А ми немамо ни довољно лектора, ни довољно стручних. Пре 2—3 године случајно сам поразговарао с једном новинарком „Вечерњих новости" и питао је да ли тај лист има лектора. Она ми је одговорила да су га имали, али су га отпустили јер је то скупо, а осим тога „наши су новинари школовани и писмени људи", па шта ће њима лектор. А каквим су језиком писане наше новине, не треба ни спомињати.

На то и на нормативна двојства, из којих су се изродиле многе хрватско-српске поларизације, позивају се они којима је стало да се од једног језика по сваку цену направе два, и не само до тога, већ и до цепања књижевног језика српског народа. Такви би били сретни да се устоличи и црногорски књижевни језик, и војвођански, и босанскохерцеговачки. Говорни језик Босне, осим што је ијекавски по изговору, пун је и других елемената западне варијанте (у ствари, у тој су варијанти добро однеговани многи елементи босанскога говорног језика да се њиме тамо не говори), па таква залагања имају најчешће политички призвук. ВУС је једном у своме Огледалу објавио подужe писмо једног свог читаоца, у којем је речено: „Нека остану ијекавица и екавица као симболи националне самобитности хрватскога и српског народа!" Како се овде у Београду слаба брига о језику брине, такви би симболи још могли постати и збиља.

Наш одговор на све то не би смео бити никакво поricање права, никакво ударање крстова на речи, никакво бежање од „боснизама" и „хрватизама", од којих су то многи само зато што су се учврстили у хрватском књижевном језику, а не зато што те речи не би биле и српске. Немоимо бежати ни од речи које су књижевне, од тзв. неологизама, ако су творбено исправне и ако се у систем уклапају. Уверен сам да би то био и Вуков одговор кад би га било међу живима, јер он није ударао крстове, није делио речи по томе одакле су, већ по томе колико су потребне, правилне и функционалне. Вук је и ковао речи, а то бисмо могли чинити и ми. Неки људи, који се у лингвистику слабо разумеју, виде опасност у томе што се оживљавају старе речи. Ја мислим да би требало оживети сваку реч која није заслужила да умре.

Ево неких мојих предлога који, уверен сам, могу послужити постизању таквог циља и олакшати живот свим људима и народима, поготово у оним срединама у којима живе измешани. У свим овим деобама, у којима се (особито у национално „чистим" срединама) каткад живи и ужива у трагању за разликама и посебностима, заборавља се на оне који живе у мешаним крајевима. Ми Срби не смемо на то заборавити јер добар део нашег народа живи у мешаним срединама. Тај незаборав неће, ни у ком случају, штетити култури нашега књижевног језика.

Глас х писати свагде где му је по етимологији место

Познато је да овога гласа нема, тј. није га било, у многим народним говорима. Вук га није ни говорио ни писао до 1836. године. Те је године наишао на његов изговор у југозападној Црној Гори, Боки Которској и Дубровнику, па га је отада стално писао. Вук се обавезао на Бечком договору (3. тачка) да ће се тај глас писати свагде где му је по етимологији место. Не могу се овде упуштати у то како је дошло до тога да се та обавеза у Србији прекрши, и то само у појединим речима. Ево тих речи: сух, глух, ухо, кухати, духан, муха, буха, леха, протуха, пастух, кихати и још неке. Од ових је једино лик ухо још увек у живој говорној и књижевној употреби у Србији.

Занимљиво је да су се и у нас између два рата ови ликови могли наћи и у штампи, а још чешће у књигама. Занимљиво је да се и сада говори и пише сухомеснат и кухиња, а не сувомеснат и кувиња (истина, често се говори кујна), и да су правописом забрањени ликови стреја и снаја, а кодификирани само ликови стреха и снаха. Не знам због чега су се наши лингвисти залагали за ово двојство (и тројство), али знам која опасност данас из тога извире. Знам само да је то изневера Вукових обавеза, штетно нарушавање лексичког и фонетског система, и, наравно, прилика за оне који воле разлике и расколе да у тој љубави уживају. Како не уживам у расколима, поготову ако се они уносе и у народ којем припадам, мој је предлог да се с тиме прекине. Објаснимо ли народу да се тиме враћамо завету нашег Вука, он ће то схватити и прихватити. То је, уосталом, питање које се може решити правописом, којим је већ решено питање стрехе и снахе. Ако то тако објаснимо и с таквом намером усвојимо, људи ће схватити да то није никакво попуштање и уступање, већ наша ствар, ствар нашег језика, а не неког туђег.

Глаголе са суфиксима -ирати, -исати и -овати свести на суфиксе -овати и -ирати

Највећи број глагола који се данас у нашем језику завршавају овим суфиксима преузели смо од Немаца иако нису немачког порекла. У немачком тај суфикс гласи -IEREN. Те су глаголе преузимали и преузели и сви други словенски језици, и сви су их, истини за вољу, кодификирали боље од нас. Једини ми имамо то „тројство". Да видимо како су други словенски народи поступили:

РУСИ имају двојак суфикс -ировать (комбинован) и -овать (словенски суфикс), али је много већи број глагола с првим суфиксом. Примери: организовать, адресовать, изолировать, апелировать.

СЛОВЕНЦИ, ХРВАТИ, МАКЕДОНЦИ И БУГАРИ имају јединствено решење. Немачки суфикс -ieren постао је -ирати. Наравно, македонски и бугарски језик немају инфинитива, али је то видљиво у другим глаголским облицима. Примери нису ни потребни.

ЧЕСИ, СЛОВАЦИ И ПОЉАЦИ су такође постигли јединствено решење: у словенском суфиксу -ovat(i), односно -ować.

Примери: чешки — организовати, исоловати, адресовати, апеловати;

словачки — organizovat', izolovat', adresovat', apelovat';

пољски — organisować, izolować, adresować, apelować.

Једино ми немамо ту система. Било је покушаја у нас поткрај прошлога столећа да се уведе само суфикс -овати, али није успео. Зашто је у књижевном језику дошло до продора и наставка -исати, иначе грчког порекла, није ми сасвим јасно. Најгоре је, ипак, што нема чврсте норме нити ју је могуће успоставити употребом свих трију суфикса. Стога се може писати: паралисати и парализовати, сугерисати и сугерирати. Пише се: формирати али реформисати и трансформисати, оперисати али кооперирати, цитирати али рецитовати. Тиме нисмо обогатили језик, а допустили смо разлике за које се жудни хватају.

Пошто сам свестан емоционалних набоја, предложио бих да се суфикс -овати задржи свагде где се учврстио, а да се суфикс -исати избаци из књижевног језика и замени суфиксом -ирати, а кад је могуће суфиксом -овати. И ово се питање може решити правописом, па ће време учинити своје.

Вршити семантичко разједначавање кад је год могуће и потребно

Ни у једном језику нема, заправо, правих синонима, или их има јако мало. Када се они појаве, тада се врши семантичко (значењско) разједначавање. Тако се поступа у свим словенским језицима и у свим другим језицима. У нас има мало таквих напора, а требало би да их буде више. Граматичари и лектори могу у томе помоћи својим саветима. Ја сам се досетио неколиких примера, па их овде доносим с објашњењем у загради где ми се учини потребним. Ево тих примера: играти (рукомет): плесати (танго); одложити (померити у простору, нпр. књигу): одгодити (померити у времену, нпр. састанак); поручити (у вези с поруком) : наручити (у вези с наруџбом, нпр. пића); расположење (стање духа) : располагање (поседовање); непокретност (непомичност) : некретнина (имање, кућа); лице (део главе) : особа, чељаде; сазнање (обавештење добивено од других) : спознаја (унутрашње сазнање): сипати (шећер, со) : точити, лити; представа (представа) : представа (као појам); укус (став према нечему) : окус (својство онога што се куша); топлота : топлина; течност (говорна особина) : текућина (вода и сл.) ; век (дуго раздобље) : столеће (сто година); сведочанство (доказни материјал) : сведоџба (диплома).

Неке од речи што стоје на другом месту једва се икад појављују, премда се за сваку може наћи потврда у српској

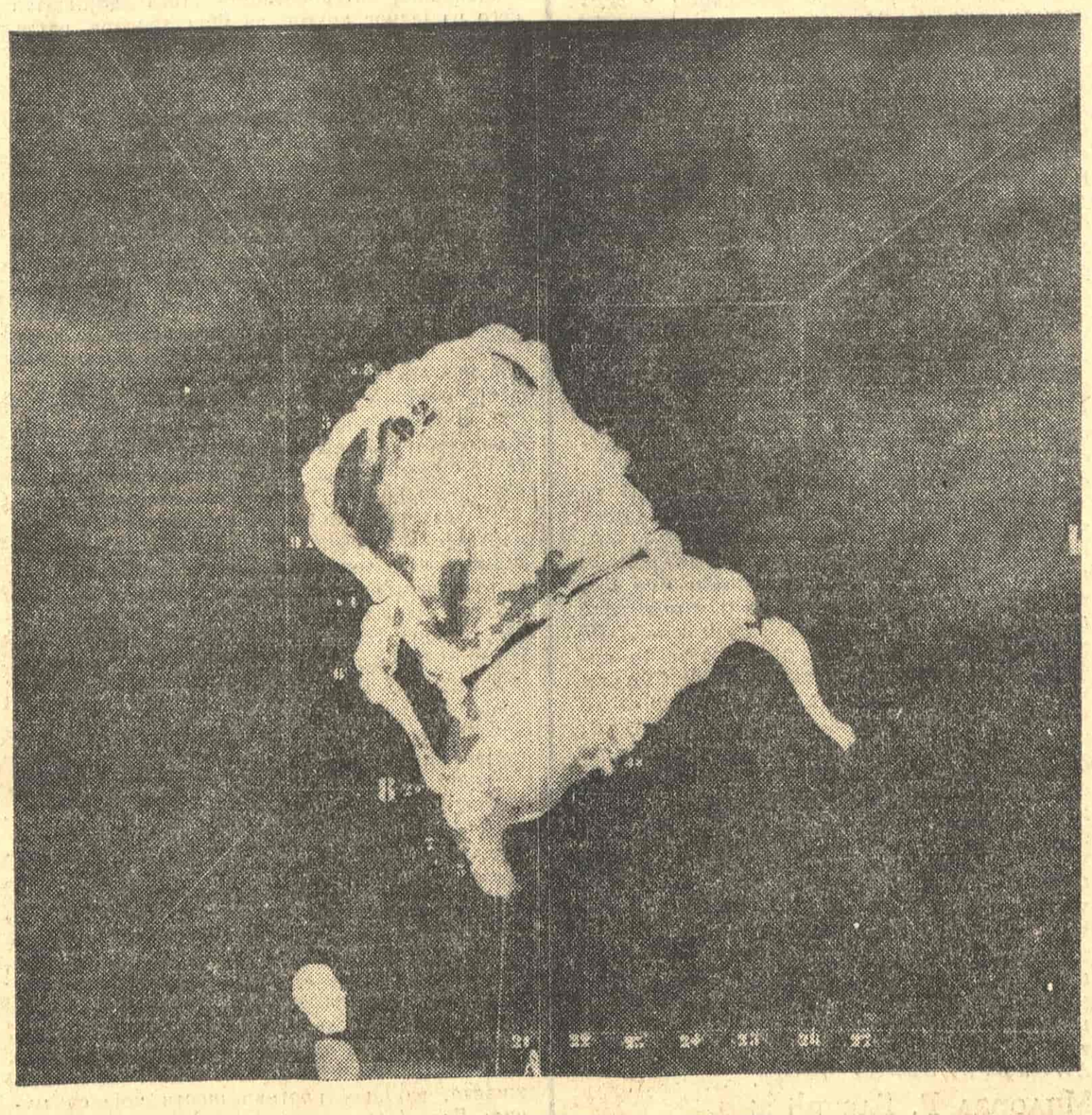

СА ИЗЛОЖБЕ У ДОМУ ЈНА У БЕОГРАДУ — ЈАНЕЗ БЕРНИК: СТОЛИЦА (1971)

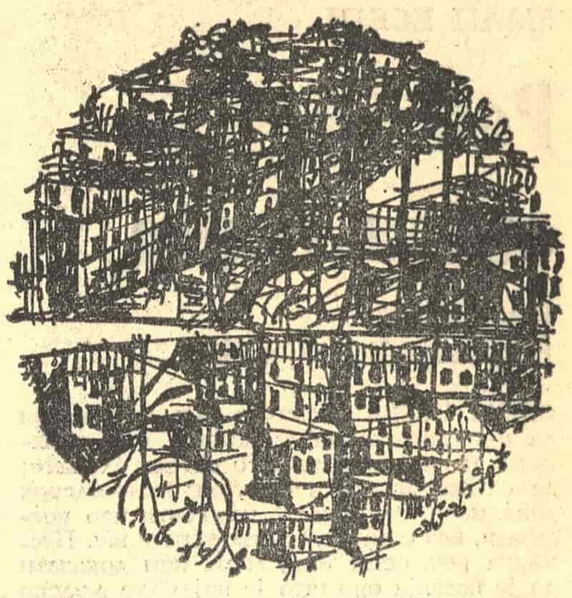

књижевности. Неке се осећају као кроатизми, а да за то нема ваљана разлога. Има наравно и других могућности. Пало ми је у очи да професор Филолошког факултета у Београду Душан Пухало разликује савремен од сувременог и савременика од сувременика. За њ су нпр. Вук и Његош сувременици, а Андрић и Крлежа савременици. Овим се разликовањем не би нашкодило култури језика, већ напротив, обогатили бисмо је, а ослободили људе непотребних емоционалних набоја.

Бранислав Брборић

*

НАПОМЕНА РЕДАКЦИЈЕ

Поводом написа проф. Бранислава Брборића, објављеног у прошлом броју, били смо више потписаних и непотписаних чланака о неким питањима која је он покренуо. Из његовог уводног писма, међутим, види се да је његов напис већи него што је онај део који је објављен у том броју. Поред данашњег, његова разматрања, имаће, вероватно, још један наставак. Тек тада ћемо почети са објављивањем написа који се односе на исте или сличне теме и проблеме, и то само оне који документовано и сажето (због огромне сарадње простор у листу за објављивање написа о овој теми мора да буде врло ограничен) разматрају питања о језику и око њега. Као и раније, у обзир за објављивање доћи ће само написи уз које њихови писци буду тачно навели име и презиме, као и тачну адресу.

Бојан Јовановић

Праг

Оборисмо тополу
А срце у њој
Нетакнуто оста

Праг се од откуцаја
Тог упорног клатна
Угиба под нама

Његова шкрипа
Сваку реч наде
У труљење гура

Под његовим гласом
Наша малаксалост
У крајњу се извесност
Губи

РОГОВИ

Пробуђене
Замршене муње

Трофеј су
Изгубљене светлости

Чекамо свануће
Звуци да се избистре
И пред природом се јави
Безазлености знак

Велија згрушалог немира
На барут мирише

Наше је присуство
Записано хицем

И у нама се преображава
Звучна безазленост јелена
У небески вокал
Самртног крика

ИЗГНАНСТВО

У сунчевом тоболцу
Искри се
Устрељена зора

Спасена дивљач
Лак је плен
Мојих погледа

Бистри се њихов бег
Од извора страха

А страх је буђење
Страх је нови дан

Наше изгнанство
У нама
Које се пени

МАЛИ ЕСЕЈИ

Реч са овога света

О поезији Радована Благојевића

СВАКА ПРАВА песничка реч морала би да нам докаже да је поезија срж живљења и оно најбоље што остаје од њега; да се сва лепота и сва топлина људских дана мора, неизбежно, испољити као поезија и, без остатка, претворити у њу. Песничка реч, осим тога, мора нам доказати да је поезија оно што је најдубље људско и што припада свима нама, без разлике; да смо сви у суштини песници, као што смо сви били деца, иако живот, најчешће, на суров начин изопачује ту истину:

Песници и деца долазе као зеленило
а одлазе са света неприметно.
Деца израстају у своје непријатеље,
а песници у своју смрт.
Деца су сваком омиљени песници,
а песници су побијена деца.

(„Цветање")

Дело Радована Благојевића — мада не увек, али веома често — показује како поетско осећање живљења, чувајући бистрину и топлину оних животних извора, из којих је поникло, избегавајући у свом преображају у песничку реч све што није суштa спонтаност и једноставност, постаје поезија, она неухватљива вредност без које је све лишено смисла, јер

Све што год очима видимо:
није довољно да живимо

(„Трагичност")

Појавивши се, као песник, још пре осамнаест година, са збирком „Мртви голубови". Радован Благојевић је већ открио основне врлине свог песничког израза, а уједно и највеће опасности које су му претиле. Врлине су биле способност сажетог и једноставног изражавања, везаност за земљу из које је поникло његово осећање света, чисто и непосредно надахнуће, јасноћа и топлина израза. „Небо је плаво око испавано", писао је он. Његове су песничке слике најбоље кад су дате брзим потезима, онакве какве нам долазе у дух кад се препустимо, као сну, најприснијим успоменама:

Твоја ми љубав оста на срцу
ко капи крви на снегу.
Узалуд чекам осмехе твоје
из капи да се излегу.

(„Никад")

Опасности су, међутим, биле: распричаност, местимични падови у прозно говорење и пренаглашени осећај горчине због несклада између интимног сна и реалности, због чињенице да стварност у главном оповргава песникову лирску визију света, а често и његов етички идеал. Нарочито је та горчина дошла до изражаја у другој Благојевићевој збирци („Човекова долина", 1956), где се повремено испољавала у иронији и сарказму, што је оштро одударало од његовог основног лирског надахнућа. Благојевић у то време још није био довољно свестан да баш чистотом, непосредношћу и топлином своје песничке речи пружа најбољи одговор на све оно што није у складу са његовим поетским доживљајем света, и да свака његова згуснутија метафора представља моћнију критику стварности него све песме у којима је експлицитно изражавао свој став „по неким питањима".

Од „Човекове долине" до збирке „Са овога света" (1971) прошло је, међутим, петнаест година. Благојевићев песнички израз је за то време очигледно еволуирао, и то у повољном смислу. Његове врлине постале су изразитије, а његове мане су у великој мери избледеле. То је, у својој бити, остала „тиха" поезија, поезија лирских ремиисценција и носталгичних враћања неким изгубљеним изворима, везана, јаче него икад, за оно исконско што носимо у себи: љубав према одређеном тлу, пејзажима и људима, према одређеној „грозници" живљења. Песничке слике, симболи који нам саопштавају ту љубав, снажнији су и згуснутији, па и једноставнији, него у ранијим Благојевићевим збиркама:

Њене крупне и мрке очи
маче јелена преко воде;
кад очи склопи, ноћ доведе,
кад их отвори, ноћ оде!

(„Очи Маријине")

Скоро сасвим је ишчезао разговорно-прозаични тон, а Благојевићева тежња да „исправи" свет, мада се ту и тамо још увек појављује у „огољеном" виду, ипак је потпуније и доследније инкорпорирана у његов поетски језик. Стога се може рећи да ова збирка значи у Благојевићевом поетском развоју један нов почетак, отварање новог пута на којем се пружају богате могућности. Можда ће, на крају тог пута, овај песник одговорити на питање које је у краткој песми „Трагичност" веома добро поставио:

Све што год очима видимо:
није довољно да живимо
од ствари смо сиромашнији.

Куда ли ми то одлазимо?

Никола Бертолино

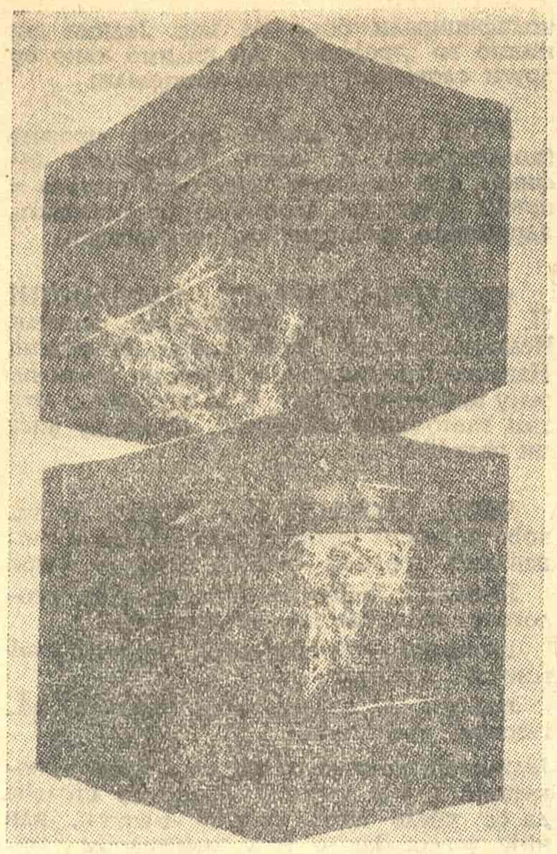

СА ИЗЛОЖБЕ У ДОМУ ЈНА У БЕОГРАДУ — АДРИАНА МАРАЖ: ГАЈБИЦА (1971)

Глас из дубине живота

„АКО ЈЕ ПОЕЗИЈА у првом реду повјерење човјека у човјека, она је самим тим и повјерење човјека у хисторију. И повјерење хисторије, напокон, у себе саму — због човјека који јој је повјерен и којега није могла одњихати, како се показало, без вјере у људску ријеч, као што и трава не може расти без пролетњег неба или дијете у зипци без мајчине пјесме". Ова песничка максима Весне Парун, мислим, има пуну важност у многим ситуацијама када је реч о значају песништва и поверењу у песника. Ако у поезији нема лажних осећања, онда је она, пре свега, веровање и у њу треба веровати као у праву реалност. То је основно и од давнина познато мишљење и читалац га мора поштовати, као што и песник мора поштовати читаоца. У том узајамном поштовању и једног и другог, поезија добија своју потпуну оправданост, јер је створена у славу човековог живота и живота уопште.

Поезија је недељиви део људске душе и људске егзистенције. Без ње би мало ко нашао оправдање за своје радости и туге, за своје поразе и победе. Отуда је поезија „будна и вјерна попут маике". Она је реалност у коју можемо ући уморни, а изаћи раздрагани. Због тога ниједна друга уметност нема више оданика од оних које има поезија. У песми ће читалац препознати део себе и свог света; наћи ће мисао коју и он мисли, али коју због оскудности маште и језика или нечега другог није умео исказати. Стварност поезије даје читаоцу веру у непролазну лепоту истине. Поезија која пружа назначена задовољства никад се не заборавља; увек је присутна у мислима, у стиховима, на уснама. Тако она у читаоцу живи свој прави живот, јер песма заправо и нема другог живота сем онога у души и срцу читаоца свиклог да слуша дах збиље и ритам времена. Стихом, тим опојним и мађијским плодом што га подарује песнику, читалац испуњава своју звучну дубину коју је живот за рачун нечег траћног створио у њему.

Кад читаочева потрошачка моћ, у односу на поезију, доживи кулминацију, она се, ипак, некако обнавља, множи и даје могућност да из памћења нестане само оно што је мање уверљиво у животном смислу. Ма колико неки читалац знао стихове напамет, он их не заборавља све дотле док је уверен у њихову моћ и разлоге да му служе као веровање. Отуда и чињеница да после више година и деценија човек памти песме које су га у младости училе о љубави, животу и истинама. Снага поезије велика је онолико колико је њен творац у могућности да нас увери у оно што је стварност његовог доживљаја који узимамо као продужетак живота у чијем колу играмо своју игру коју нам је природа одредила и обавезала нас да је проживимо.

Прави читалац или слушалац поезије никад неће побркати у разграничавању стварног и лажног песничког осећања. Његово мерило, пре свега, лежи у томе што он у песми тражи знакове живота очишћене од кљуштих лажног сјаја и издваја их као бисерна места. А та места једино могу, као за стуб, приковати читаочеву пажњу и као на ланцу одвести га до извора са кога се песник напајао. Поезија која не отвара пут читаочевом срцу, не прима се и поништава и себе и свога творца. Песник треба да иде до сржи ствари и времена и да говори из њихове унутрашњости. Спољни утисци, како мисле неки песници, не чине садржај живота и убедљивост коју он даје као кад долази из разгрнуте утробе ствари и истопије. Глас из дубине је само онај који мами и опчињава, који зове и поучује, који показује и пророкује. Суштина живота и његових принципа није, дакле, у некаквом излогу, већ у густини сржи коју ум песника мора откривати као што топли пролећни ваздух и сунце отварају пупољак. Моћ песника састоји се у томе што им машта има ту способност да о свему проговоре из срца и да нађу пут до читаочевог срца.

Милорад Р. Блечић

Коме припада Достојевски

Наставак са 7. стране

Прво што је морала да учини и што је учинила совјетска достојевскологија после револуције, било је да одбаци идеалистичка и мистичарска схватања коментатора стваралаштва Достојевскога, као што су В. В. Розанов, Д. С. Мерешковски, Вјачеслав Иванов и њима слични. Затим је прикупљен и објављен знатан број до револуције непознатих рукописних материјала. А у то су време Л. П. Гросман и, нарочито, Б. В. Томашевски створили научну основу за издавање дела Достојевскога, А. С. Долињин, Л. П. Гросман и Н. Ф. Бељчиков, основу за научну обраду његове биографије, Б. М. Енгељгарт и М. М. Бахтин за анализу проблема његове естетике и поетике, а за историјско-литерарну обраду стваралаштва младог Достојевског то исто учинили су А. И. Белицка и В. В. Виноградов. Појавили су се тада такође врло интересантни текстови о појединим проблемима стваралаштва Достојевскога, чији су аутори били Ј. Н. Тијанов, А. Л. Слоњимски, А. Г. Цејтлина, А. П. Слафтимова, А. В. Луначарски и др. Проблем демократизма Достојевскога, свеједно, тих година није решен, што је, по мишљењу Фридлендера, имало за последицу да се истраживачи ове области 40-тих година колебају између неколиких, уз то погрешних, могућности за његово решење. Они су, наиме, настојали или да идеје Достојевскога приближе идејама Бјељинскога, или су пак покушавали да основне идеје из Лењинових чланака о Толстоју механички примене на Достојевскога. То је, јасно, довело до занемаривања суштинске разлике између демократизма Достојевскога и демократизма Толстоја и револуционарних демократа, „онемогућавајући, како каже Фридлендер, да се схвати историјска својеврсност тога посебног типа демократске свести, чији је носилац био Достојевски". Супротно оваквим настојањима, Л. П. Гросман је Достојевскога поистовећивао с реакционарним државним апаратом, у чему су га касније следили В. В. Јермилов и Д. И. Заславски.

Овакве и сличне омаške совјетска достојевскологија је прерасла тек 1950—60-тих година. „Ће поистовећујући демократизам Достојевскога с демократизмом Бјељинскога или Толстоја, наша наука је, каже Фридлендер, показала да код Достојевскога имамо посла с носиоцем друкчијег, посебног типа демократске свести... И, без обзира на противречности које су му својствене, наслеђе Достојевскога припада живим, важним и вредним елементима културног наслеђа за демократску и социјалистичку културу наших дана, које ми морамо брижљиво и дубоко да изучавамо у свој његовој непоновљивој својевр сности и величини да бисмо га избили из руку представника савременог антикомунизма и да бисмо га ставили у службу развоја социјалистичке идеологије и културе".

Стога су за њега и, вероватно, за целокупну совјетску званичну достојевскологију, неприхватљиви погледи и ставови какве, по његовим сопственим речима, у својој књизи „Личност Достојевскога", износи и заступа Б. И. Бурсов или, рецимо, амерички слависта В. Терас у својој књизи „Млади Достојевски".

Бурсов је, на основу бројних одломака из писчеве кореспонденције и специјалних издања о Достојевском, руских и страних, на основу разноврсних успомена његових савременика и обилне критичке литературе, на основу анализа текстова Д. С. Мерешковскога, Л. Шестова, Н. О. Лескога и другог „обилатог и доста често интересантног биографског материјала", покушао да реконструише слику материјалне, биографске личности Достојевскога. Све је то лепо и интересантно, вели Фридлендер, али, унаточ свему, „није лако сложити се с концепцијом рада Б. И. Бурсова". Не само стога што лик Достојевскога, који Бурсов у својој књизи нуди, није адекватан, што је основна мисао књиге о психолошком двојништву аутора „Двојника" „заснована на чисто психолошкој интерпретацији" тога двојништва него из једног другог, за Фридлендера, изгледа много важнијег разлога. Наиме, на Западу, а нарочито у Сједињеним Америчким Државама, постоји и незадрживо се шири полубулеварска и булеварска литература о Достојевском, која као да нема други циљ него да шири и подгрева најразноврсније митове и легенде о „тамној страни" личности Достојевскога, писца „грешника", коме је својствена психологија човека из подземља, литература у којој су „мрвице истине" тако вешто укомпоноване с разним полуистинама и неистинама да је обичном читаоцу, веома често, веома тешко а понекад и немогућно да их разлучи. (Извор и инспирацију те и такве литературе Фридлендер види у текстовима какви су, рецимо, мемоари Љубаве Фјодоровне Достојевски, кћери славног писца, или писмо Страхова Толстоју о Достојевском.) Бурсов не само да се не супротстављa таквој литератури него јој чак „чини крупан уступак".

Уз сва признања која изриче, он у делини одбацује и концепцију В. Тераса. Разлоге за прекоре које му упућује, Фридлендер налази у томе што из његове књиге „Млади Достојевски" произлази да, како каже, „Достојевски, писац „Бедних људи", мало има везе с реалним, биографским Фјодором Михајловичем Достојевским, а ликови и садржај његових дела с историјском реалношћу његове епохе" и што Терасови ставови о делима Достојевскога потврђују Малроову тезу, по којој се велика уметност рађа из већ постојеће уметности а не из живота.

Стога, с друге стране, Фридлендер, као пример за напредак совјетске достојевскологије, узима књигу Ј. Ељсберга „Лењиново наслеђе, живот и литература", у којој овај Достојевскога „оправдава" тиме што се „уплашио противречности, распада света на људске атоме" у буржоаском друштву, а „једностраност" његових погледа на руски живот, коју нису избегли ни други велики писци тога времена, објашњава тиме што је у то време „веома тешко било схватити како, самокретањем живота, из оних противречности које су мучиле Достојевскога, може да се роди ново, којим путевима идеје демократизма и социјализма могу да овладају масама, како ће то помоћи човеку да се избави од старога, овештаалога". Или, рецимо, кад говори о напретку монографске литературе о Достојевскоме, он истиче књигу В. Кирпотина „Разочарање и пад Родиона Раскољникова", а главну вредност ове књиге и, уопште, свих радова овога аутора, види у томе што овај „даје критику егзистенцијализма и других њему блиских идеалистичких концепција стваралаштва Достојевскога, доказујући да „Злочин и казна", као и друга дела Достојевскога, нису пројекција романсијерове „рањене" душе, већ комплексни одраз дубинских процеса друштвеног и идеолошког живота Русије у једном моменту оштре кризе њене националне историје".

Овакво конфронтирање једне концепције у приступању стваралаштву Фјодора Михајловича Достојевскога, па и кад је у питању совјетска достојевскологија, само је једно од могућних стања ствари, које се, као што смо рекли, понавља. У овом случају, међутим, оно се може сматрати извесним напретком у односу на стање које му је претходило. Јер и сам Фридлендер на једном месту у тексту о коме је било речи каже да је „питање о месту Достојевскога у историји руске националне културе и о значају његовог наслеђа за наше време добило принципијелно решење „за" а не „против" и да је сада могућно да се приђе „дубљем прилазу и посебним, специјалним аспектима стваралаштва овога писца, његовим друштвеним и философским погледима, етичким и естетичким идеалима, типологији реализма Достојевскога, његовој поетици итд".

Треба се надати, а сада су могућности за то веће него икад, да ће до тога и доћи.

Станојло Богдановић

Мирољуб Тодоровић

У свако доба дана и ноћи чека вас топли Мирољуб Тодоровић

мирољуб тодоровић лови голубове
на крововима сан франциска
не ограничавајте пораст издатака
на мирољуба тодоровића
мирољуб тодоровић вам поклања цео свет
користите изванредне могућности
мирољуба тодоровића
никуд без мирољуба тодоровића
за потпалу ваше ватре мирољуб тодоровић
ваш пријатељ и саветодавац
мирољуб тодоровић
испржите ситно сецканог мирољуба
тодоровића

мирољуб тодоровић за јело
мирољуб тодоровић за индустрију
мирољуб тодоровић за путеве
анкетни лист:
да ли сте чули за мирољуба тодоровића
да ли сте га употребљавали
да ли сте задовољни мирољубом
тодоровићем

да ли сте потенцијални купац
мирољуба тодоровића
да ли у вашој трговачкој мрежи
има свежих мирољуба тодоровића
мирољуб тодоровић по најсавременијем
технолошком поступку
брз контакт и потпун пословни успех
са мирољубом тодоровићем
ускоро на тржишту нови супер
мирољуб тодоровић
награђујемо најбоље купце
наших мирољуба тодоровића
мирољуб тодоровић одговара укусу
милиона потрошача
и ви треба да упознате
наше мирољубе тодоровиће
пробајте мирољуба тодоровића
и бићете одушевљени
у свако доба дана и ноћи
чака вас топли мирољуб тодоровић

ШИРИМО СВОЈЕ МИРОЉУБЕ ТОДОРОВИЋЕ

нигде као овде нисам видео
толико мирољуба тодоровића
сваког јутра мирољуби тодоровићи
упрежу осам црвених коња у кочију
свако поподне мирољуби тодоровићи
откуцавају тачно време
ноћас сам заспао у цепу од панталона
свога мирољуба тодоровића
мирољуб тодоровић је позван
да буде у првим борбеним редовима
неопходно је разликовати
шта је мирољуб тодоровић а шта није
даља реорганизација мирољуба тодоровића
довешће до унутрашње стабилности
мирољуб тодоровић не препушта
човека самоме себи
човек са мирољубом тодоровићем
не осећа се сам
јасно је да можемо бити
потпуно задовољни мирољубом тодоровићем
мирољуб тодоровић делује
као снажна интеграциона сила
ширимо своје мирољубе тодоровиће

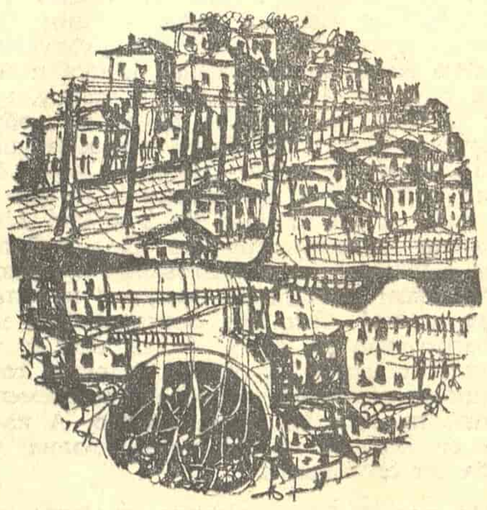

АКТУЕЛНЕ ТЕМЕ —

ДРУШТВЕНИ ПРОБЛЕМИ —

ПЕРСПЕКТИВЕ —

СТАВОВИ

БОЈОВИЋ БРАНКО: Историјски споменици и трагови. 396 (1. август), 3; Моћ и немоћ урбанизма. 399 (16. септембар), 1.

БРАШАНАЦ ЧЕДОМИР: Над отвореном књигом. Поводом XVI међународног сајма књига у Београду. 403 (16. новембар), 1.

БРБОРИЋ БРАНИСЛАВ: Отворена питања српскохрватског језика II. 404—405 (11. децембар), 13;

БУДЕР НЕВЕНКА: Амандман Невенке Будер. 390 (8. мај), 1.

ВУЈИЋ САВА С.: Запостављена уметност говорништва. 388 (10. април), 1.

ВУЈНОВИЋ ДУШКО: О језику Томе Маретића, 396 (1. август), 10.

ДАМЊАНОВИЋ ЉУБОМИР: Култура и Нови Београд. 396 (1. август), 1; Зашто стварати мученика? 399 (19. септембар), 1.

БУРКОВИЋ ДЕЈАН: Разлика у диференцији. 387 (27. март), 1.

ИВАНОВИЋ ВАСКО· Земљаци, људи, куда и како? 387 (27. март), 1; Не љутите човека. 391 (22. мај), 1; Горе од ума. 394 (1. јул), 1.

ИВИЋ ПАВЛЕ: Преокренути језички фронтови. 402 (1. новембар), 1.

ЈЕВТИЋ МИЛОШ: Масовне културне делатности. 397—398 (16. август), 1.

ЈЕРЕМИЋ ДРАГАН М.: Занемарена десета муза. 386 (13. март), 3; Култура, политика и привреда. 401 (16. октобар), 1.

КИСИЋ ОСТОЈА: Врхунска култура — погрешан термин. 401 (16. октобар), 1.

КОСИЕР БЕРИСЛАВ: Чекање једног солитера. 395 (16. јул), 1.

МАРИЋ САВО: Одлуке и заборави. 404—405 (11. децембар), 1;

МИЛОШЕВИЋ НОВАК Н.: Језик устава и закона. 404—405 (11. децембар), 1;

МАРКОВИЋ ДРАГАН: А иза тога: шта? 389 (24. април), 1; Хадијино искушење. 390 (8. мај), 1; Коларићу, Панићу. 391 (22. мај), 1; Дечакова судбина. 392 (5. јун), 1; Просечно — срећни. (19. јун). 1; Три мандарине. 394 (1. јул), 1.

МАТИЋ ВОЈИН: Мирно спавај, исправни грађанине. 389 (24. април), 1.

МИРКОВИЋ ЧЕДОМИР: Како се формира књижевни укус? 395 (16. јул), 1; Издавачи и књижевна критика. 397—398 (16. август), 1; Десет напомена поводом текста Д. Стефановића. 399 (16. септембар), 11; Седам напомена. Поводом писма В. Станисављевића. 400 (1. октобар), 5; Још неколико напомена о књижевности у школама. Поводом другог писма Д. Стефановића. 402 (1. новембар), 10.

НОВАКОВИЋ СЛОБОДАН: Време естраде или о Пули после Битеф-а. 400 (1. октобар), 9.

ПРОТИЋ ПРЕДРАГ: Смемо ли књиге спаљивати? 384 (13. фебруар), 2; Кадрови су пресудни. 385 (27. фебруар), 1; Издавач конкурише самоме себи. 386 (13. март), 1; Прилози историји издавачких заблуда. 388 (10. април), 1; Погрешни разлози слабог читања. 400 (1. октобар), 1; Неки разлози слабог читања. 403 (16. новембар), 1.

СТЕВАНОВИЋ МИХАИЛО: Истина о Новосадском договору. 387 (27. март), 1; 388 (10. април), 4; У својој кући. Уз последње Разговоре о језику у „Вјеснику". 389 (24. април), 9; Под удар је пао и Бечки договор. 390 (8. мај), 9.

ТОШОВИЋ РИСТО: Драма писца и књиге. 390 (8 мај), 1; О материјалним условима уметничког стваралаштва. 402 (1. новембар), 1.

ТРИФКОВИЋ РИСТО: Хировита судбина књига. 392 (5. јун), 1.

ТУРЛАКОВ СЛОБОДАН: Транзисторски успављивач. 396 (1. август), 1.

АНКЕТА —

ТРИБИНА —

МИШЉЕЊА —

СУОЧАВАЊА

АБРАХАМ ПЈЕР: Осми октобарски сусрет писаца. Дух стварања — дух супротстављања. Песници без револуционарног духа — осредњи песници. 402 (1. новембар), 3.

БАКОЧЕВИЋ АЛЕКСАНДАР: Друштвене претпоставке и материјална основа самоуправне културне политике. 402 (1. новембар), 1.

БАНДИЋ МИЛОШ И.: Књижевна жетва 1970. Приповетка излази из подређеног положаја. 382 (16. јануар), 3; Револуција и књижевно искуство. 400 (1. октобар), 3.

БЕЛОВИЋ МИРОСЛАВ: Позориште и револуција. Револуција и позоришна етика. 395 (16. јул), 1.

БЕРИСАВЉЕВИЋ ЖИВАН: Еманципација српске културе. 392 (5. јун), 3.

СПЕЦИЈАЛНИ ПРИЛОГ

ПРИЛОЗИ ОБЈАВЉЕНИ У »КЊИЖЕВНИМ НОВИНАМА« У 1971. ГОДИНИ

БРКОВИЋ ЈЕВРЕМ: О историји ћутања. 397—398 (16. август), 1; О храбрости. 403 (16. новембар), 1.

ГАВРИЛОВИЋ ЗОРАН: Сукоб на књижевној левици није окончан. 384 (13. фебруар), 3; Осми октобарски сусрет писаца. Дух стварања — дух супротстављања. Три разлога за стваралаштво. 402 (1. новембар), 3.

ДРЕВИЦ ИНГЕБОРГ: Осми октобарски сусрет писаца. Дух стварања — дух супротстављања. Друштво се брани од критике књижевног реализма. 402 (1. новембар), 9.

ДРУГОВАЦ МИОДРАГ: Књижевна жетва 1970: Време критике. 382 (16. јануар), 3.

ЕГЕРИЋ МИРОСЛАВ: Поводом метода и конструктивних начела књиге. 384 (13. фебруар), 3.

ЗОРИЋ ПАВЛЕ: Књижевна жетва 1970: Разноврсност и квалитет. 382 (16. јануар), 3.

ЈЕРЕМИЋ ДРАГАН М.: Филм, политика и „нова текстуалност". 390 (8. мај), 3.

ИСАКОВИЋ АНТОНИЈЕ: Револуција је отворен жртвеник. 401 (16. октобар), 3.

ЈАГЛИКИН ДУШАН: Радник у савременој књижевности. 382 (16. јануар), 1.

ЈЕРЕМИЋ ДРАГАН.: Филм, политика и секс. 383 (30. јануар), 1; Будимо јачи од „судбине". Отворено писмо Петру Шегедину. 388 (10. април), 9; Хуманизам а не национализам. Друго отворено писмо Петру Шегедину. 395 (16. јул), 5; За критичност и демократичност културне акције. 403 (16 новембар), 4.

ЈОВАНОВИЋ ЖАРКО: Позориште и револуција. Ирealност театра и реалност револуције. 396 (1. август), 5.

ЈОКА МИЛЕ: Писци и Париска комуна. 385 (27. фебруар), 1.

КАЛАФАТОВИЋ БОГДАН: Прилике и неприлике са цензуром. 384 (13. фебруар), 1.

КАЛЕЗИЋ ВАСИЛИЈЕ: Између хуманизма и апсурда. 394 (1. јул), 1.

КЕРМАУНЕР ТАРАС: Књижевна жетва 1970: Професионална жетва. 382 (16. јануар), 3; Шта се ново догађа у југословенским књижевностима: На походу је лудизам. 388 (10. април), 3; Позориште и револуција. Шта је права револуција позоришта? (Са словеначког превео Дејан Познановић). 395 (16. јул), 3; Осми октобарски сусрет писаца. Дух стварања — дух супротстављања. Авангарда — велеиздаја свега датог. 402 (1. новембар), 3.

ЛЕБЕДИНСКИ СЛАВКО: Драма у одсуству писца. 399 (16. септембар), 1.

МАЦАРЕВИЋ ВЛАДО: Позориште и револуција. Дијалектика односа казалишта и револуције. 396 (1. август), 5.

МАНДИЋ ИГОР: Лига књижевне производње. 383 (30. јануар), 3.

МАРКОВИЋ МИХАИЛО: Из разговора о уставним амандманима. Решење је у социјалистичкој демократизацији. 390 (8. мај), 5.

МАРКОВИЋ СЛОБОДАН Ж.: Да ли је постојао само књижевни сукоб? 384 (13. фебруар), 3.

МИЛЕТИЋ ГОЈКО: Мит о миту. 386 (13. март), 7.

МИЛОСАВЉЕВИЋ ПЕБА: Пандекте за Ловћен. 391 (22. мај), 5.

МИЛОШЕВИЋ НОВАК М.: Појам културе у законима. 386 (13. март), 1.

МИШИЋ ЗОРАН: Осми октобарски сусрет писаца. Дух стварања — дух супротстављања. Хомо луденс и хомо политикус не чине читавог човека. 402 (1. новембар), 3.

ПАЛАВЕСТРА ПРЕДРАГ: Шта се ново догађа у југословенским књижевностима. Тренутак критичке негације. 389 (24. април), 7.

ПЕТКОВИЋ НОВИЦА: Шта се ново догађа у југословенским књижевностима. Нов поетски хоризонт. 388 (10. април), 3; Књижевна жетва 1970: Нове обликовне могућности. 382 (16. јануар), 3.

ПЕШИКАН МИТАР: Наша језичка норма данас. 404—405. (11. децембар), 1;

ПРЕДИЋ ВЛАДИМИР В.: За научнији однос према култури. 403 (16. новембар), 3.

РАДОСАВЉЕВИЋ ДРАГИША. Традиционалан приступ култури, 403 (16. новембар), 3.

РАСТЕГОРАЦ ИВАН: Инспиративна моћ револуције. 401 (16. октобар), 3.

РЕДАКЦИЈА КН: Нетолерантно и неначелно. 381 (2. јануар), 1.

РЕБЕП ДРАШКО: Књижевна жетва 1970: Детињство и уметност. 382 (16. јануар), 3; Дисперзивна светлост младости. 390 (8. мај), 3; Позориште и револуција. Рефрени револуције и живе легенде. 395 (16. јул), 3.

РИБНИКАР ЈАРА: Чему писати? 392 (5. јун), 5.

РОБ-ГРИЈЕ АЛЕН: Чему писати? (С француског превела Драгослава Рисимовић). 392 (5. јун), 5.

СТОЈИЧИЋ БОКО: Реалност а затим визије. 403 (16. новембар), 3.

СУБРАМАЊАМ КА НА: Чему писати? (С енглеског превела Милица Минт). 392 (5. јун), 5.

ТИРНАНИЋ БОГДАН: За једну друкчију кинематографију. 396 (1. август), 1.

ТРИФКОВИЋ РИСТО: Најпримарније: литература. Нека тренутно актуелна питања босанскохерцеговачке литературе. 400 (1. октобар), 1.

ТРИФУНОВИЋ ЛАЗАР: Ликовни израз косовског предања. 385 (27. фебруар), 7.

ЋОСИЋ ДОБРИЦА: Обнављање вредности. 392 (5. јун), 1.

ЋУРЧИНОВ МИЛАН: Шта се ново догађа у југословенским књижевностима. Иновације ван супротстављања. 389 (24. април), 7.

ФИШЕР ЕРНСТ: Чему писати? (С енглеског превела Милица Минт). 392 (5. јун), 5.

ХОРВАТ БРАНКО: Из разговора о уставним амандманима. Узроци разбуктавања национализма. 390 (8. мај), 5.

ЦАР ДУШКО: Позориште и револуција. Ратна и послератна драматургија. 395 (16. јул), 3.

ШИТА ВЕХАБ: Књижевна жетва 1970: Година антологија албанске књижевности у нас. 382 (16. јануар), 10.

ЕСЕЈ —

МАЛИ ЕСЕЈ —

АНАЛИЗЕ —

ПРИМЕРИ —

ВИЗИЈЕ ПРОШЛОСТИ

БЕРТОЛИНО НИКОЛА: Реч са овога света (о поезији Радована Благојевића). 404—405 (11. децембар), 14;

БЛЕЧИЋ МИЛОРАД Р.: Глас из дубине живота. 404—405 (11. децембар), 14;

ВУКОВИЋ БОРБИЈЕ: Фортунин подсмех. О Андрићевим причама „Знакови" и „Ћоркан и Швабица". 397—398 (16. август), 9.

ВУЧКОВИЋ РАДОВАН: Критика, теорија и историја литературе. 393 (19. јун), 3.

ВУЧО АЛЕКСАНДАР: Без маштања нема напретка. 393 (19. јун), 1.

ГЛИГОРИЋ БЕЛИБОР: Глума Љубише Јовановића. 394 (1. јул), 3.

ЈЕРЕМИЋ ДРАГАН М.: Похвала мудрој речи. 404—405 (11. децембар), 11;

ЈЕРЕМИЋ НИКОЛА: Поезија увек нова. Савремени звукови у старини. 391 (22. мај), 8.

МАТИЋ ДУШАН: Узгред буди забележено (Бележио Владимир В. Предић). 381 (2. јануар); 382 (16. јануар); 384 (13. фебруар); 385 (27. фебруар) — стр. 1.

МИЛАНКОВ МОМЧИЛО: Заблуде или време искушења. 399 (16. септембар), 3.

ОРМАИ ИВАН: Хероји су опрезни. 391 (22. мај), 1.

ПАВЛОВИЋ МИХАИЛО: Аполивер о Србима. 396 (1. август), 7.

ПЕТКОВИЋ НОВИЦА: Зар се песник убио? 397—398 (16. август), 3.

ПОПОВИЋ БОГДАН А.: Песник пред својим временом. 389 (24. април), 1.

ПОРТИЉО ЛУИС: Последње иступање Мигела де Унамуна. (Превео с руског Милан Николић). 391 (22. мај), 3.

САМАРЏИЋ РАДОВАН: Под мртвим Снегом. Из студије о Мехмед-паши Соколовићу. 401 (16. октобар), 8.

СТОЈНИЋ МИЛА: О границама поезије. 381 (2. јануар), 3.

ТАУТОВИЋ РАДОЈИЦА: Хуманизам између идеологије и науке. 383 (30. јануар), 3; Мерење без мерила. 404—405 (11. децембар), 3;

ЦЕРОВИЋ РАЈКО: Запис о Његошевој лирици. 395 (16. јул), 7.

ЦАЦИЋ ПЕТАР: Кад и како — два питања у „Проклетој авлији". 384 (13. фебруар), 7.

ШУТИЋ МИЛОСЛАВ: Космос у поезији Бранка Миљковића. 385 (27. фебруар), 3; Савладана структура. 401 (16. октобар), 5.

IN MEMORIAM —

РАСТАНЦИ

БОШЊАК СРЕТО: Тежња ка интегралном. Леонид Шејка (1932—1970). 381 (2. јануар), 9.

ДИМИТРИЈЕВИЋ ДРАГОЉУБ В.: Тома Живановић. 389 (24. април), 10.

МАРКУШ ЗОРАН: Како време пролази. Поводом смрти Љубомира Мицића. 393 (19. јун), 11.

МИЛИЋЕВИЋ ОГЊЕНКА: Привид и природа глумца. Сећање на Љубишу Јовановића. 396 (1. август), 12.

ПЕИЋ БРАНКО: Одлазак Берђа Лукача. Необјављена мицљења великог марксисте. 393 (19. јун), 12.

СТОЈКОВИЋ АНДРИЈА Б.: Светомир Ристић. 394 (1. јул), 11.

ИНОСТРАНЕ ТЕМЕ —

КУЛТУРА У СВЕТУ —

НОВЕ ОЦЕНЕ —

ТРАЈНЕ ВИЗИЈЕ

АДАЊА КАТАРИНА: Уметност у Хонг Конгу. 397—398 (16. август), 15.

БОГДАНОВИЋ СТАНОЈЛО: Научна конференција о Достојевском. Сто педесет година од рођења Фјодора Михајловича. 403 (16. новембар), 8.

ВОМАН ГАБРИЈЕЛА: Лов на мурење (Превео Бранимир Живојиновић). 386 (13. март), 10.

БОРБЕВИЋ НАДА: Смрт Јурја Млинка. 402 (1. новембар), 11.

ЕНЦЕНСБЕРГЕР ХАНС МАГНУС: Оштрачи ножева и песници (Превео Бранимир Живојиновић). 386 (13. март), 9.

ЗЛАТАНОВИЋ РАДОСЛАВ: Изазов: Лотреамон или свет? (1. јул), 7.

ЈЕШИЋ НЕДЕЉКО: Обилазећи париске књижаре. 392 (5. јун), 11.

ЈОВАНОВИЋ МИЛИВОЈЕ: Тренутак руског гротескног театра. 387 (27. март), 10; Нови роман Александра Солжењицина. 395 (16. јул), 11; Пасеистички театар Јевгенија Замјатина. 396 (1. август), 11.

ЈОВИЋ СНЕЖАНА: О узроцима студентских немира. 382 (16. јануар), 11.

КИТАНОВИЋ БРАНКО: XXIV конгрес КПСС и совјетска књижевност. 389 (24. април), 10.

ЛУКИЋ СВЕТА: Наш главни град — песничка инспирација. Београдска песма. 382 (16. јануар), 9.

МАРИЦКИ-ГАБАНСКИ КСЕНИЈА: Ми у Грчкој. 392 (5. јун), 11.

МАТАРИЋ МИРЈАНА Н.: Експериментална издавачка кућа у Гетеборгу. 390 (8. мај), 11.

МЕКЕЛ КРИСТОФ: Мој краљ (Превео Бранимир Живојиновић). 386 (13. март), 10.

МИЋЕВИЋ КОЉА: О симболици елемената и митолошкој фигурацији Пола Валерија. 402 (1. новембар), 7.

МОСКОВЉЕВИЋ ОЛГА: Побуна младих и нов облик. Норвешка прозна књижевност од средине 60-их година до данас. 394 (1. јул), 9.

МУСИЋ СРБАН: Сећање на Бруна Мерићија. 384 (13. фебруар), 11.

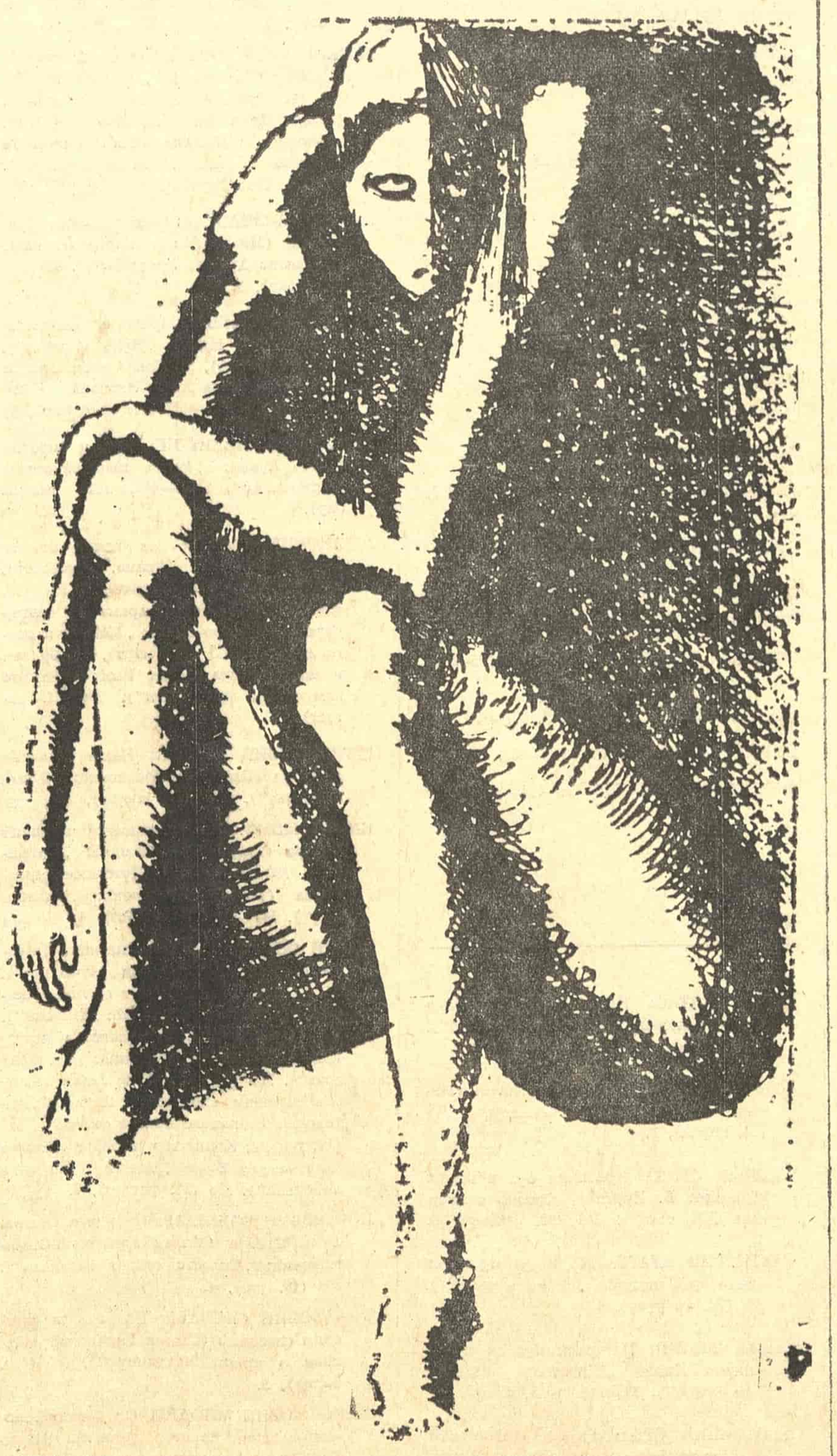

У СПЕЦИЈАЛНОМ ДОДАТКУ ЦРТЕЖИ ДАРИЈА БЈАБЕТИЈА СА ИЗЛОЖБЕ У КУЛТУРНОМ ЦЕНТРУ ГРАДА БЕОГРАДА

ПРИЛОЗИ ОБЈАВЉЕНИ У »КЊИЖЕВНИМ НОВИНАМА« У 1971. ГОДИНИ

ОБРАДОВИЋ МИЛА: У походе спомен-дому Емила Нолдеа. 392 (5. јун), 9.

ПАШИЋ МИРОСЛАВ: Два шпанска песника у Њујорку. 381 (2. јануар), 11.

ПОПОВИЋ АЛЕКСАНДАР Б.: Никоме није био подређен. Поводом стогодишњице рођења Хајнриха Мана. 390 (8. мај), 11.

ПУТИК ЈАРОСЛАВ: Савремена чешка књижевност: Добар човек (Превео Драгутин Вујановић). 382 (16. јануар), 7.

РАЈИЋ ЉУБИША: Савремена норвешка лирика. 394 (1. јул), 10.

РАЈНИГ КРИСТА: Делфин (Превео Бранимир Живојиновић). 386 (13. март), 9.

РЕДАКЦИЈА КН: Трагедија и религиозно осећање. Наши сигналисти у свету. Хенри Хатавеј о свом раду. Збирка песама Боба Дилена. 400 (1. октобар), 10 и 11; Арагонов „роман" о Матису; Састанак уредника књижевних листова у Софији; Нобелова награда Паблу Неруди. 402 (1. новембар), 11;

РОСИЋ ЉУБИЦА: Пољска култура у 1970. години. 387 (27. март), 10.

РУД НИЛС ЈОХАН: Дошла је с кишом (Превела: Олга Московљевић). 394 (1. јул), 9.

СВИТАК ИВАН: Савремена чешка књижевност: Култура и бирократија (Превео Драгутин Вујановић). 382 (16. јануар), 7.

ТРЕНКОВИЋ ВЕРА: Ретроспектива Макса Ернста. 393 (19. јун), 11.

ЧЕРВЕНКА МИРОСЛАВ: Савремена чешка књижевност: Конвенције и новаторство у савременој поезији (Превео Драгутин Вујановић). 382 (16. јануар), 7.

ЧУРА ИЛЕНА: Сећање на Рабиндраната Тагору. 396 (1. август), 11.

ИНТЕРВЈУ

ДИМИТРИЈЕВИЋ ВЛАДИСЛАВ: Музика је велика ризница људског духа. Разговор с композитором Михаилом Вукдраговићем. 382 (16. јануар). 12; Лепота је стварност и тајна. Разговор с композитором Енриком Јосифом. 387 (27. март), 12; Позориште као слика живота. Последњи разговор с Бојаном Ступицом. 391 (22. мај), 12.

БОРЂЕВИЋ БОРА: Вјерујем у славенски, европски алтруизам. Разговор са сликаром Мирком Рачким. 390 (8. мај), 12; Југославија — хисторијска нужност. Разговор с књижевником Новаком Симићем. 394 (1. јул), 12.

ИВАНОВИЋ ВАСКО: Четири улоге Владимира Булатовића ВИБ-а. 401 (16. октобар), 12.

ПАВЛОВИЋ БРАНКО: О достојанству државе и безбедности грађана. Разговор с професором Београдског универзитета Светозаром Стојановићем. 403 (16. новембар), 12.

ПРЕДИЋ ВЛАДИМИР В.: Лепота је само одблесак нечег давно изгубљеног и заборављеног. Разговор с Еженом Јонеском. 399 (16. септембар), 12.

РАСТЕГОРАЦ ИВАН: „Моји астронаути нису Флаш Гордони". Разговор са сликом Ољом Иванјицком. 386 (13. март), 12.

ТРАУБЕРТ ДИТЕР: Време за организацију (Разговор са Хербертом Маркузеом). 404—405 (11. децембар), 16;

ЈУБИЛЕЈИ —

ДАТУМИ

БАБОВИЋ МИРОСЛАВ: Творац „Легенде о великом инквизитору". 404—405. (11. децембар), 7;

БОГДАНОВИЋ СТАНОЈЛО: Коме припада Достојевски. 404—405 (11. децембар), 6;

ВОЈВОДИЋ РАДОСЛАВ: О охолости, о љубави за друге, о богу и смрти, па о томе како је Достојевски победио Толстоја. Сто педесет година од рођења Фјодора Михајловича. 403 (16. новембар), 7.

ЈОВАНОВИЋ МИЛИВОЈЕ: О пророцима и бојовницима. Поводом педесетогодишњице смрти Александра Блока и Николаја Гумиљова. 400 (1. октобар), 10; Достојевски и идеја успостављања космичке правде. Сто педесет година од рођења Фјодора Михајловича. 403 (16. новембар), 7.

КОСТИЋ КОНСТАНТИН: Значајно дело скромног човека. Сто година од рођења Анђелка Крстића. 302 (1. новембар), 5.

ПАЛАВЕСТРА ПРЕДРАГ: Универзална димензија Андрићеве прозе. 401 (16. октобар), 1.

ПИАТЈЕ ЖАКЛИН: Стогодишњица Марсела Пруста (Превео Душан В. Станковић). 400 (1. октобар), 10.

СТОЈКОВИЋ АНДРИЈА Б.: Схватање алијенације и дезалијенације у делу Светозара Марковића. 402 (1. новембар), 5.

КАРИКАТУРЕ —

ЦРТЕЖИ —

ИЛУСТРАЦИЈЕ —

СЛИКЕ —

ВИЊЕТЕ —

СТРИП

БЈАБЕТИ ДАРИО: 404—405.

БЛАНУША МИЛАН: 387.

БОГОЈЕВИЋ СЛАВОЉУБ: 391.

ДИМИТРИЈЕВИЋ МИЛО: 397—398.

БОКИЋ ДУШАН: 382, 384.

БОРЂЕВИЋ СТЕВАН: 395.

ЗОРИЋ МИЛИЦА: 384:

ИСАКОВ БОРЂЕ: 390.

КАПОР МОМО: 400, 401, 404—405.

ЛУДВИГ ДУШАН: 386.

МАРКОВИЋ СЛОБОДАН: 389.

МИЛИЋ СЛОБОДАН: 393.

МИЛОРАДОВИЋ МИЊА: 384, 402.

МИТРОВИЋ НЕБОЈША: 385.

НАУМОВИЋ СТЕВАН: 401.

ПИКАСО ПАБЛО: 383, 402, 403.

РАКИЦИЋ ЈОВАН И.: 396.

РАТКОВИЋ ЦОЈА: 383—387, 390—400, 402, 403, 404—405.

СТЕВАНОВИЋ ТОДОР: 381.

СТОЈАНОВИЋ МИОДРАГ: 387, 393, 400.

СТОЈШИЋ ДИМИТРИЈЕ: 392, 399.

ТИКВЕША ХАЛИД: 382, 384—393, 395—399, 403.

ЦОНИЋ БРАНКО: 383, 384, 389, 397—398, 400.

ЦУМХУР ЗУКО: 381—385, 385—403.

ШЕЋЕРОВСКИ ВИКТОР: Б.: 404—405.

КРИТИКА

БАБИЋ ЖАРКО: Нови светски гробови (Драган Биорац: „Октобарска елегија"). 387 (27. март), 4.

БОГЕТИЋ БОШКО: Духовни квалитет (Миодраг Павловић: „Нова скитија"). 389 (24. април), 8.

БОШЊАК СРЕТО: Критички суд историје (Миодраг Б. Протић: „Српско сликарство XX века"). 383 (30. јануар), 4.

ВЛАТКОВИЋ ДРАГОЉУБ: Есеји и записи (Велибор Глигорић: „Сенке и снови"). 385 (27. фебруар), 4.

ДАВИД ФИЛИП: Најкраћи пут до пакла (Мирко Ковач: „Животопис Малвине Трифковић"). 395 (16. јул), 4.

ДЕЛИБАШИЋ ПРЕДРАГ: Социјално-критичка компонента филма (Милан Ранковић: „Друштвена критика у савременом југословенском филму). 386 (13. март), 8.

ДРАГОЈЛОВИЋ ДРАГОЉУБ: Историја српске ћирилице (Петар Борђић „Историја српске ћирилице"). 400 (1. октобар), 4.

ЗОРИЋ ПАВЛЕ: Чаролија сећања (Бранко Ћопић: „Башта сљезове боје". 383 (30. јануар), 4; Свет саткан од снова (Слободан Ракитић: „Свет нам није дом"). 385 (27. фебруар), 5.

ИВАНОВИЋ РАДОМИР: Роман као одгонетање живота (Војислав Максимовић: „Заводишта"). 404—405 (11. децембар), 5;

ИГЊАТОВИЋ СРБА: Поетска „минус васиона" (Адам Пуслојић: „Падам ка небу". 387 (27. март), 4; Простори лирске емоције (Драгомир Брајковић: „Велико путовање"). 392 (5. јун), 4.

ЈАГЛИКИН ДУШАН: „Споредни" сатиричар на главном колосеку (Алек Марјано: „Ненародни записи"). 400 (1. октобар), 4.

ЈАНИЋИЈЕВИЋ ЈОВАН: Тамни пир поезије (Слободан Марковић: „Тамни банкет"). 395 (16. јул), 4; И сатира и поезија (Брана Црнчевић:: „Дунаво"). 400 (1. октобар), 4; Брижна књига о култури (Добрица Ћосић: „Моћ и стрепње"). 402 (1. новембар), 4.

ЈАНКОВИЋ МИЛОРАД: Слом усташке страховладе (Милан Баста: „Агонија и слом Независне Државе Хрватске")). 403 (16. новембар), 5.

ЈЕРЕМИЋ ЉУБИША: Приче о непостојећем (Марко Недић: „Кућа у пољу"). 382 (16. јануар), 5; Нови домет српске прозе (Мирослав Јосић Вишњић: „Чешка школа"). 404—405 (11. децембар), 5;

ЈОВАНОВИЋ МИЛИВОЈЕ: За и против (Света Лукић: „Руска књижевност у социјализму") 404—405 (11. децембар), 4.

ЈОВАНОВИЋ РАШКО: На начин старих (Феђа Шеховић: „Драме, драмолети, пучке комедије дубровачке"). 384 (13. фебруар), 5; Пучка драма и театар суровости (Перо Будак: „Мећава и друге драме"). 387 (27. март), 4; Врлине и мане избора (Иван Раос: „Немојте нам кости претресати"). 396 (1. август), 4.

КАЛАФАТОВИЋ БОГДАН: Наша филмска деценија (Слободан Новаковић: „Време стварања"). 381 (2. јануар), 5.

КАПОР МОМО: На спасоносној вртешци хумора (Енвер Мехмедбашић: „Вртешка"). 390 (8. мај), 4; Путовања радозналца (Твртко Куленовић: „Оданост југу"). 397—398 (16. август), 4.

КИСИЋ ОСТОЈА: Судбина дневника (Марко Ристић: „Сведок или саучесник"). 381 (2. јануар), 4; Песник сунчане светлости (Милован Данојлић: „Гласови"). 385 (27. фебруар). 4; Безименост у кругу традиције (Милан Комненић: „Гвоздена лоза"). 389 (24. април), 8; Један тематски зборник (Мирослав Егерић: „Антологија савремене српске сатире"). 393 (19. јун), 4; Компјутер је брате сваштар (Александар Вучо: „Момак и ја хоћу да будем"). 383 (30. јануар), 7.

КОВАЧЕВИЋ БОЖИДАР: Цртице о Београду и Србији (Милан Јовановић-Стојмировић: „Силуете старог Београда"). 393 (19. јун), 4.

КУЛЕНОВИЋ СКЕНДЕР: Потреба за поетским спасењем (Стеван Раичковић: „Записи о црном Владимиру"). 388 (10. април), 5.

МАКСИМОВИЋ МИОДРАГ С.: Филозофско-социолошки приступ религији (Вуко Павићевић: „Социологија религије са елементима филозофије религије"). 395 (16. јул). 4.

МАТИЋ ВОЈИН: Оргијазам наших дана (Др Мирослав Антонијевић, Др Јован Букелић, Др Љубомир Ерић, Др Славка Морић-Петровић, Зденка Алексић, Др Милица Јојић-Миленковић: „Наркоманија младих"). 394 (1. јул), 4.

МИЛАЧИЋ ДУШАН: Истинска служба (Милутин Велимировић: „Мећава"). 383 (30. јануар), 4.

МИРКОВИЋ ЧЕДОМИР: Сублимација доживљаја љубави (Бошко Петровић: „Долазак на крај лета". 282 (16. јануар). 4; Роман о српској паланци (Синиша Пауновић: „Србија које нема"). 384 (13. фебруар), 4; Фрагменти историје реализма (Димитрије Вученов: „О српским реалистима и њиховим претходницима"). 386 (13. март), 8; Судбина песника и песме (Божидар Милидраговић: „Где нас је анђео победио"). 391 (22. мај), 4; Сатирични роман (Иван Кушан: „Торањ"). 392 (5. јун), 4; Агонија српског села (Бранко В. Радичевић: „Сељаци"). 394 (1. јул), 4; О кушању судбине (Марија Чудина:: „Тигар"). 401 (16. октобар), 4; Певање као спасење (Александар Секулић: „Једно зрно части"). 403 (16. новембар), 5; Поуздани критички судови (Предраг Палавестра: „Гокови традиције"). 404—405 (11. децембар), 4;

НЕНАДОВИЋ СЛОБОДАН М.: Градови који нестају (Иван Здравковић: „Средњовековни градови у Србији"). 385 (27. фебруар), 5.

ПЕИЋ БРАНКО: Опора истине рата (Вељко Ковачевић: „Вртлог"). 390 (8. мај), 4; Пледоаје за боље разумевање (Радојица Таутовић: „Савремени црногорски писци"). 399 (16. септембар), 4.

ПЕТКОВИЋ ВЛАСТИМИР: Основица поетске терминологије (Симон Симоновић: „Прибој"). 399 (16. септембар), 4.

ПЕТКОВИЋ НОВИЦА: Смео прозни захват (Војислав Лубарда: „Гордо посртање"). 382 (16. јануар), 4.

ПОПОВИЋ БОГДАН А.: И регионално и универзално (Матија Бећковић: „Рече ми један чоек"). 381 (2. јануар), 4; Песма као исцељење (Доброслав Смиљанић: „Грана неданог"). 384 (13. фебруар), 5; На крају једног система вредности (Миодраг Павловић: „Светли и тамни празници"). 403 (16. новембар), 5.

ПРОТИЋ ПРЕДРАГ: Ка звуку (Слободан Милетић: „Небо без наслова"). 393 (19. јун), 4.

ПРОХИЋ КАСИМ: Поетска самосвијест (Стеван Тонтић: „Наука о души и друге веселе приче"), 383 (30. јануар), 5.

РАДЕНОВИЋ ЈЕЗДИМИР: Песник изван моде (Светозар Пилетић: „Обале"). 390 (8. мај), 4.

РАЦКОВИЋ МИОДРАГ: Улепшати обичност (Чедо Прица: „Добротвори"). 391 (22. мај), 4; Роман као представа (Иво Видан: „Непоуздани приповједач"). 394 (1. јул), 4; Манир сазревања (Божидар Милидраговић: „Стезање огњишта"). 396 (1. август), 4.

РЕБЕП ДРАШКО: Неуморни критичар (Игор Мандић: „Уз длаку"). 388 (10. април), 5.

СРЕЋКОВИЋ МИЛУТИН: Снага храброг отгора (Влада Булатовић Виб: „Велико спремање"), 404—405 (11. децембар), 4;

ТАУТОВИЋ РАДОЈИЦА: Тачна дијагноза, али. . . (Драгољуб Влатковић: „Критика критике"). 381 (2. јануар), 5; Спасоносна будилачка песма (Божидар Тимотијевић: „Аждајкиње"). 384 (13. фебруар), 4; Космичка спирала над завичајем (Момир М. Војводић: „Трагови"). 386 (13. март), 8; Сан о телу (Зоран М. Јовановић: „Под знаком зоријанс"). 390 (8. мај), 4; Тежачка лира данас (Добрица Ерић: „Буклија"). 401 (16. октобар), 4; Разговори с песникињом (Милорад Р. Блечић: „Десанка Максимовић"). 397—398 (16. август), 4; Прилагођавање уместо противљења (Влатко Павлетић: „Противљења"). 402 (1. новембар), 4.

ТИМЧЕНКО НИКОЛАЈ: Ново виђење Библије (Андрија Гамс: „Библија у светлу друштвених борби"), 383 (30. јануар), 5.

ТРИФКОВИЋ РИСТО: Књига зла али и наде (Дервиш Сушић: „Уходе"). 389 (24. април), 8.

ЦВИЈЕТИЋ ЉУБОМИР: Неспоразум око поступка (Светозар Радоњић — Рас: „Тмасти одломци лета"). 385 (27. фебруар), 4.

ШОП ИВАН: Неокрњен свет детињства (Божидар Тимотијевић: „Ала је леп овај свет" и „Коларићу Панићу". 396 (1. август), 4.

ЛЕТОПИС

Број 381 (2. јануар): Прва историја руске поезије (С. Б.); Нови часопис у Сплиту (Шимун Јуришић); Награда Српског ПЕН клуба; Аустријска књижевност и њене специфичности (Р. С.); Кнут Хамсун на руском језику; Писци у дипломатској служби?; Састанак уредника часописа у Москви; Морал по схватању једног ТВ критичара; Самоубиство Руђера Цангранђија (Срђан Мусић).

Број 382 (16. јануар): Стогодишњица рођења Фране Супила; Изложба старих рукописа Срба у Хрватској (Тања Груић); Култура између закона (Миодраг Илић); Ренесанса америчке црначке поезије (Снежана Јовић); Енглеска критика о роману Анатолија Кузњецова „Бабиј јар"; Исповест Хенрија Милера.

Број 383 (30. јануар): осамдесет пет година Винка Витезице (Шимун Јуришић); Сећање на Борђа Сп. Радојичића; Париски часопис о београдском надреализму; Антологија југословенске књижевности у Енглеској (М. М.); „Дневник о Чарнојевићу" у Швајцарској; Часопис „Нова књижевна историја"; Алберто Моравија против масовне културе.

Број 384 (13. фебруар): Нехат или потцењивање?; „Дневник песника" о поезији у Југославији; Макс Фриш — протест једног скептика (Р. С.); Јефим Пермитин о својој награђеној трилогији; Намет на југословенску књигу; Књига у част Елизабете Хил (Б. К.); Шта се допада у уметности; Посмртни живот Бориса Виана; Нови романи југословенских Румуна; НИН-ова награда додељена Бориславу Пекићу; Стравински и ауторска права; Змајеву награду добио Десимир Благојевић.

Број 385 (27. фебруар): Први број ревије „Сигнал"; Пабло Неруда — амбасадор; Бекет узнемирио Швеђане (Раде Обреновић); Совјетски критичар о Десанки Максимовић; Планови Џемса Болдвина; Трагична многостраност Ивана Мештровића; Је ли НИН-ов жири вечит?; Туробна визија Теда Хјуза (М. М.); Књига за 120.000 (старих) динара; Конгрес културне акције у октобру (В. В.); Роже Кајоа у Француској академији; Конкурс за телевизијску драму.

Број 386 (13. март): Две књиге о феномену Кокто (Снежана Јовић); Проблеми српскохрватског језика у Мађарској; Југословенска ликовна уметност у Паризу; Награда „Милан Богдановић" у кризи.

Број 387 (27. март): Књижевници за пругу Београд — Бар (Ст.); Стогодишњица рођења Лесје Украјинке; Предлог за Пикасове музеје; Мађарски критичар о Србији и Црњанском (С. Б.); Бестселер после тридесет година (Р. С.); Реч-две о маниру писања у „Књижевним новинама" (Д. М. Ј.); Награда за позоришно дело (Ст.); Енаис Нин — писац без отаџбине.

Број 388 (10. април): Прослава стогодишњице Марсела Пруста; Виктор Максимович Жирмунски (С. Б.); Пирански скуп ПЕН клуба; Општински језик (И. Ц.); Хенри Милер о филму; Библиографски поглед на књижевност 1964—1967. (М. Б.); Сезар као професор скулптуре; Хари Левин о златном веку; Награде из Фонда „Исидора Секулић"; Награда „Милан Ракић" Матији Бећковићу.

Број 389 (24. април): Утваре (Васко Ивановић); Хосе Лесама Лима — карипски Пруст; Вече „Књижевних новина" у Новом Саду; Језикословци сепаратисти (И. Ц.); Скупштина Удружења књижевника Србије; Планови Марка Марулића (Шимун Јуришић); Брис Парен; Писци и филм; Роман Перл Бак о Индији; Химна морске Југославије (В. К.).

Број 390 (8. мај): Књижевници Србије о својим проблемима; Дела Алена Тејта у Енглеској; Студенти и филм; Главе лица и медитације Алексеја Јавленског (А. Б. П.); О Блоку као песнику револуције (С. Б.); Хрватска или словачка поезија?; Повампирење (И. Ц.); Похвала једном лиричару (А. Б. П.).

Број 391 (22. мај): Против националистичке митоманије (И. Ц.); Рехабилитација руског симболизма (С. Б.); Свет у Југославији (Ј. Рибникар); Сартрова студија о Флоберу; У сталном успону (Енрико Јосиф); Марсел Громер; Самокритика песника Падиље; Годишња скупштина Српске књижевне задруге; Нови књижевни часопис (Б. Кит.); „Срећна смрт" Албера Камија; Исправка француских акалемика.

Број 392 (5. јун): Отворено писмо другу Николају Забелкину (Душан Макавејев); Дадасоф дадаиста. Поводом смрти Раула Хаусмана (А. Б. П.); Прво текст, па онда претекст; Недопевана песма Јосипа Пупачића (Тоде Чолак); Савремена југословенска проза на немачком (А. К. Н.); Београдско пролеће, опет (В. Д.); Критика о новој књизи Везнесенског; Панчево: Општински фонд за стваралаштво (Д. И.); Књижевност и покрет отпора (А. К. Н.).

Број 393 (19. јун): Две тезе о Његошу на француском; Тинторетова слика у Сплиту (Шимун Јуришић); Уједињени књижевни критичари; Нова спона мађарске и југословенске културе (С. Б.); Успех младог аутора; Први речник југословенских скраћеница; Драма о дахијама Милепка Вучетића

Број 394 (1. јул): Недовољно искоришћена говорница (Иван Растегорац); Марја Млинкова (Нада Борђевић); Револуција и литерарно стваралаштво; Југословенска глазбена сцена у Сплиту (Шимун Јуришић); Едиција „Југословенска библиотека" у Америци; Пледоаје за универзалну критику.

Број 395 (16. јул): Међународни славистички центар СР Србије (Ст.). Жан Вилар; „Еспресо" о „Књижевној радионици 9"; Књига на два „спрата"; Пети конгрес књижевника СССР-а (М. Ј.). Државна награда Александру Твардовском; Мак Дизлар; Конкурс за домаћу драму.

Број 396 (1. август): Јубилеј Михаља Мајтењија; Штокхаузен у боји (А. Б. П.); Ко је ко у Југославији; Сол Белоу о себи и америчкој литератури; Социологија поп-музике (Р. С.).

Број 397—398 (16. август): Истраживање немачке егзил-литературе (Р. С.); Томислав Танхофер (Рашко В. Јовановић), „Могућности" о модерном театру; Књига Нормана Мајлера о сексу; Два филма Ендија Ворхола (М. М.-Б.); Нови успех Ајтматова у Француској.

ПРИЛОЗИ ОБЈАВЉЕНИ У »КЊИЖЕВНИМ НОВИНАМА« У 1971. ГОДИНИ

Број 399 (16. септембар): О писмима уредништву „Књижевних новина“ (Редакција); Мара Борђевић-Малагурски (Алба Кунтић); Вуков сабор у Тршићу (В. В. П.); Тадеуш Ружевич у Београду (И. Р.); Књижевници бригадирима (И. Р.); Опера о филозофу Баруху де Спинози; Истакнути пољски југослависта (С. С.).

Број 400 (1. октобар): Научни симпозијум о Фјодору Достојевском; „Антисалон“ (С. Б.); Друга „Смедеревска песничка јесен“; Бранкова награда Љубивоју Ршумовићу; У спомен Жарку Васиљевићу; „Известан свет“ В. Х. Одна; Струга — спектакл или радни песнички збор? (Јован Мирин); Толстојево „Племе“ у свету; 600 прича на конкурсу „Ослобођења“.

Број 401 (16. октобар): Осми „Октобарски сусрет писаца“; Сарајевски „Октобарски дани културе“ (Д. Б.); Борђос Сеферис; Библиотекарство на прекретници (Љ.); Награда „Књижевне радионице 9“; Пикасова изложба у Лувру; Књиге Десанке Максимовић на руском и француском (С. Б.); Требињске вечери поезије (Мехо Бараковић); Драма о Зринском и Франкопану (Шимун Јуришић).

Број 402 (1. новембар): Двоструки јубилеј Греама Грима; БЕМУС — фестивал или део сезоне? (Рашко В. Јовановић); Пред „ФЕСТ 72“ (В. В. П.); Сајам књига у Франкфурту; Рацинови сусрети; Протест Радомира Андрића.

Број 403 (16. новембар): Похвала Пикасу у „Литературној газети“; Лингвисти су као мађионичари; У чему Алберто Моравија греши (А. Б. П.); Хитлера се више не плаше; Требињске вечери поезије (Мехо Бараковић); Паоло Венецијано у Задру (Шимун Јуришић); Чешка студија о нашој театрологији; Уручене награде „Стражилова“; „Хрватски тједник“ о Конгресу културне акције; Искуство књигољубца (Бранко Пеић).

Број 404—405 (11. децембар): Совјетски естетизам (Слободан Новаковић); Јубиларна сезона куће на Миљацки (Душко Бабић); Змајев дом; Мато Јеринић добитник награде Дубровника (М. Бараковић); Додељене награде АВНОЈ-а за 1971. годину; Михаил Ељич Ром; Како књигу популарисати; 150 година од рођења Н. А. Њекрасова (С. Б.); Говори Бранко Ћопић; Рад Културно-просветне заједнице Србије.

ЛИКОВНЕ УМЕТНОСТИ

БОШЊАК СРЕТО: Споменици у времену (Петар Хаџи Бошков: Изложба скулптуре и графике). 382 (16. јануар), 10; Јединство облика и боје (Милица Зорић: Таписерије). 384 (13. фебруар), 9; Унутарња светлост боје (Андреј Јемец: Слике и графике). 385 (27. фебруар), 8; Имагинарно време (Миодраг Нагорни: „Жива материја“, цртежи у боји). 386 (13. март), 4; Критичари на делу (Поводом изложбе „Критичари су изабрали 1970“). 387 (27. март), 9; Предели који додирују бескрај (Изложба Славољуба Богојевића „Отворена окна“). Недосањана целовитост (Златко Каузларић-Атач: Изложба слика). 388 (10. април), 8; Изазов материје (Бранко Протић: Слике). 389 (24. април), 9; Слика као савест времена (Мића Поповић: Сликарство призора). 390 (8 мај), 8; Анатомија подсвесног (Нивес Кавурић Куртовић: Цртежи). 391 (22. мај), 9; Похвала акварелу (Миливој Николајевић: Ретроспективна изложба акварела). 392 (5. јун), 8; Ослобођени облици (Бошко Петровић: Таписерије и ћилими). 393 (19. јун), 9; Лирска пуноћа слике (Борђе Ивачковић: Слике), Маске и кловнови (Јуре Лабаш: Маске — слике и цртежи). 394 (1. јул), 8; У славу НОБ (поводом III изложбе НОБ у делима ликовних уметника). 395 (16. јул), 8; Поетски реализам (Изложба „Четврта деценија, експресионизам боје, поетски реализам“). 396 (1. август), 8; Амерички графички дизајн (Ретроспективна изложба Пуш Пин Студија). 399 (16. септембар), 9; Реч и слика (Плакати из збирке Музеја модерне уметности у Њујорку). Од митског до модерног (Марнан Венцел, Цртежи и објекти). 400 (1. октобар), 8; Слика као отуђење (Бошко Рисимовић-Рисим: Слике). 401 (16. октобар), 10; Пред оствареном синтезом дела (Иван Радовић). 402 (1. новембар), 9; Елементарност елемента (Петар Лубарда: Слике). 403 (16. новембар), 9; Видљиве и невидљиве димензије дела (Јанез Берник: Слике — Адријана Мараж: Графике). 404—405 (11. децембар), 6.

ГАВЕЛА БРАНКО: Фидијина три знамења. 390 (8. мај), 8.

ЈОВАНОВИЋ ТАТЈАНА: Стари градски амбијенти и њихова обнова. 404—405 (11. децембар), 6;

КАПОР МОМО: Флоријан Хајду — сликар ружичастог. 402 (1. новембар), 9.

ОЖИВЉЕНА ПРОШЛОСТ

ВЛАТКОВИЋ ДРАГОЉУБ: Непознати Нушићеви епиграми. 391 (22. мај), 10.

„Надреалистичка“ фаза Бранислава Нушића. 404—405 (11. децембар), 10;

ЂУРИЧКОВИЋ ДЕЈАН: Приповетке Светозара Ћоровића у „Босанској вили“. 383 (30. јануар), 9.

ЈУРИШИЋ ШИМУН: Како је стварао Јанко Лесковар. 397—398 (16. август), 12.

НЕДИЋ БРАНКА: Реч-две о Лази К. Лазаревићу. 391 (22. мај), 10.

НИКОЛИЋ МИЛОЈЕ Р.: Два писма Јосипа Косора. 397—398 (16. август), 12.

РОЦА СТЕВАН: Необјављена Назорова љубавна песма у прози. 391 (22. мај), 10.

ОСТАЛИ ЧЛАНЦИ

АМБРОЗИЋ КАТАРИНА: Уметност осам миленија у Паризу. Изложба „Уметност на тлу Југославије од праисторије до наших дана. 388 (10. април), 1.

АТАНАСИЈЕВИЋ КСЕНИЈА: Рефлексије. 404—405 (11. децембар), 12;

БЛЕЧИЋ МИЛОРАД Р.: Над песмом „Београд“ Васка Попе. 382 (16. јануар), 9.

БОЖОВИЋ БОЖИДАР: Са једног путовања у прошлост. 397—398 (16. август), 5.

ВУКАСОВИЋ МИЛАН: Мисли, 397—398 (16. август), 9;

ВУЧЕНОВ ДИМИТРИЈЕ: Вук и култура. 400 (1. октобар), 1.

ДОБРИЋ СЛОБОДАН: Афоризми. 404—405 (11. децембар), 12;

ДРАГОЈЛОВИЋ ДРАГОЉУБ: Најновија збирка средњовековних ћирилских записа. 383 (30. јануар), 9.

ЈЕВТИЋ МИЛОШ: Самоуправљање у култури. 381 (2. јануар), 9.

ЈЕРЕМИЋ НИКОЛА: Савремени звукови у старини. 391 (22. мај), 8; О непоменицама у поезији. 399 (16. септембар), 9.

ЈОКА МИЛЕ: О превођењу револуционарне литературе. 381 (2. јануар), 1.

ЈУРКОВИЋ МАРИЈАН: Над лепоглавским јамама. 399 (16. септембар), 11.

КЕРМАУНЕР ТАРАС: Игра облика и облици игре. Нови токови словеначке поезије. 399 (16. септембар), 9.

КУСОВАЦ НИКОЛА: Пропуштена прилика. 386 (13. март), 11.

ЛУКИЋ СВЕТА: Београдска песма. 382 (16. јануар), 9.

МАКСИМОВИЋ ДЕСАНКА: Узгредно исказана мишљења о животу и стваралаштву. 389 (24. април), 3.

МИТРИЋ НЕБОЈША: Знакови који бележе историју. 384 (13. фебруар), 1.

МИЋЕВИЋ КОЉА: Уметност баладе. 381 (2. јануар), 7.

НОВАКОВИЋ СЛОБОДАН: Дани наде. Дневник XVIII фестивала југословенског документарног и краткометражног филма. 386 (13. март), 1.

ПЕКИЋ БОРИСЛАВ: Због других и за друге. 385 (27. фебруар), 8.

РОСИЋ ЉУБИЦА: Југословенски писци у Пољској. 383 (30. јануар), 11.

СМИЉАНИЋ РАДОМИР: О неким садржајима и значењима у српској прози. 382 (16. јануар), 1.

ТРИОЛЕ ЕЛЗА: Славуј заћути пред зору. 390 (8. мај), 7;

ЦЕКИЋ МИОДРАГ: Филозофски фрагменти. 404—405 (11. децембар), 12;

ПИСМА

УРЕДНИШТВУ

АЛЕКСИЋ БРАНКО: Бадер — а не Хаусман; 393 (19. јун), 10.

АЊИМОВИЋ МИХАЈЛО: Поводом расправе о споменику кнезу Лазару. 384. (13. фебруар), 2.

БАБИЋ ДУШКО: О националном миту и још понечем. 387 (27. март), 5.

БЕРИСАВЉЕВИЋ ЖИВАН: Објављени текст није био ауторизован. 393 (19. јун), 10.

БОГЕТИЋ БОШКО: Неприхватљива антологија. 393 (19. јун), 10; Антологичар се одриче — антологије. 397—398 (16. август), 14.

БРБОРИЋ БРАНИСЛАВ: Отворена питања српскохрватског језика, два изговора и два писма. 403 (16. новембар), 10.

БУЛАЈИЋ СТЕВАН: Реч о једном менталитету. 4001. оргазам Душана Макавејева. 393 (19. јун), 10; Говорити аргументима. Идеолошки „клистира“ Неђе Парежина. 395 (16. јул), 9.

БУЛАТОВИЋ ВЛАДА ВИЋ: О бугарској, још једном. 402 (1. новембар), 10.

ВИТОШЕВИЋ ДРАГИША: Шта радници највише желе. Уважавамо ли радника? 396 (1. август), 9.

ВОЛК ПЕТАР: Битеф-парада вулгарности. 399 (16. септембар), 10; Битеф — презир према правој авангарди. 401 (16. октобар), 10.

ВУЧЕТИЋ МИЛЕНКО: У одбрану стваралаца. Отворено писмо „Вечерњим новостима“. 402 (1. новембар), 10.

ГЛИГОРИЈЕВИЋ БРАНИСЛАВ: За чисте рачуне — али уз поштовање чињеница. 395 (16. јул), 10.

ДАЧИЋ ЖИВКО: Потребан је слободан и равноправан дијалог. 387 (27. март), 5.

ЈЕРЕМИЋ ДРАГАН М.: Једна замерка и једно објашњење. 383 (30. јануар), 2; Одговор Шољану. 385 (27. фебруар), 2; Две-три напомене уз настављени дијалог. 394 (1. јул), 6; Одговор Глигоријевићу. 395 (16. јул), 10; Прво писмо: Изађите из мрака. Друго писмо: О филмској незрелости грађана. 396 (1. август), 10.

ЈОНКЕ ЉУДЕВИТ: Исправак. 382 (16. јануар), 2.

ЈУРИШЕВИЋ МИОДРАГ, Комненић Милан, Пуслојић Адам, Стевановић, Видосав, Стојшин Владимир: За сазивање Ванредне скупштине. 391 (22. мај), 2;

КАЛЕЗИЋ ВАСИЛИЈЕ: Негативан јунак између писца и критичара. 384 (13. фебруар), 2.

КОВАЧЕВИЋ БОЖИДАР: О оцени једне оцене. 381 (2. јануар), 2.

КРЊЕВИЋ ВУК: Шољанова несташна заборавност. 383 (30. јануар), 2.

КРСТАНОВИЋ ЗДРАВКО: Отворена писма националне културе. Маргиналија о српској књижевности у Хрватској. 395 (16. јул), 9.

КУЛУНЦИЋ ЗВОНИМИР: За наставак дијалога. За чисте рачуне на хисториографском плану. 394 (1. јул), 5.

МАЈСТОРОВИЋ ВЕЛИМИР: У основи је борба против шизматика. 397—398 (16. август), 13.

МИЛОСАВЉЕВИЋ БОЖИДАР: Неинформисаност. 393 (19. јун), 10.

МИЛОСАВЉЕВИЋ ПЕЂА: О достојном највећег поштовања. 385 (27. фебруар), 9.

НАРАНЏИЋ ВЕЉКО: За чисте рачуне — али уз поштовање чињеница. 395 (16. јул), 10.

НИКОЛАЈЕВИЋ РАДИВОЈЕ: За рашчишћавање појмова. 396 (1. август), 9.

НИКОЛИЋ МИЛАН: Кокетирање демократијом. Одговор Мирку Милорадовићу. 403 (16. новембар), 10.

ОГЊАНОВИЋ ДРАГУТИН: Техничка омашка. 397—398 (16. август), 14.

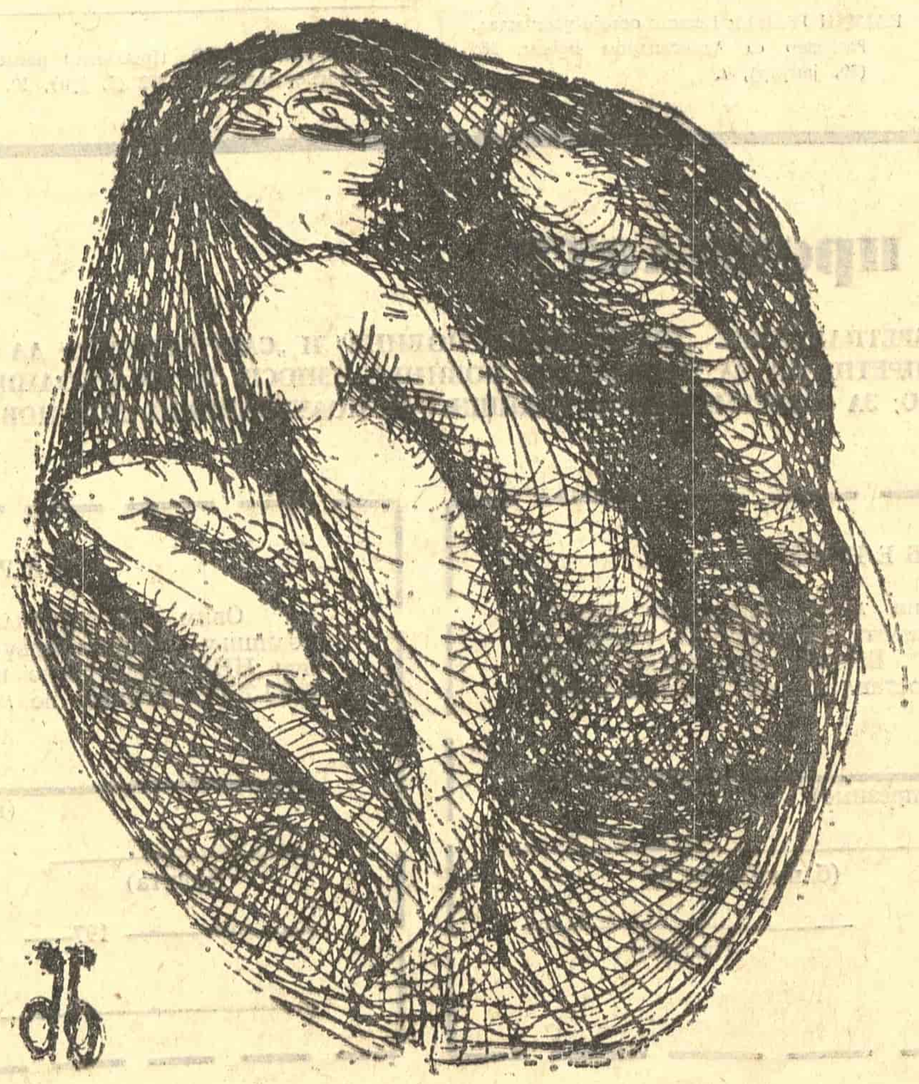

ПАВЛОВИЋ ПАВЛЕ: За договарање о националној култури. 387 (27. март), 5.

ПАРЕЖАНИН НЕБО: Филм и антистаљинизам. О „естетичким“ концепцијама Стевана Булајића. 393 (19. јун), 10.

ПЕРОВИЋ МИЛИВОЈЕ: Ужаси мржње. 396 (1. август), 9.

ПЕРОВИЋ СРЕТЕН: Заблуда или обмана? Ограђивање од себе или од антологије. 395 (16. јул), 10.

РАЖНАТОВИЋ НОВАК: Има свакојаких Мандушића. 385 (27. фебруар), 2.

РЕДАКЦИЈА КН: Против наметања језика. 382 (16. јануар), 2.

СТАНИСАВЉЕВИЋ ВУКАШИН: Настава књижевности и књижевни укус. 400 (1. октобар), 5.

СТЕФАНОВИЋ ДРАГУТИН: О средњошколској настави књижевности. 399 (16. септембар), 10; За савременије програме књижевности. 402 (1. новембар), 10.

СТОЈКОВИЋ ЖИВОРАД: Хегемонија фалсификата. 381 (2. јануар), 2.

СТОЈШИН ВЛАДИМИР: Мали шешир Славка Михалића. 391 (22. мај), 2.

ТАУТОВИЋ РАДОЈИЦА: Питање односа међу литературама. Подела или здружење? 388 (10. април), 10.

ТЕОДОСИЋ СЛОБОДАН: О формирању књижевног укуса младих. 397—398 (16. август), 14.

ШОЉАН АНТУН: Право на оправдану недосљедност. 383 (30. јануар), 2; Коректност и некоректност цитирања. 385 (27. фебруар), 2.

ПОЗОРИШТЕ —

ФИЛМ —

ТЕЛЕВИЗИЈА —

ФЕСТИВАЛИ —

МУЗИКА

БАЈИЋ СТАНИСЛАВ: Свестрани човек театра. 381 (2. јануар), 8; Размишљања о једном позоришном фестивалу. 389 (24. април), 9.

ВЛАЈКОВИЋ СВЕТОЗАР: Глумац и аплауз. 384 (13. фебруар), 8.

ВОЛК ПЕТАР: Антички и наши мотиви. „И смрт долази на Лемно“ Велимира Лукића. 381 (2. јануар), 8; Анегдота и креација. Поводом премијере Цукмајеровог „Капетана из Кепеника“. 382 (16. јануар), 10; Позоришна забава. Уз премијеру драме „Улога моје породице у светској револуцији“ Боре Ћосића. 384 (13. фебруар), 8; Историја и легенда. „Како угодит злу времену или Марин Држић“ Браслава Борозана. 385 (27. фебруар), 8; Прилика. Представа „Удворења архангела Гаврила девојци Марији“. 386 (13. март), 5; Неостварено обећање. Поводом „Злочина и казне“ у драматизацији и режији Мирослава Беловића. 387 (27. март), 8; Озбиљност позоришне игре. Поводом гостовања Српског народног позоришта у Београду. 388 (10. април), 8; Ритуали и мистерије. Поводом презентације романа „Дервиш и смрт“. 391 (22. мај), 9; Планшон. Уз Молијеровог „Тартифа“ у извођењу Градског позоришта из Вилербана. 392 (5. јун), 8; Трајне театарске заблуде. Поводом овогодишњих југословенских позоришних игара. 393 (19. јун), 8; Рат и конформизам. Премијера Брехтове „Мајке храброст и њене деце“. 401 (16. октобар), 9; Стил и засмејавање публике. Уз премијере „Самоубица“ Н. Ердмана, „Поп Ћира и поп Спира“ С. Сремца и Б. Чиплића и „До пола на дрвету“ П. Устинова. 402 (1. новембар), 8; У славу глумице (Премијера Брукнерове драме „Елизабета од Енглеске“). 404—405 (11. децембар), 6;

ВУЈАНОВИЋ ДРАГУТИН: Страсти тамног вилајета. „Црвени петао лети према небу“ Миодрага Булатовића на сцени Црногорског народног позоришта у Титограду. (386 (13. март), 5.

ЈЕРЕМИЋ ДРАГАН М.: Потчинити се или нестати. „Како забављати господина Мартина“ Борислава Пекића на сцени „Круг 101“. 383 (30. јануар), 8.

ЈОВАНОВИЋ РАШКО В.: Брехтов тријумф на Ловријенцу. 399 (16. септембар), 8; Слободне форме — али без садржине. 400 (1. октобар), 8; Дубровачко музичко лето. 401 (16. октобар), 9.

КАЛАФАТОВИЋ БОГДАН: Трималхионова гозба. 383 (30. јануар), 1.

КАРАКУШЕВИЋ СВЕТОЗАР: Присутни Бетовен. Поводом 200-годишњице рођења. 381 (2. јануар), 10.

КЛАЈН ХУГО: Хамлет и „физички театар“. 397—398 (16. август), 11.

КОСИЈЕР БЕРИСЛАВ: Новогодишњи „цубок“. 382 (16. јануар), 10; Раскрсница. 383 (30. јануар), 8; Адресат — непознат. 384 (13. фебруар), 4; Левачки медењак. 386 (13. март), 4; Дивљи и питоми. 396 (1. август), 8.

КРЊЕВИЋ ВУК: Недоследност пулског жирија. 397—398 (16. август), 6.

НОВАКОВИЋ СЛОБОДАН: Филмови за разоноду. 387 (27. март), 8; Бедник пред камером. 388 (10. април), 8; Деца и филм. 392 (5. јун), 8; Ох, Макавејев! 393 (19. јун), 8; Ћао, Хладник! 394 (1. јул), 8; Пулска арена 71. — 395 (16. јул), 8; Слово о „Неопланти“. 396 (1. август), 8; Критика и аутори. На маргинама XVIII пулског фестивала. 397—398 (16. август), 6; Авантура Антониони. 399 (16. септембар), 8; Млади и здрави. 402 (1. новембар) 8; Рат и мир. 403 (16. новембар), 9.

ОРМАИ ИВАН: Телевизија или безбедна осетљивост. 402 (1. новембар), 9.

ПРОТИЋ ПРЕДРАГ: Оданост позоришту. 381 (2. јануар), 8.

ТАУТОВИЋ РАДОЈИЦА: Књижевна бајка и књижарска стварност. 393 (19. јун), 1.

ТУРЛАКОВ СЛОБОДАН: Сарадња југословенских опера. 387 (27. март), 8.

ЦВЕТКОВИЋ ТОМИСЛАВ Н.: Позориште свих — позориште за све. 397—398 (16. август), 11.

ПОЕЗИЈА —

ЛИРИКА У ПРЕВОДУ

АДАМОВИЋ РАТКО: Изједених репова. 391 (22. мај), 4.

АНДРЕЕВСКИ ПЕТРЕ: Загонетка. Чесма. Тражење. Леунтија. (С македонског Цвета Котевска). 402 (1. новембар), 6.

АНДРИЋ РАДОМИР: Трагом Николаја Лабиша: Ловачка тајна. У част Бранкусија. Јутро у Карпатима. Сунцокретних уста звона. Поноћница. Чаролија огњила. 399. (16. септембар), 5.

АРАГОН ЛУЈ: Собе (Превела Лела Матић). 390 (8. мај), 7.

БАРЈАКТАРОВИЋ РАДОМИР: Прст кобн. Таложење. 399 (16. септембар), 9.

БИСКУПЉАНИН МИЛЕ: Песме. 404—405 (11. децембар), 10;

БЛАГОЈЕВИЋ ДЕСИМИР: Аз, буки, вједи пруди беседи илити слово о атовима с огњем за вратовима: Амо алем, амо амајлије. Брзотеча. Вез. Горски гласи. Детлић реци, дуња деди. Бердан. Ева. Жубор. Звезда. Илијин извор. Јаблан језди Јасеницом. Кула, киша. . . Лазарење. Љубав. Мезимац. Наздравиште, напише. Њива. Озарење. Птице по почетку. Рожданик. Сину. Тијо, Тијане. . . Буприја. Ускрсење. Фијук — фрула. Хлеб. Црнооком цврчку. Чукундедин чанр. Цакање. Широм шеширом. Два слова се поново јављају. 393 (19. јун), 9.

БЛАГОЈЕВИЋ РАДОВАН: Непокорност. Коначност. Кликтај. Револуционар. Прослава. Клетве. Мала песма. Муке песника. 382 (16. јануар), 5.

БЛАЖИЋ ПЕТАР: Суза и опомена. Не могу више. Аутопортрет са епитафом. Данас. Не одлазите. 396 (1. август), 3.

БОГЕТИЋ БОШКО: Орловић Павле. Страхин-бан. Срђа Злопоглеђа. 403 (16. новембар), 4.

БОДЛЕР ШАРЛ: Стрвина. Вино љубавника. Превеселој. (С француског Бранимир Живојиновић). 397—398 (16. август), 10.

БОЖИЋ ВЛАДИМИР: Авантура. 401 (16. октобар), 6.

БРАЈКОВИЋ ДРАГОМИР: Слово о постању. Сви други после мене. 382 (16. јануар), 6; Запис. 389 (24. април), 11; Нервозни дечак у октобру. У поноћ. Траг. 402 (1. новембар), 5.

БРКОВИЋ ЈЕВРЕМ: Бацач камена с рамена. Стаклена лампа. Подне у пољу. О птици и ловцу. И оно што се успило. Ријечи. 381 (2. јануар), 10

ВЕСОС ТАРЈЕИ: Такав је био тај сан Брод уз обалу. Високо горе пролази олуја. 394 (1. јул), 10.

ВИЈОН ФРАНСОА: Балада обешених (Препев: Коља Мићевић). 381 (2. јануар), 7.

ВИТЕЗОВИЋ МИЛОВАН: Родна кућа на истоку. Ој мирјана водоплавна. Орашац над Србијом. Мајка. Како изговарати моје име. 383 (30. јануар), 6.

ВОЈВОДИЋ МОМИР М.: Испод морачких орлосједнина. Потски врх. Зебалац. 403 (16. новембар), 8.

ВОРДСВОРТ ВИЉЕМ: Ја лутах као облак сам. Лондон 1802. Из Оде о наговештају бесмртности из сећања на рано детињство (С енглеског Ранка Куић). 397—398 (16. август), 10.

ВРАЊЕШЕВИЋ МАРКО: Кад заувек оде неко близак, драг. Случај не баш свакидашњи. Кућа које ускоро више неће бити. Девојка са виолончелом у Кондрашиновом оркестру. Стационар за пензионере у Дињској 2. 389 (24. април), 3.

ВУЈАНОВИЋ ДРАГУТИН: Далека купола. Речи на усни дечака. Без наслова (шест песама). 397—398 (16. август), 3.

ГАЛОГАЖА СЛОБОДАН: Трагање за волшебним лискуном. 383 (30. јануар), 4.

ГАШИ МИРКО: Излазак дуге. Понорница. Љубомора воде. Река плави поглед. 397—398 (16. август), 6.

ПРИЛОЗИ ОБЈАВЉЕНИ У »КЊИЖЕВНИМ НОВИНАМА« У 1971. ГОДИНИ

ГЛАВУРТИЋ МИРО: Млечни пут детињства. Књига. Лептири. Историја Лили Марлен. 384 (13. фебруар), 10.

ДЕДАЈ РАХМАН: Песма не може изневерити. Сликар и узнемирене боје. Уторак. Мој пријатељ, стари рудар. (Превела: Мељехате Дедај.) 393 (19. јун), 7.

ДЕШАН ЕСТАШ: Балада о саветовању мишева (Препев: Коља Мићевић). 381 (2. јануар), 7.

ДИЗДАР МАК: Расток. 389 (24. април), 4.

ДРЕНОВАЦ НИКОЛА: Пре одласка. Реч она. Сат. Мрвица наде. Један глас. 396 (1. август), 6.

БИДИЋ ЉУБИША: Фреска о пољу. Свеци плачу. Тајна вечера. Архангел Михајло. Одбијање певача. Небеска раван Лазареве куле. 394 (1. јул), 3.

БОКИЋ ДРАГАН: Пета страна света. Смех на крилу ждрала који страда. Носећи вал са неког хрида. Кобни цвет. Ми смо можда спасени за дане. Бели сонет. Успаванка за пробуђене палме. 386 (13. март), 6.

БУЗЕЛ БОГОМИЛ: Мојој кћерки. Тугованка жена. (С македонског: В. Урошевић). 382 (16. јануар), 4.

ЕНЦЕНСБЕРГЕР ХАНС МАГНУС: Предлог за реформу Кривичног права. Круг осцилација. (Превео с немачког: Бранимир Живојиновић). 386 (13. март), 9.

ЕРИЋ ДОБРИЦА: Балада слова д. 404—405 (11. децембар), 9;

ЗЛАТАНОВИЋ РАДОСЛАВ: Човек који се не враћа. 384 (13. фебруар), 9.

ЗОГОВИЋ РАДОВАН: Последња улица. Између дјечјих логора тече Волга. Прозори одлазе. 385 (27. фебруар), 5.

ИВЕЉИЋ НАДА: Ниједан није промашен. Пјесма непјевана, неизведена, а чута. Изван стазе. Помицање тла. У кругу. 391 (22. мај), 6.

ЈЕКНИЋ ДРАГОЉУБ: Летописац, једном. Стара воденица. Откривање града. Шиштање змије. Монолог бацача камена. Прозор. 392 (5. јун), 7.

ЈЕРЕМИЋ НИКОЛА: Из старих српских песничких текстова. 391 (22. мај), 8;

ЈОВАНОВИЋ БОЈАН: Праг. 404—405 (11. децембар), 13.

ЈОЦИЋ ЉУБИША: Све девојке треба да путују. 401 (16. октобар), 10.

ЈУКИЋ-МАРЈАНОВИЋ ВАСКА: У птицу да се вратим. Невреме. 397—398 (16. август), 4.

КИСИЋ УГЉЕША: Златна гуштерица. Поскокова игра. Ведри зеленбаћ. 396 (1. август), 7.

КОЛУНЦИЈА ДРАГАН: Јун из дневника: Рођење. Мале руке универзитета. Србија на једној сахрани. Светиљка. Јануар у глави јарећој. Баново брдо. 393 (19. јун), 3.

КОСТИЋ-СЕЛЕМ МИЛИЦА: Распињу љубав и човека. 393 (19. јун), 9.

КРАГУЈЕВИЋ ТАЊА: Сновиђење. Скитачи. Трагови. Curiculus vitiosus. 383 (30. јануар), 7.

КРКЛЕЦ ГУСТАВ: Старински сонет. 384 (13. фебруар), 3; Епистола у стиховима. 386 (13. март), 3; Велика трампа. 388 (10. април), 5; Прољетни хепиенд. 390 (8. мај), 3.

ЛЕТАУ РАЈНХАРД: Већина. Одбијање. (С немачког превео Бранимир Живојиновић). 386 (13. март), 10.

ЛУКИЋ ВЕЛИМИР: Шест сонета: Мементо. Час. Време. Тама. Магла. Корал. 387 (27. март), 6.

МАГАРАШЕВИЋ МИРКО: У очекивању атомског прогреса. 391 (22. мај), 8.

МАНДЕЉШТАМ ОСИП: Стихови из књиге „Камен". (С руског Лав Захаров), 397—398 (16. август), 10.

МАРКОВИЋ ВАСИЛИЈЕ: Пролазници. 402 (1. новембар), 4.

МАРКОВИЋ СЛОБОДАН: Слободанове композиције за црно-бели „ферстер". 402 (1. новембар), 4.

МАРО КЛЕМАН: Балада о брату Лубену. (Препев: Коља Мићевић). 381 (2. јануар), 7.

МАШО ГИЈОМ ДЕ: Балада о љубавној жудњи. Балада о речи. (Препев: Коља Мићевић). 381 (2. јануар), 7.

МЕКЕЛ КРИСТОФ: Напојница. (С немачког превео Бранимир Живојиновић). 386 (13. март), 10.

МИЈОВИЋ-КАНТ МИОДРАГ: Употреба времена садашњег. 402 (1. новембар), 10.

МИЛИДРАГОВИЋ БОЖИДАР: Дрво. Ватри. Птица зиме. Бунар. Од обала воде. 386 (13. март), 5. Вук 404—405 (11. децембар), 1.

МИЛИЋ ЗОРАН Љ.: Француска. Карађорђева. Мостар. 392 (5. јун), 9.

МИЛИШИЋ МИЛАН: Кишни водич. Ивер. 381 (2. јануар), 6; Предах. Думна. * * *. 395 (16. јул), 6.

МИТРОВИЋ СТЕФАН: Тихо као сан маслине. Море. Бијела птица. Вјечност у теби. 400 (1. октобар), 6.

МИЋЕВИЋ КОЉА: * * *. * * *. Пој. Сонет. Мистичан. * * *. 394 (1. јул), 8.

МЛАДЕНОВИЋ МИЛАН: Кружење света. 404—405 (11. децембар), 3;

МЛАДЕНОВИЋ ТАНАСИЈЕ: Двојник у свету. У мраку јутарњем. Па крени у походе. 403 (16. новембар), 6.

НИКОЛАЈЕВИЋ ДИМИТРИЈЕ: Усуд и вино исконско. О поноћи. Гост ил трагач. Кад ти пуст долазим. 391 (22. мај), 8.

НИКОЛИЋ ЈОВАН. Мајка. 388 (10. април), 9.

ОРЛЕАНСКИ ШАРЛ: Балада поводом смрти вољене даме. (Препев: Коља Мићевић). 381 (2. јануар), 7.

ПАВИЋ МИЛОРАД: Слово о песницима прошлих времена и о њиховој сујетној жељи да се преселе у двадесето столеће. 390 (8. мај), 6.

ПАВЛОВИЋ МИОДРАГ: Научите пјесан. 400 (1. октобар), 7.

ПАВЛОВИЋ ПАВЛЕ: Совање србије. 395 (16. јул), 8.

ПАДИЉА ХЕРБЕРТО: Одувек на Куби. На мојим рукама. (Превели Д. Албахари и Р. Ливада). 390 (8. мај), 9.

ПАЛАНСКИ ЗВОНИМИР: Чадор од лобања. Дадох под мач руке обе. 384 (13. фебруар), 9.

ПАРУН ВЕСНА: Трагом Магде Исанос: Преосјећај наранџастог предјела. Древни поход. Звијезда у дрвеном сандуку. Силванус. Три бисерне црквице. 399 (16. септембар), 4.

ПАУНОВИЋ АЛЕКСАНДАР: Из таме долазећи. * * *. 401 (16. октобар), 5.

ПЕРИШИЋ МИОДРАГ: Гробар. Цезаров орлоноша. Слободни точак. Ружа на гробу Малдororову. Господар сна. 383 (30. јануар), 5.

ПЕТРОВ НОГО РАЈКО: Сунцокрет. 389 (24. април), 5.

ПЕТРОВИЋ БРАНИСЛАВ: Како је лепа светлосна година. Има једна звезда. Шта могу. 388 (10. април), 6.

ПЕТРОВИЋ МИЛУТИН: Глава на пању: Двојник, и двојник. Да ли би могао неко други уместо мене да мене није. У ноћи једног августа. Варка. Затезање омче. 385 (27. фебруар), 6.

ПЕШИЋ СЛАВКО МИЛОСАВ: Литургија Милосава Златоустог. 404—405 (11. децембар), 8;

ПИЗАН КРИСТИНА ДЕ: Балада о љубавној чежњи. Балада поводом мужеве смрти. (Препев: Коља Мићевић). 381 (2. јануар), 7.

ПОПОСКИ НИКОЛА: Мајке моје глас. 384 (13. фебруар), 9.

ПРЕДИЋ ВЛАДИМИР В.: И то је историја. Жонглери. Зимско дрво. 381 (2. јануар), 4; Каналом Гранде у предвечерје. 399 (16. септембар), 6.

ПРЕЛЕВИЋ БРАНИСЛАВ: Без хица. Визија пакла. 403 (16. новембар), 9.

ПУШИЋ БОСИЉКА: Јефимије болу. 396 (1. август), 7.

РАДИЧЕВИЋ БРАНКО В.: Песма за децу. 387 (27. март) 5.

РАДОВИЋ ДУШАН: Сонет на сонет. 385 (27. фебруар), 3; Епистола на епистолу. 387 (27. март), 2; Трампа на трампу. 389 (24. април), 6.

РАИЧКОВИЋ СТЕВАН: Белешка о Пастернаку и зими. 381 (2. јануар), 3; Стихови. 400 (1. октобар), 3.

РАСТЕГОРАЦ ИВАН: Невреме у сваком. Облаци куљају... Дар воде. Ватра. Усамљен човек. 384 (13. фебруар), 6; Иза нежног дрвећа... Почетак олује. Жеђ. Писмо. 397—398 (16. август), 3.

РИСОЈЕВИЋ РАНКО: На крају похода. Ако ти је сувише досадно. 399 (16. август), 11.

РОНСАР ПЈЕР: Препев у две верзије: Ода. Ода. (С француског Милован Данојлић). 397—398 (16. август), 10.

СЕЗАР ЕМЕ: Поздрав трећини света. (Превео Миодраг Б. Шијачић). 389 (24. април), 6.

СЕКСТОН ЕН: Истина коју мртви знају. (Превела Милица Минт-Кurчија). 389 (24. април), 6.

СИМОВИЋ ЉУБОМИР: Војевање: Семегњево. Поглед на свет. Огњени дан. 388 (10. април), 7.

СИМОНОВ КОНСТАНТИН: Пролог. Туђе несреће нема. (Превео Радован Зоговић). 401 (16. октобар), 8.

СИМОНОВИЋ СИМОН: Камен. Земља између. Објава. Говор невидљивих. 392 (5. јун), 6.

СТАНИСАВЉЕВИЋ МИОДРАГ: Пет песама: Даљине око града. Неретљанске жене. Пут у брда. * * *. Настављам пут. 399 (16. септембар), 5.

СТАНКОВИЋ МИЛЕ: Сапутници: Кривац. Један дан. Риба. Опсена. Факир. Изгубљено небо. 399 (16. септембар), 3.

СТЕФАНОВИЋ МИРЈАНА: Зујна Зојка. 392 (5. јун), 4.

ТЕРЗИЋ ТОДОР: Долазак у нову земљу. Љубавна. Заточеник. 384 (13. фебруар), 5.

ТОДОРОВИЋ ГОРДАНА: Речи од цветова јабука. Дрвореди. Пламен отаџбине. Сејач. 393 (19. јун), 6.

ТОДОРОВИЋ МИРОЉУБ: У свако доба дана и ноћи чека вас топли Мирољуб Тодоровић. 404—405 (11. децембар), 14;

ТОШИЋ ТОДОР: Шума заљубљених мужева. Облак. Црна песма. Жени која је отишла (од песника). 393 (19. јун), 5.

ФЕЛИПЕ ЛЕОНЕ: Песник пајац анђеоски и чудесан. Знам све приче. Тамница све је. (С кастиљанског Мирослава Пашић). 389 (24. април), 6.

ХАЉИМИ НЕЦАТ: Ми имамо. (Превео с албанског Есад Мекули). 386 (13. март), 4.

ХОЛУБ МИРОСЛАВ: Ракета. Ми који смо се смејали. (С чешког: Драгутин Вујановић). 382 (16. јануар), 7.

ЦВЕТКОВИЋ ПЕТАР: Шума. Погодба о слави. Је ли пас остао без коске. Нешто о времену које само пролази, пролази. Угаљ. 381 (2. јануар), 5.

ЦИМЕРИНГ МАКС: Крагујевац. (Превела Роксанда Његуш). 389 (24. април), 6.

ЦРЊАНИН МИЛОРАД: Загробне песме: Молитва. Спровод. Предео. Рингишпил. Девојка са црвеним сунцобраном. Моја драга на облаку спи. 395 (16. јул), 7.

ШИКТАНЦ КАРЕЛ: Адам и Ева. (С чешког: Драгутин Вујановић). 382 (16. јануар), 8.

ШУЈИЦА БОЖИДАР: Тамо где шкрипе шарке глечера. Ви који сте сигурни у своје кретање. Неометана размена. По смеђу и буништу. Прихватимо битке будућности. 397—398 (16. август), 8.

ПОРТРЕТ — САВРЕМЕНИЦИ — ПОЗНАНСТВА — ПРИЈАТЕЉИ

БАБИЋ САВА: Ласло Вегел и његова генерација. 392 (5. јун), 7.

ЋЛЕЧИЋ МИЛОРАД Р.: Скица за портрет Десанке Максимовић. 389 (24. април), 3.

БОРИСАВЉЕВИЋ МИОДРАГ: Између два света. 387 (27. март), 7.

БОРЂЕВИЋ СЛОБОДАН: Форма унутрашња, отворена и затворена. Естетичка схватања Маршала Маклуана. 401 (16. октобар), 7.

ЗОРИЋ ПАВЛЕ: Љубомир Симовић или тријумф поетске слике. 388 (10. април), 7. Ходочашће прошлости. 404—405 (11. децембар), 9;

ЈЕРЕМИЋ ДРАГАН М.: Миодраг Борисављевић или химна природи и човеку. 387 (27. март), 7.

ЈОСИФ ЕНРИКО: Павлу Стефановићу на његов дан. 380 (8. мај), 9.

КИСИЋ ОСТОЈА: Компјутер је брате сваштар. „Момак и по хоћу да будем" Александра Вуча. 383 (30. јануар), 7.

КЊИЖЕВНА РАДИОНИЦА 9: Пројекти 16 — * * *; 18 — Воз је свадбени сто; 19 — Певачка друштва; 21 — Воз који свира, пева, глуми; 50 — Имам реалан предлог; 51 — Предлози шта све може бити воз; 54 — Воз будилник; 56 — Риба; 59 — Антипројект МЦ²; 75 — Ко кочи?; 81 — Песма у прози о Црној Гори; 87 — Пустите славује; 95 — И кондуктери су део народа. 391 (22. мај), 7.

МИНИЋ ВОЈИСЛАВ: О отуђењу песме. „Песма" Васка Попе. 394 (1. јул), 7.

НАЈМАН ЈУЛИЈА: Песник остаје увек млад. Разговор са Александром Вучом. 383 (30. јануар), 7.

НИКПАЉ БЕРИСЛАВ: Слово о човјеку у пјеснику. Маку Диздару у походе. 389 (24. април), 4; Четири бијела јелена. Уз четрдесетогодишњицу стваралаштва Ивана Генералића. 397—398 (16. август), 7.

ОГЊАНОВИЋ ДРАГУТИН: Сонетна форма Скендера Куленовића. 393 (19. јун), 5.

РАСТЕГОРАЦ ИВАН: Песнички подаци о животу. О поезији Миодрага Станисављевића. 399 (16. септембар), 5.

РЕБЕП ДРАШКО: Бајка детињства и револуције. О књижевном делу Бранка Бошића. 399 (16. септембар), 7.

ЧУРА ИЛЕАНА: Док буде критичког духа биће и цивилизације. Сусрет с песником и критичаром Ц. С. Фрејзером. 400 (1. октобар), 7.

ПРОЗА „КЊИЖЕВНИХ НОВИНА"

БАБИЋ ГОРАН: Рдечи брци госпе Филомене. 400 (1. октобар), 6.

БЛАГОЈЕВИЋ ВЕРА: Додир руке. 404—405 (11. децембар), 8;

БРАШЊО ИШТВАН: Крос (Превео с мађарског Јожеф Варга), 383 (30. јануар), 6.

ВЕГЕЛ ЛАСЛО: Маријани рекох, али ме она исмејала (Превео с мађарског Сава Бабић). 392 (5. јун), 6.

ВОЈВОДИЋ РАДОСЛАВ: Оно тамно лице у сећању. 399 (16. септембар), 6.

ЗУПАНЧИЧ БЕНО: Ујак са лептир-машном и црвеним ципелама (Превела Љубица Дебењак). 390 (8. мај), 6.

КОЉИЋ БЛАГОЈЕ: Белег. 383 (30 јануар), 6.

КОВАЧ МИРКО: Потоњи изданак лозе Мештревића. 387 (27. март), 6.

КОСИЕР БЕРИСЛАВ: Двадесет први метар. 397—398 (16. август), 8.

КОШ ЕРИХ: Субота, вече... 381 (2. јануар), 6.

ЛУБАРДА ВОЈИСЛАВ: Мириси. 385 (27. фебруар), 6.

МАРКОВ МЛАДЕН: Догађај на коњском гробљу. 395 (16. јул), 6.

МИЋИЋ МИЛИЦА: Црнина. 388 (10. април), 6.

ОКЛОПЦИЋ МИЛАН: Вештина ћутања. 393 (19. јун), 6.

ПАЈИН ДУШАН: Оно. 402 (1. новембар), 6.

РАС ЕВА: Десно уво. 382 (16. јануар), 6.

РИБНИКАР ЈАРА: Посета институту. 386 (13. март), 6.

СТЕВАНОВИЋ ВИДОСАВ: Рођданик са тумачењима судбине. 384 (13. фебруар), 6.

СТЕФАНОВИЋ МРАС ДРАГО: Зид. 404—405 (11. децембар), 8;

СТОЈКОВИЋ СЛАВО: Магдаленина последња љубав. 391 (22. мај), 6.

ЦВЕТКОВИЋ ПЕТАР: Сећање као сан. 403 (16. новембар), 6.

ЧИНГО ЖИВКО: Пут за Аустралију (С македонског превела Цвета Котевска). 401 (16. октобар), 6.

ЦУНИЋ СЛОБОДАН: Смрт лисице 396 (1. август), 6.

ПРОШЛОСТ И САДАШЊОСТ — ПОДСЕЋАЊА — КЊИЖЕВНЕ ВЕЗЕ — КЊИЖЕВНА ЗАОСТАВШТИНА — ДОКУМЕНТИ

ВУКМАНОВИЋ САВО: Првобитни наслови „Горског вијенца". 392 (5. јун), 10.

ГАЈ ВЕЛИМИР: Писмо Милану Обреновићу. 384 (13. фебруар), 9.

КОСОР ЈОСИП: Писма. 392 (5. јун), 10.

НИКОЛИЋ МИЛОЈЕ Р.: Једно писмо Лазара Комарчића. 387 (27. март), 9.

НОВАКОВИЋ СТОЈАН: „Слово љубве" Деспота Стефана Лазаревића. 348 (13. фебруар), 9.

ОБРЕНОВИЋ РАДЕ: Иван Млинарек и његов завет. 403 (16. новембар), 9.

ПАНДУРОВИЋ СИМА: Два писма (Коментар Милоја Р. Николића). 392 (5. јун), 10.

ПОПОВИЋ БОГДАН Љ.: Из бележнице Богдана Поповића. 393 (19. јун), 7.

РИСТИЋ МИЛИВОЈЕ: Књижевно дело Милана Вукасовића. 397—398 (16. август), 9.

ЦРЊАНСКИ МИЛОШ: Пристаниште које је било сан толиких генерација. 392 (5. јун), 10.

ХУМОР И САТИРА

БАСАРА МИЛЕ: Идеали = иде,али. 393 (19. јун), 11.

БИСКУПЉАНИН МИЛЕ: (Не)лирске минијатуре. 403 (16. новембар), 11.

БУЛАТОВИЋ ВЛАДА-ВИБ: Псећи живот. Репа и руже. 381 (2. јануар), 11.

ВАСИЛЕВСКИ МАРЕК АНТОН: Проналазач. (Превео Петар Вујичић). 386 (13. март), 11.

БИТЕЗОВИЋ МИЛОВАН: „Обећана земља" Драгана Колунџије. 402 (1. новембар), 11.

БУРОВИЋ ЖАРКО: Дегустаторске сеансе (II). 389 (24. април), 11; 397—398 (16. август), 15.

ЖУБОРСКИ МИЛЕНКО: Песма о пророковању. Песма о важности новца. Песма о великој шуми. Песма о расејаности. Песма после смрти. 384 (13. фебруар), 11; Баладе о Баволу: Баво и лабуд. Баво и берберин. 400 (1. октобар), 11.

ЗАКИЋ РАСТКО: Шунд стихови. 383 (30. јануар) 11; 389 (24. април), 11; 397—398 (16. август), 15; 402 (1. новембар), 11.

ЗАХАРОВ ЛАВ: „Свечана репа" Васка Попе. 383 (30. јануар), 11; „Плаветан случај" Стевана Ранчковића. 389 (24. април), 11; „Симпозијум о Цакану" Александра Поповића. 393 (19. јун), 11; „Опозоришћење позоришњака" Хута Клајна. 402 (1. новембар), 11.

КОВАЧЕВИЋ БОЖИДАР: Вилајетизам. 387 (27. март), 11.

МАРИЋ САВО: Савети. 403 (16. новембар), 11.

МАРКОВИЋ ИЛИЈА: Није ни тачка ни точка него знак питања. 386 (13. март), 11; Репиграми: Силеџијска. Мало много. Алавост. Ко зна. Аут нихил. Епитаф трговцу. 397—398 (16. август), 15.

НОВАКОВИЋ МИОДРАГ: Ћутање је ипак злато. 403 (16. новембар), 11.

СЛАВКОВИЋ ТОМА: Речник раба Томислава. 384 (13. фебруар), 11; Минијатуре. 387 (27. март), 11; Бројанице раба Томислава. 395 (16. јул), 11; Родољубива песма за децу и одрасле. Прича о црном псу. 400 (1. октобар), 11.

СТАНОЈЧИЋ ВОЈИСЛАВ: Мој душебрижни комшија. 395 (16. јул), 11; Несуђени кројач или прилог за биографију друга Драгутина. 400 (1. октобар), 11.

СТОЈАНОВИЋ МИОДРАГ: О теби народе... 384 (13. фебруар), 11; Човек с фрулом. 395 (16. јул), 11.

ХРИСТИЋ — ХРТ ТОМА: Афоризми без предумишљаја. 384 (13. фебруар), 11; 387 (27. март), 11.

ШОП ИВАН: Обична басна, не претерано гласна. 386 (13. март), 11.

Позив на претплату

МОЛИМО СВЕ ПРЕТПЛАТНИКЕ „КЊИЖЕВНИХ НОВИНА" И „САВРЕМЕНИКА" ДА ОБНОВЕ ПРЕТПЛАТУ ЗА ИДУЋУ, 1972. ГОДИНУ. ГОДИШЊА ПРЕТПЛАТА ЗА „КЊИЖЕВНЕ НОВИНЕ" ИЗНОСИ 30, ПОЛУГОДИШЊА 15 НОВИХ ДИНАРА, А ЗА ИНОСТРАНСТВО ДВОСТРУКО; ЗА „САВРЕМЕНИК" — ГОДИШЊА 45, ПОЛУГОДИШЊА 22,50 НОВА ДИНАРА, А ЗА ИНОСТРАНСТВО ДВОСТРУКО.

НАРУЏБЕНИЦА

Овим се претплаћујем на лист „Књижевне новине". Годишњу (полугодишњу) претплату уплатићу на текући рачун НИП „Књижевне новине", Београд, Француска 7, број 608-1-208-1. Лист ће ми се достављати на следећу адресу:

_____
(име и презиме)

_____, _____
(пошта) (ближа адреса)

_____ 197— _____
(потпис)

у _____

НАРУЏБЕНИЦА

Овим се претплаћујем на часопис „Савременик". Годишњу (полугодишњу) претплату уплатићу на текући рачун НИП „Књижевне новине", Београд, Француска 7, број 608-1-208-1. Часопис ће ми се достављати на следећу адресу:

_____
(име и презиме)

_____, _____
(пошта) (ближа адреса)

_____ 197— _____
(потпис)

у _____

Михаил Иљич Ром

Совјетски филм је изгубио једног од својих најзначајнијих стваралаца — режисера Михаила Иљича Рома. Рођен 1901. године у Иркутску, Ром је, по демобилизацији из Црвене армије, студирао скулптуру, а на филму је почео да ради као сценограф и тек је 1933. године постао режисер. Први успех постигао је филмом „Дунда" (1934), а три године касније још више се истиче филмом „Тринаестorица", у којем је приказао подвиге совјетских граничара у борби са одметницима. Свој особени стил Ром је, међутим, највише показао у филмовима о Лењину: „Лењин у Октобру" (1937) и „Лењин 1918. године" (1939), у којима је са успехом дочарао лик великог револуционара (кога је играо глумац Шчукин) и повезао аутентичну документарност са истинском драматичношћу. У доба одлучне борбе против фашизма и хладног рата са водећим капиталистичким земљама и њиховом идеологијом, Ром је створио низ филмова на линији тадашње званичне совјетске политике и идеологије: „Привиђење", „Човек бр. 217", „Тајна мисија", „Руско питање" и „Обични фашизам". А у његове најзначајније филмове свакако спада и филм „Девет дана једне године", у којем је наслikao тежак и чак херојски рад научника у настојању да непрекидно унапређује људска сазнања. Своја велика искуства Ром је несебично преносио на младе као професор Свесавезног државног института за кинематографију. Био је и врло активан у професионалном удружењу филмских радника. За свој успешан рад на многим пословима у вези са филмском уметношћу, Ром је одликован низом високих одликовања и шест пута је добио Државну награду СССР-а. Поводом његове смрти изашло је официјелно саопштење, које су потписали не само многи истакнути филмски радници и други уметници него и политичари, на челу са Леонидом Брежњевом.

Како књигу популарисати

У организацији Одбора за књигу Заједнице културно-просветних организација Југославије, у Љубљани је недавно одржано саветовање „Средства масовних комуникација и књига", на којем је учествовао велики број књижевника, издавача, социолога културе и представника телевизија, радија и штампе. Циљ саветовања био је да се утврди садашње стање и испитају могућности за бољу пропаганду књиге и књижевности. Као основа за дискусију послужили су реферати Франца Врега, мра Едуарда Осредечког, Милоша Немањића, Ристе Трифковића, Петра Цацића, Антуна Петака, дра Милоша Бандића, Петра Ширилова и Витомира Сударског, који су били унапред раздељени учесницима саветовања. Поред тога, реферате на самом саветовању поднели су др Вујадин Јокић и Мартин Зидаршић, а у дискусији су учествовали Томе Момировски, Миодраг Цуверовић, Иван Потрч, Александар Ацковић, Гајо Пелеш, Данијел Драгојевић, Јаро Долар и Драган М. Јеремић. У дискусији је изнето мишљење да је за бољу популаризацију књиге потребно да се донекле промени однос издавача, а и руководилаца средстава масовних комуникација према популаризацији књиге, као и да се приступи изградњи теоријског става о критичком приступу књизи на новим средствима масовних комуникација као што је телевизија. Један представник радија и телевизије изнео је, пак, мишљење да се на радију и телевизији надмећу политички, културни и рекреативни блокови и да је тешко наћи више могућности за популаризацију књиге, утолико више што је врховни критеријум за све што се на њима презентира — интересовање публике! Поред тога, инсистирало се на научном испитивању свих питања у вези са популаризацијом књиге, а на крају је председник Одбора за књигу др Радомир Ивановић, прихватајући предлог да се упути апел свим средствима масовних комуникација широм Југославије, подвукао значај систематског проучавања многих сложених питања, која су на овом саветовању вишеструко осветљена али и остављена будућности да буду решена.

НИКОЛАЈ АЛЕКСЕЈЕВИЧ ЊЕКРАСОВ (ДОНЕДАВНА НЕПОЗНАТИ ПОРТРЕТ ПИСЦА)

150 година од рођења Н.А. Њекрасова

Пре тачно сто педесет година, 10. децембра родио се један од највећих руских песника, Николај Алексејевич Њекрасов. То је, разуме се, једна од највећих свечаности у руској литератури па се тим поводом, између осталога, пишу многи текстови, с циљем да се старије генерације подсете а нове упознају са значењем и значајем стваралаштва овога класика, кога је Достојевски стављао одмах иза Пушкина и Љермонтова а Мајаковски сматрао да су његова дела у историји ослободилачких кретања у Русији „значајнија него сва остала литература".

Нупоредива снага утицаја „на умове и душу", према редакцијском тексту књижевног листа „Литературнаја газета" (број 48. од 24. новембра ове године), објашњава се савршеним складом између „новаторске" садржине и исто тако новаторске и перфектне уметничке форме.

А та уметничка форма, према речима А. Жовтиса (у истом броју овога листа), заливљујуће је једноставна и јасна. Објашњавајући речи Корњеја Ивановича Чуковскога, по коме „само Њекрасов има тај глас који хвата за душу", он тврди да је „читава ствар у органској хармоничности мисли и речи, синтаксе и ритма, смисла и звука, хармоничност која одређује тај глас, дрикчији од десетине других, једнако снажних, јарких, гласних".

Пут до драматичне животне слике визуелне конкретности и дечатљивих детаља из свакидашње стварности, према другом аутору, Вс. Тројицком, водио је преко антиромантичарске кроније, која се јавила у песмама написаним после збирке „Маштања и звуци". Тај пут је даље водио песника дубљем изразу стварности до социјалне анализе и до стварања типичних ликова „у којима су потпуно и дубоко изражена његова одређења, богата животна искуства и његов однос према проклетим питањима његовог времена".

Пресудан утицај на формирање Њекрасова, каже даље у свом тексту овај аутор, имала је револуционарно-демократска естетика с њеним патосом социјалног протеста и непатвореним хуманизмом. Као и вођи револуционарне демократије, Њекрасов даје примат животу над уметношћу. Он је доминантном карактеристиком свога стваралаштва сматрао реалистичност, која је одушевљавала и самог Бјељинског. Неоспоран је, сматра Вс. Тројицки, и историзам уметничког уопштавања у поезији Николаја Алексејевича.

Поступан је али и природан и целовит развојни пут уметничких облика, којима се користио овај велики руски песник. Две основне форме уметничког одражавања у његовоме песништву, чији су корени у песниковом младалачком романтизму су исповест јунака и исповест песника. Ове су форме у даљем песничком развоју Њекрасова постале основа његовог ораторског лиризма да би касније, кад је дошао у фазу епске обухватности и дубина, његова поезија представљала „многогласни народни хор", „исповест читавог напаћеног народа". „И у тој исповести је, каже даље Вс. Тројицки, сва страст, сав бол, сва љубав генијалног песника, који је посветио лиру своме народу и који је заувек остао у његовом сећању".

Садржина свих тих исповести, ма какве оне биле, најчешће је туга због неостварених идеала или презир и мржња због неправде у свету. Али, свеједно, узвишени и светли идеал присутан је у поезији Њекрасова. Тај идеал, везан најпре с представом о високо моралној и, при том, стваралачкој и трагичној судбини, „кад је народни живот као моћна река ушао у поезију Њекрасова", слио се с народним идеалом добре стваралачке силе и рада у име човековог постојања. (С. Б)

Наша језичка норма данас

Наставак са 1. стране

Мерила посебне хрватске норме

Напуштајући раније начело да „на појаве нашег књижевног језика и правописа треба гледати са хрватскосрпског аспекта а не само са српског или хрватског" (Љ. Јонке, 1965), хрватски лингвисти прешли су на национални критеријум вредновања и нормирања језичких средстава, истини за вољу — нимало не скривајући тај критеријум. Позивајући се на својеврсни мандат и право да „за свој народ слободно нормирају књижевни језик без уплетања српских лингвиста", изричито утврђујући да за одређивање шта је у изражајном систему који називају „хрватски књижевни језик" (одустајући од лингвистички адекватнијег термина варијанта) правилно и допуштено а шта није нема никаква значаја српска језичка ситуација и културна пракса, они су разрадили националну језичку норму под именом „Хрватски правопис", који „обухваћа хрватску правописну проблематику на хрватској правописној и језичкој традицији и пракси, са рјечником који „обухваћа хрватско рјечничко благо". И још рјечитије: „Одрицање од Новосадскога договора осигурава и омогућава да се поновно окренемо изворима хрватског језика и да свој језик зовемо његовим правим, тисућугодишњим називом хрватски језик, свјесни да је само националним језиком могуће ширити језичну културу и да се само преко националног језика могу привести оној култури и друштвеној свијести најшири народни слојеви... Хрватски нам језик опет постаје, и остаје, и симбол и једно од главних обиљежја наше националне опстојности. Изјава Матице хрватске и остале изјаве уклапају се, дакле, у повијесни контекст хрватске народне самобитности; по њима је наш садашњи тренутак међаш на повијесној прекретници хрватске језичне политике".

Треба истаћи да ово нису цитати са културне периферије, него од најутицајнијих нормативних стручњака у хрватској језичкој култури; истина, израђени правопис није (у овом тренутку*) правно потврђен и предат јавности (говори се и о некој његовој ревизији), али изложена оријентација већ подуго живи, интензивно прожимајући хрватску филологију и културну праксу.

Унеколико посебну појаву представља излазак „Језичног савјетника с граматиком", који је израдила група аутора у Институту за језик ЈАЗУ, а издала Матица хрватска, јер из њега, мада се не показују екавски ликови, није искључена лексика која се сматра одликом српске културе: поред тога, уз обиље корисних података, тамо можемо наћи нпр. да је назочан мање обично него присутан, да је чимбеник лоша кованица и сл. Али не треба упасти у илузије. С једне стране, одмах је „Хрватски тједник" објавио ограде лингвиста, уз објашњење да је приручник писан поодавно. У овој књизи, с друге стране, има не само чистунске строгости, него и фактичких уступака националном вредновању језичких појава: за непотребне, сувишне или неправилне се проглашавају ријечи безљудан, бруталан, громада, надмен, истичу се нормативни недостаци ријечи аљкав, боранија, билијар, бодрити, гнушати се, годишње, покрајинско је буђ, грабуље, халапљив, утврђује се као боље афирмирати него афирмисати, топлице него бања, плахта него чаршав, дефензива него дефанзива, биланца него биланс, чавао него ексер, ногомет него фудбал, ухићивати него хапсити, сигурност него безбједност — и још доста сличних судова.

Зато ће за данашње преокупације хрватских језичких нормативаца и програмера бити карактеристичније нпр. оно што је недавно објавио „Језик" („часопис за културу хрватског књижевног језика"): „Добро би било да се Аутопут братства и јединства промијени у Аутоцеста братства и јединства на цијелој дужини кроз Хрватску... Не ради се о претјераном чистунству, о језикословном цјепидлачењу, у питању је одбацивање једног наноса који се није слегнуо на нашем тлу, већ лебди и тако мути бистре токове".

У чему је стварно питање језика Срба у Хрватској

Ваљда нико није изненађен што се из свега тога наметнуло и питање језичког положаја српског народа у СР Хрватској. При томе, међутим, треба разликовати основна питања од споредних, поготово од вјештачких. Није, наиме, пресудно да ли се и колико разликује нормална изражајна навика Срба у Хрватској (и, можда, не само Срба) од лика језика какав се већ досад уобличио под насловом „хрватски књижевни језик", тј. је ли одн. колико је нови и не сасвим нови програм (уз неке објективне чиниоце, зависне нпр. од дијалекатске базе и спонтаног културног интереса) већ довео до удаљавања, јер разлике свакако нису толике да би својом количином онемогућиле принцип заједничког језика и заједничке норме (оне нису такве ни на нашој језичкој територији у цјелини). Исто тако, личило би на неозбиљност питати се и домишљати да ли Србима у СРХ конвенира што након дугогодишње језичке заједнице народа коме припадају и њихових хрватских суграђана језик Хрвата и њихова језичка култура (у коју су и Срби уграђивали неки допринос) полази посебним националним путом; излишно је и питање колико су спојиви истовремена систематска акција за национало одвајање хрватског језика и сугестије Србима да се не изузимају из њега.

Не би била мање вјештачка ни оваква питања: желе ли Срби у СР Хрватској да се језички одвоје од својих сународника и уопште судионика досадашње језичке заједнице изван Републике, желе ли да се постојеће изражајне разлике продубљују, претварају у језичку границу умјесто да се временом премошћују и ублажују; желе ли они да се и њиховој дјеци усађује свијест да не ваља рећи воз, мај, свако, хаос, варвари, Византија, да им се као узори изражавања не предочавају и Шантић, Андрић, Селимовић, Лалић, Ћопић, Раичковић и други; желе ли да црвена оловка језичког редактора претвара и њихов рад и културни прилог (у условима потпуно неразвијене властите издавачке дјелатности) у инструмент језичког отуђивања њихове културне средине од културе њихових сународника изван Републике, отуђивања каквог су поштеђене и вишеструко малобројније етничке јединице (нпр. Италијани у Хрватској, Словаци у Војводини и др.). — Ако пак не желе, није тешко идентификовати ни шта би било њихово право у језичкој култури и пракси. Ваљда се само по себи разумије: не само њихово; да кажемо сасвим одређено: и право, нпр., Хрвата у Војводини (и уопште у Србији), одатле и аутоматска обавеза сваког уредништва часописа да у одговарајућој сразмери подијели с њима друштвену дотацију језичкој култури ако би затворило врата њиховим ауторима или тражило од њих да се држе језичког израза својственог већинској националности, одатле и све друге обавезе нужне да право не остане декларативно. Рекао бих исто тако да филолог који држи нпр. до професионалне етике неће оспорити право Хрвата у СР Србији да се у језичким проблемима с којима се срећу обрате за стручну помоћ хрватским језичким стручњацима и установама, и да им ни сам неће ускратити такву помоћ ако је може пружити.

У питању је, дакле, животна збиља у којој су се нашли Срби у Хрватској при наглом прелазу хрватске културе на норму и програм који искључују оно што се идентификује као језичка одлика српске културе: како ће регулисати своја права у таквој ситуацији и каква ће стварна јемства имати за њих; какви ће механизми осигурати та права у сложеним правилима језичког саобраћаја иза „међаша на повијесној прекретници хрватске језичне политике".

Укратко речено, основно питање није лингвистичко: какав је језик Срба у Хрватској, него друштвено: колико ће им реално бити омогућено да свој језик његују и развијају онако како желе, у оном степену отворености и узајамности са језичком културом ванрепубличких истојезичних средина који одговара њиховим жељама. Лингвистика може пружити стручну услугу у разматрању и прецизирању тога питања, али га не може ријешити.

Даљи рад на језичкој култури и његове основе

Несумњиви бродолом настојања да се рад на нашој језичкој култури изводи у обједињавању понако инокосних стручних снага из све четири истојезичне републике и у рационалној подјели посла — само је увећао и учинио важнијим задатке који стоје пред филолошким установама и радницима у СР Србији. У таквим приликама посебно је важно не подлећи пометњи, не изгубити мјерила и перспективу. Рекло би се да би у најбољем складу са интересима и вуковским традицијама наше културе била углавном оваква начела:

— Ништа се није догодило што би нас нагнало да ревидирамо основе нашег књижевног језика, мјерила његовог његовања. Нико, ваљда, и не помишља да елементе нашег књижевног израза подвргне националном преслишавању, да ставља на својеврстан индекс ријечи за чије је мјесто у језику био битан утицај хрватске језичке културе (којих није мало!), или да из слојева историјске прашине извлачи фосиле којима би се обогатила национална хераldика.

— Посебно: ваљда ниједан филолог не мисли да сад треба да се вратимо на предновосадска правописна правила, на писање ликова „историски", „армиски", „отсећи", „претседник" и сл. — просто зато што је већ створена друкчија изражајна навика, а језичка норма се не мијења као кошуља или сезонска хаљина, и на мало којем пољу би се непостојаност и олако експериментисање тако скупо платили као у језичкој култури.

— Ширина и толерантност наше језичке норме не значи произвољност. Утемељен изразито демократичном вуковском реформом, ослоњен на широку основу новоштокавских и њима сродних говора, на дубоке коријене штокавске говорне ризнице, отворен према лексичком богаћењу из разних извора, у стогодишњем бујном расту дорађиван, богаћен, претваран у језички инструмент савремене цивилизације — наш стандардни језик никад није схватан статично, круто, али је он истовремено развијан и као одређен изражајни систем. Тај се систем мора чувати од подривања и искривљивања; његова мјерила морају по својој говорној и народној основи остати јасно штокавска и заснивати се на трајној традицији језичке културе и уходаној културној пракси, па ће формално или неформално изван њих остати дневни експерименти или организоване прераде језичког израза на некој друкчијој основи.

— С друге стране, радници у области језичке културе морају без колебања признавати као неотуђиво грађанско право и опредјељење за друкчији израз или друкчије основе рада на језичкој култури у појединим срединама. Црвена оловка језичког редактора и наставника треба да остане просветитељско оруђе, а не средство националне политике.

Лингвистички радници у Србији знају, наравно, да је изван њихове власти и надлежности да доносе одлуке о регулисању друштвених језичких питања и у властитој републици а камоли другдје. Они се, међутим, не могу (чак немају на то право) мирити са ограничењима у погледу стручне тематике којом се баве. Само се у потпуном поремећају појмова може порицати њихово право да се интересују у којој ће се мјери и којој ширини очувати наша језичка заједница, право да се у својој стручној области супротстављају ономе што сматрају негативним, нпр. уочљивим настојањима да се све центрифугалне силе у нашој језичкој култури усредоточе на екавско-ијекавску границу. Обавеза немијешања не важи за стручну проблематику. И пољски језички стручњаци, нпр., „уплитали" су се у нашу дијалектологију, и наши у питања балтичких језика (на жалост мало); надајмо се да ће се наука и убудуће уплитати у свако питање гдје може помоћи расчишћавању појмова и утврђивању истине.

Митар Пешикан

*) Чланак предат у новембру

ЦРТЕЖ Ф. М. ДОСТОЈЕВСКОГ — ИЗ ПИШЧЕВЕ БЕЛЕЖНИЦЕ ИЗ 1864 — 1865. ГОДИНЕ

ИНТЕРВЈУ

ВРЕМЕ ЗА ОРГАНИЗАЦИЈУ

Разговор са Хербертом Маркузеом

На позив једне образовне организације, 74-годишњи философ Херберт Маркузе је био у краткој посети Немачкој, у Франкфурту на Мајни. Ту је раних тридесетих година почела његова сарадња с Максом Хоркхајмером и Теодором В. Адорном. Водио се разговор о садашњим временима: о прекретници левог покрета, коју Маркузе сагледава и у Америци. Тај разговор водио је Дитер Шрауберт а публиковао је познати бечки часопис „Neues Forum".

Како изгледа ова прекретница у Америци?

Данас је на дневном реду завођење самодисциплине и организације, у било ком оквиру. Без организације не иде. Једна од најодлучнијих прекретница побуне у Америци је у томе што је то сагледано. Да је могућно организовати се, показала је демонстрација против рата у Индокини, која је одржана 27. априла 1971. у Вашингтону. Учествовало је 400.000 до 500.000 људи. То се у САД још никад није догодило.

Затим пример града Берклија: ту се радикална левица одлучила на нешто што је у њеној традицији већ давно било табу: учествовање у изборима. И то са успехом — радикали су добили четири од осам кандидата. Они намеравају да Беркли ставе под своју контролу. Ниједан национални покрет није примаран, већ општина у којој живиш. А она је тада база са које се после може ићи даље.

Потпуно неорганизован и тотално небирократски леви покрет успео је током две године пре свега да издејствује да 70% америчког становништва буде против рата у Вијетнаму. То је политички подвиг за који захвалност припада скоро искључиво активности нове левице. Хтео бих да нагласим: бирократија се не сме посматрати као страшило. То је чисто формалан појам, који извесно нема никакве везе с марксистичком теоријом. Није свака организација бирократија. Постоји револуционарна организација а да није никаква бирократија која се овековечује.

Колико се, преко критичког интересовања за вијетнамски рат, америчко становништво успело заинтересовати за политику?

Нови покрет се, на пример, веома конкретно показује и у организацији кооператива против супермаркета. Људи се укључују у локалне јединице, бојкотују супермаркете, па купују месо и поврће у трговини на велико за цене које су често испод половине оних у супермаркету. Из овога лако може да настане и политички покрет.

А затим је ту и пример Ралфа Нилера, који је као појединац почео да испитује америчке аутомобиле и утврдио да су скоро сви опасно дефектни. Дошло је дотле да је тај један једини човек приморао највећи амерички концерн, Генерал моторс, да прими стотине хиљада враћених аутомобила. То је капитализму извесно улило више страха него неки други бројчано значајнији покрет.

Да ли видите узроке побуне у САД у сукобу генерација?

Хтео бих да упозорим да се то не гледа само тако. Корени и побуде се налазе много дубље. Психолошки, побуна почива на слабости, па чак и на одумирању Над — Ја: савести. Ово одумирање има своје темеље у редукцији улоге оца. Он је изгубио своју економску улогу. Он више није онај који свој трговачки морал преноси као наслеђе на млађу генерацију. Он је изгубио и своју улогу као представник принципа стварности, а то значи: улогу све оне репресије којој се млада генерација морала подвргнути да би се снашла у постојећој реалности. Прогресивни отац у Америци није ни на који начин више ауторитет, он је безмало постао смешна фигура. Кад увече дође кући мртав уморан, не може да седне да би уживао у свом коктелу и телевизору, већ мора да се забавља са својом децом.

Други разлог је у либерализацији модела стварности, нарочито модела заступљених кроз масовне медије. Под тим се мисли на смањење сексуалног морала. Подсећам на одевање, на улогу коју сексуалност игра на телевизији и филму. Подсећам на то — а у прошлости је то било немогућно — да се сад чак и у театру може приказати сексуални акт. Природно је да то смањење сексуалног морала ни у ком случају није само по себи радикално и напредно; у њему је скривено управљање, кооптирање сексуалности, а тиме одобравање задовољавања у постојећем.

Побуна је, даље, заснована на јачању агресије и чак и у разрешењу Ја. Једна прилично раширена теорија види у рапидном ширењу културе дрога у Америци у ствари систематско и методско ослобођење од грађанског Ја.

Да ли се у вези с тим показује неко смањење традиционалног принципа остварења?

Извесно. Одлучујуће је да колективна повезивања на рапидан начин лабаве и слабе. У америчком друштву се показује опадање радног морала, које је управо огромно, чак и код самог организованог радништва. Акти индивидуалне саботаже се догађају скоро свакодневно.

Али не само то. Ја наглашавам репресивни карактер такозваног сувишка друштва. Он је репресиван, јер сувишак везује људе за једну друштвену форму, која продужава борбу за опстанак, интензивира отуђени рад у коме човек не може да развије своје потребе и снаге. У том друштву се агресија и фрустрација трајно расподељују — све до неизбежне експлозије.

С друге стране, ово друштво ствара — а то је оно важно — све више могућности једној ослобођеној људској егзистенцији. А то искуство могућности једне ослобођене људске егзистенције изгледа да постаје витална потреба многих младих, и не само младих, људи.

Огромна противречност између оног што јест и оног што би могло бити не може више довољно ефектно да се потисне и да се њоме управља.

Ове потребе можемо назвати трансцендентним потребама, јер њихово задовољавање претпоставља негацију постојећег друштва.

ХЕРБЕРТ МАРКУЗЕ

Шта су те потребе? Пре свега витална потреба за једним обликом живота у коме отуђени рад више није основа људске егзистенције. Реч је о облику живота у коме слобода може најзад да постане оно што је западна цивилизација од почетка обећала: самоопредељење не само унутрашњег човека — независност мишљења — већ самоопредељење у реалности, у раду, после рада.

Са овим је повезан један новум у том процесу: доживљавање тела не више примарно као носиоца принципа остварења, као радног инструмента, него директни доживљај тела као носиоца среће.

Каткад Вам се пребацује да бисте ивичне групе, као што су хипици, побуњена омладина и интелектуалци, хтели да поставите на место радничке класе као револуционарног субјекта у марксовском смислу?

То никад нисам тврдио. То је једна од намештаљки на које сам већ давно навикао. О овим групама сам увек рекао само то да оне могу бити револуционарни катализатори. И тиме стижем до радничке класе: под марксизмом ја свакако разумем више од простог прежвакања оног што је Маркс пре сто година рекао. Радничку класу Маркс никад није гледао као фетиш, као нешто што увек остаје исто. Он је предвидео да радничка класа учествује у структуралним променама капитализма. Од такве радничке класе ви можете очекивати да постане револуционарни субјект тек тад кад су се услови њене друштвене егзистенције стварно изменили.

А управо је то сад у процесу настајања. Радничка класа укључује у себи велики део ранијих средњих класа. Ако је дефиниција радничке класе одвајање од средстава продукције, онда то погађа данас и највећи део средњих класа које су директно зависне од капитала. Оне не остварују само вишак вредности, оне и стварају вишак вредности. Затим, растући удео интелектуалног рада је и опадање „blue-collar — радника" — оног што се свакодневно звало пролетаријат — тенденција, која лежи у самој динамици позног капитализма.

Са немачког превео
АЛЕКСАНДАР Ђ. ПОПОВИЋ

ЛЕТОПИС

Из интервјуа Бранка Ћопића

ЈЕДАН од најпопуларнијих југословенских писаца, Бранко Ћопић, дао је новинару сарајевског „Ослобођења" Енесу Ченгићу интервју који је објављен у свечаном броју (28, 29. и 30. новембра 1971) овог листа. Сматрајући Ћопићеве одговоре занимљивим за наше читаоце, објављујемо фрагменте тога интервјуа:

— Југословен и југословенство — шта то по вашем значи?

— Југословенство има свој садржај у основним компонентама наше борбе: братство, јединство, слобода, једнакост итд. Под тим паролама ми смо пошли у НОБ и довели је до пуне победе. Противници југословенства су против јединства и заједничког живота, а то нас води у гуђе ропство и у губљење наше независности.

— Можда многобројни ваши читаоци, а посебно дјеца и не знају да сте се ви школовали за педагога, да имате професорску, да кажемо, квалификацију. Е, сад нам као професор реците да ли наша школа и њен програм упућују дјецу на отварање према свијету, у његове савремене токове, или су програми оптерећени теретом прошлости?

— Понекад су школски програми оптерећени теретом прошлости. Врло проблематичне и мрачне личности проглашавају се за националне величине и барјактаре, а такви свијетли ликови као, на примјер, Матија Губец, данас се скоро и не помињу. У наше школе увлачи се дух средњовековља. Неки кукају над Косовом и дивимо се Јелачићу, а овамо, тобож, изграђујемо социјализам и кунемо се у радничку класу.

— Гложимо се око језика и језичких норми. Да ли овај наш језик свакидашњи, заслужује толику буру и прашину и како бисте овај брод лингвистичких заврзлама увели у мирну луку?

— Ово је један језик (код Срба и Хрвата) и ви га сад зовите како год хоћете. Свако инсистирање на разликама непотребно је, штетно и глупаво. То треба само онима који теже да нас завале, разбију и разједине. Око питања језика игра се једна врло ружна игра и сва је срећа што у свему томе не учествује наша радничка класа.

КЊИЖЕВНЕ НОВИНЕ

Уређивачки одбор: Филип Давид, Васко Ивановић, Миодраг Илић, Драган М. Јеремић (главни и одговорни уредник), Љубиша Јеремић, Вук Крњевић (заменик главног уредника), Чедомир Мирковић, Богдан А. Поповић, Владимир В. Предић (секретар редакције), Владимир Стојшин, Бранимир Шћепановић. Техничко-уметничка опрема: Драгомир Димитријевић.

Књижевни савет: др Димитрије Вученов, Предраг Делибашић, Енвер Берћеку, др Милош Илић, Душан Матић, др Војин Матић, Момчило Миланков, др Драшко Ређеп, Јара Рибникар, Душан Сковран, Алекса Челебоновић, Зуко Цумхур, Пал Шафер. Идејно решење графичке опреме: Богдан Кршић.

Лист излази сваке друге суботе. Цена 1,50 дин. Годишња претплата 30, полугодишња 15 динара, а за иностранство двоструко. Лист издаје Новинско-издавачко предузеће „Књижевне новине" Београд, Француска 7. Директор Војислав Вујовић. Телефони: 627-286 (редакција) и 626-020 (комерцијално одељење и администрација). Текући рачун 608-1-208-1. Рукописи се не враћају. Штампа: „Глас" Београд, Влајковићева 8.

Рад Културно-просветне заједнице Србије

Тринаеста седница Републичког одбора Културно-просветне заједнице Србије одржана је 3. децембра с циљем да на њој чланови одбора размотре, допуне и прихвате неколико докумената које је секретаријат ове институције припремио. Реч је о предлогу културне акције Културно-просветне заједнице Србије која се, као један од сазивача Конгреса културне акције, осећала обавезном да такав један предлог формулише и, наравно, реализује, као и о предлогу за одржавање VI редовне скупштине Културно-просветне заједнице 20. децембра, о њеном току и задацима, о документу којим се објашњава структура Републичког одбора Културно-просветне заједнице, о Статуту ове институције и, најзад, о извештају секретаријата о раду Културно-просветне заједнице између V и VI редовне скупштине.

Присутни чланови Републичког одбора су, дабоме, споменуте документе прокоментарисали, допуњавали и прихватили. А допуне су биле и веома корисне и веома прихватљиве: да се, на пример, у Предлогу културне акције предвиди оснивање листа који би се могао звати „Културна акција" и који би рад ове институције пратио и о њему извештавао јавност, да се размотри питање Вуковог фонда и Тршића, да се испита проблем доношења закона о постојању и раду таквих и сличних установа, да се изда антологија српске музике на плочама (12 плоча), да се поради на развоју културе у туристичким местима Србије, да се 20. тачка II дела Програма културне акције, у којој се говори о томе да ће се једном годишње размотрити однос штампе, радија и телевизије према културним и уметничким делатностима, формулише ангажованије и активније, итд.

У току рада тринаесте седнице један говорник је, не инсистирајући да се сада реши, поставио питање шта је у суштини Културно-просветна заједница: још од 1965. године то питање је отворено, али није пронађена формулација коју ће усвојити све институције које са Културно-просветном заједницом сарађују. Тај, на први поглед незанимљив, податак подстакао нас је на размишљање: неке, може бити другоразредно значајне ствари годинама се отављају, а рад тече, развија се уз рекло би се, виле резултате. Ако је, тако, Културно-просветна заједница на пољу српске културе учинила све оно о чему нас обавештава у свом извештају на читавих 27 страна текста (а у њен рад немамо разлога да сумњамо) и ако учини све што је у њен Предлог културне акције укључено — нема места за бригу о нашој култури, а за неку годину сасвим ћемо је скинути с дневног реда... Међутим, ствари ипак стоје друкчије. Култура, па и она елементарна, не само да данас постоји као веома тврдокоран проблем нашег друштва, већ су и сви изгледи да ће то још дуго бити. На самој тринаестој седници узгред је споменут податак да се чак и у неразвијеним општинама које Република допунски финансира, издваја 6.6 динара по становнику за културу и да тек треба учинити све да се тај новац наменски и потроши. А реч је, не заваравајмо се, о милијардама. Исто тако, чуло се да од постојећег броја домова културе само незнатан број служи култури. И то су само неки проблеми. На многе друге (на проблем егзистирања културе у самоуправним односима, на проблем школства у ужем и ширем смислу, на основну писменост, слимо.

СТРИП „КЊИЖЕВНИХ НОВИНА"
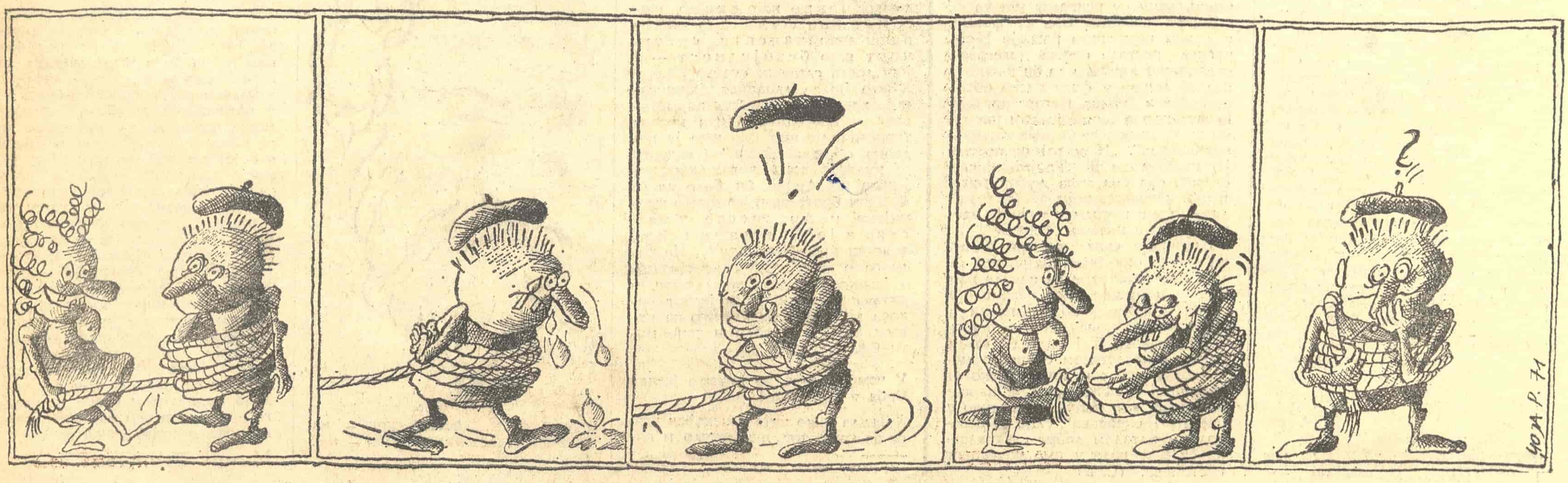
Црта Поја Ратковић